This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Bd. Sept. 1881

27252.53

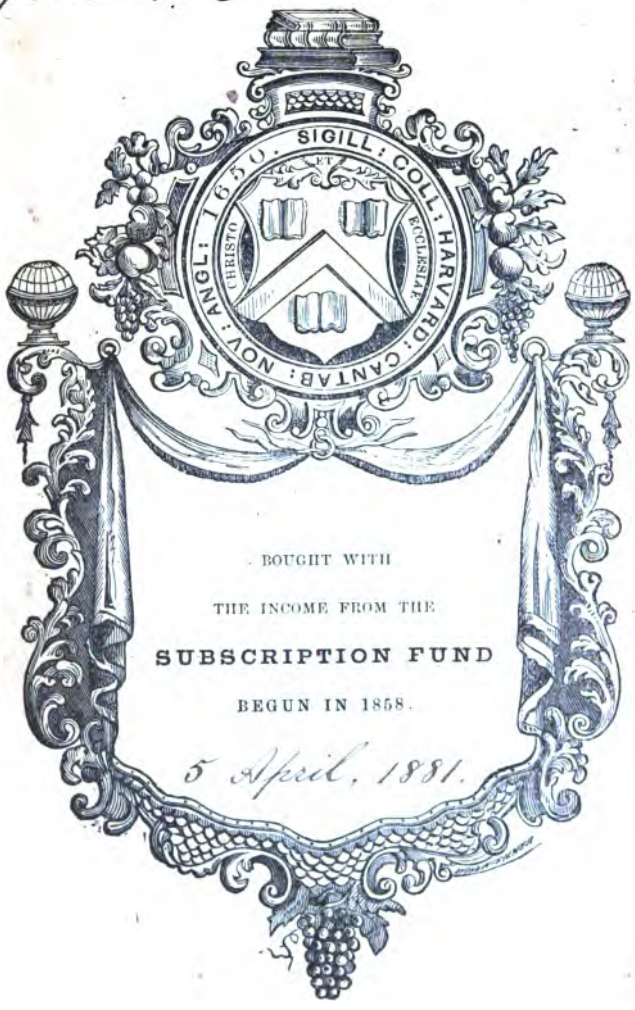

BOUGHT WITH

THE INCOME FROM THE

SUBSCRIPTION FUND

BEGUN IN 1858.

5 April, 1881.

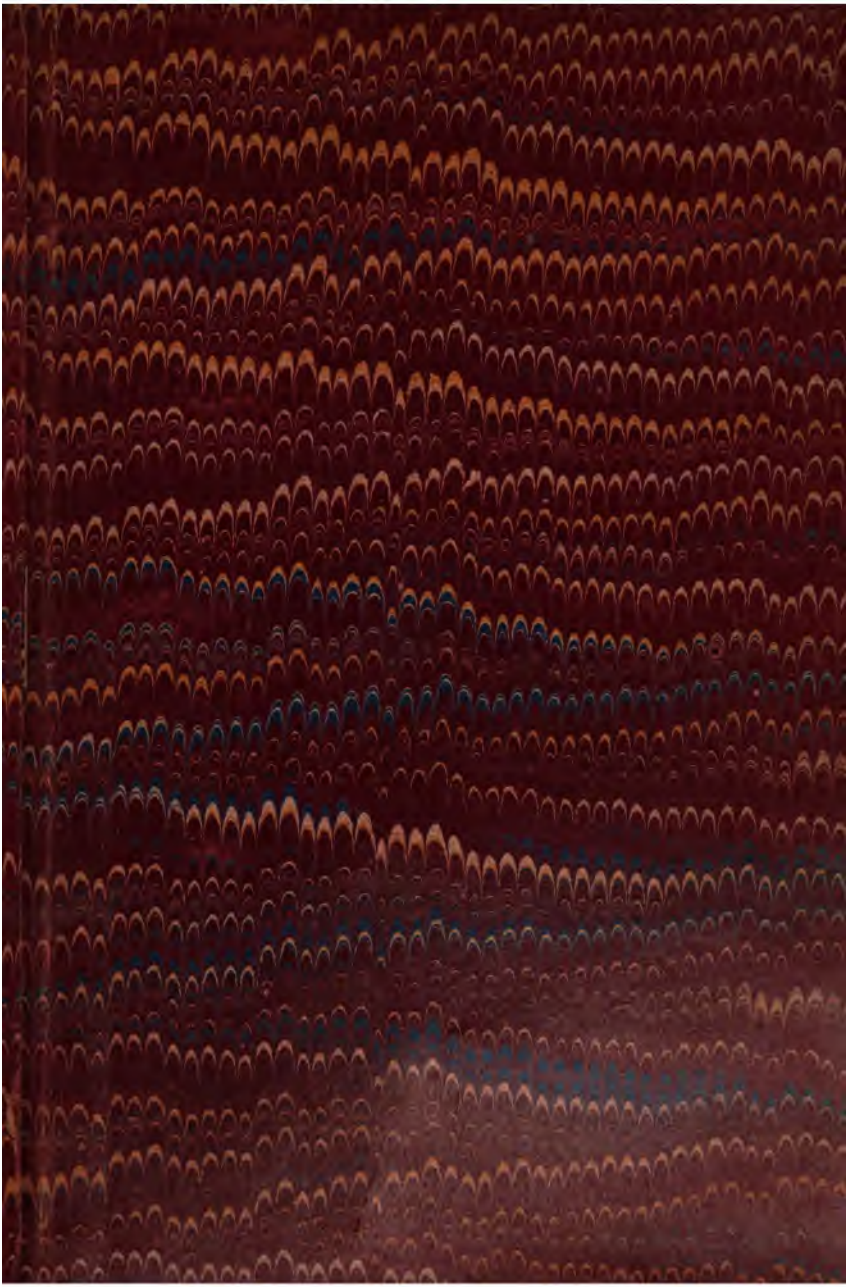

Bd. Sept. 1881

27252.53

BOUGHT WITH

THE INCOME FROM THE

SUBSCRIPTION FUND

BEGUN IN 1858.

5 April, 1881.

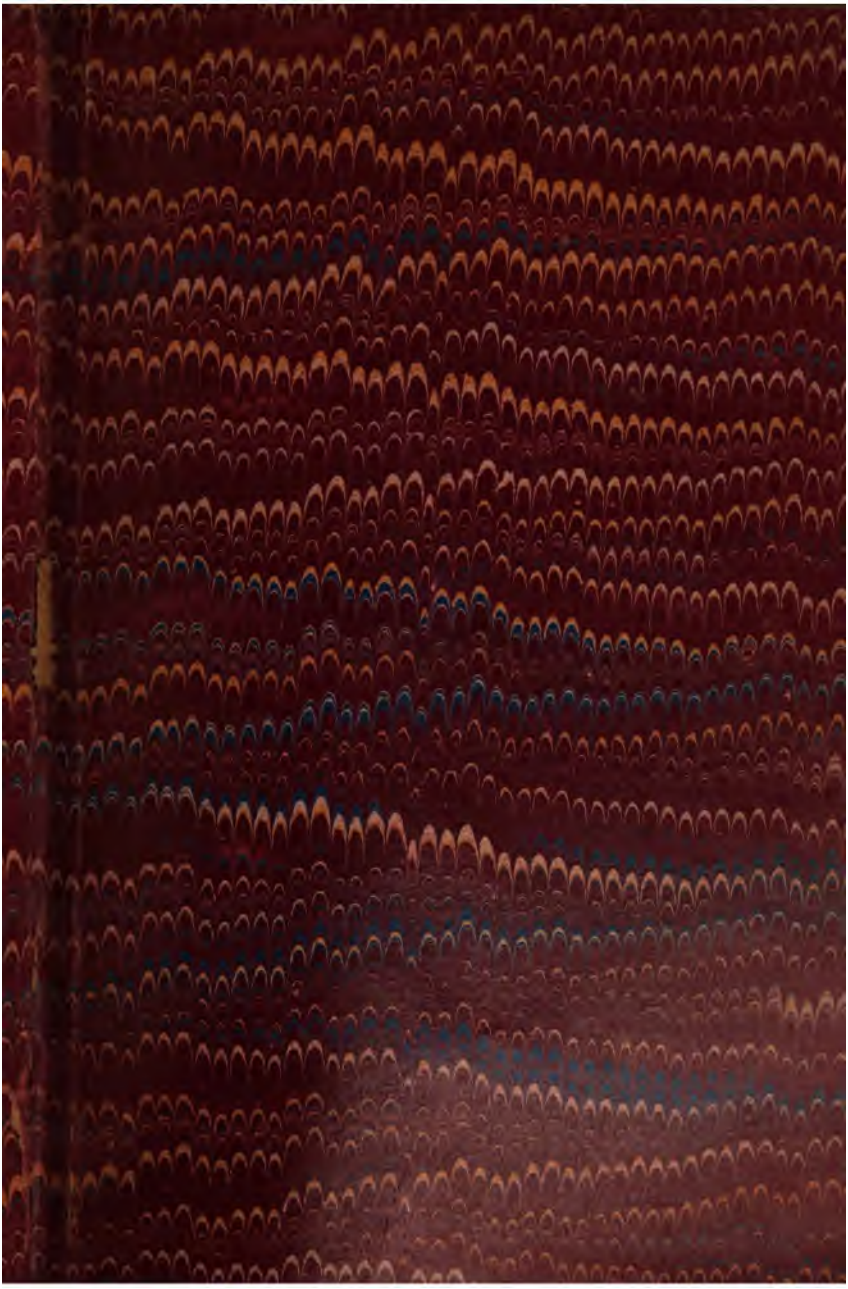

Ham 27252, 53

RÉGI MAGYAR

VITÉZI ÉNEKEK

ÉS

ELEGYES DALOK.

XVI-IK, XVII-IK ÉS XVIII-IK SZÁZADBELI
EREDETI KÉZIRATOKBÓL
ÉS
RÉGI SZÉTSZÓRT NYOMTATVÁNYOKBÓL

EGYBEGYŰJTÉ S JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

THALY KÁLMÁN.

TOLDALÉK: A BUJDOSÓ BALASSA BÁLINTNAK KÉT EDDIGELÉ ISMERETLEN KÖLTEMÉNYE.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1864.
KIADJA LAUFFER VILMOS.

Old Magyar Heroic Lays and
miscellaneous Songs. ~~Edited~~
Published by Koloman Thaly.
Pest, 1864. 2 vols.

VITÉZI ÉNEKEK

ÉS

ELEGYES DALOK.

ÖSSZEGYŰJTÉ

THALY KÁLMÁN.

KÉT KÖTETBEN.

RÉGI MAGYAR

VITÉZI ÉNEKEK

ÉS

ELEGYES DALOK

XVI-IK, XVII-IK ÉS XVIII-IK SZÁZADBELI
EREDETI KÉZIRATOKBÓL

ÉS

RÉGI SZÉTSZÓRT NYOMTATVÁNYOKBÓL

EGYBEGYŰJTÉ S JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

THALY KÁLMÁN.

TOLDALÉK: A BUJDOSÓ BALASSA BÁLINTNAK KÉT
EDDIGELÉ ISMERETLEN KÖLTEMÉNYE.

ELSŐ KÖTET.

I

PEST, 1864.
KIADJA LAUFFER VILMOS.

27252,03

1881, April 5.
Subscription fund
of 1880.
(Vol. I, II.)

TEKINTETES

SZALAY LÁSZLÓ

URNAK

A MAGY. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJÁNAK ÉS TITKÁRÁNAK,

MINT HAZÁNK KOSZORÚS TÖRTÉNETIRÓJÁNAK

HÁLÁS TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNLJA A

SZERKESZTŐ.

Tájékozásul.

Irodalmunk költészeti ereklyékben, különösen pedig vitézi és történeti énekekben, más nemzetekéhez mérve, fölötte szegény. Legalább az általános hiedelem ez. S valóban, eddigelé a közönség a régiekből Tinódyn, Ilosvayn, Balassán, Rimayn, Zrínyin és Gyöngyösyn kivül alig ismert egyebet, mint a mit a sokérdemü Toldy Ferencz („Handbuch d. ung. Poesie," úgy „Magy. Költészet Kézikönyve") és Erdélyi János (a „Népdalok és mondák" dalai között) napvilágra juttattak, — sőt a legtöbben még az imént elésorolt XVI. és XVII-ik századi hires költőket is csak Toldy mutatványaiból ismerik.

Toldy leginkább műköltők elmeszüleményeit, Erdélyi pedig most élő, újabbkori népdalokat közölt, — bár ez utóbbinál igen sok becses régi népies dalra, vagy daltöredékre is akadunk.

És több ezeknél épen nem léteznék? . . . És e töredékeket épen nem lehetne-e kiegészíteni? . . .

E gondolat régóta űz és hajt.

Tudjuk, hogy a magyar mennyire költői kedélyü nép. Pannónia földén kinyiló mezőben, hervadó erdőben, patakok partjain, tenger-pusztaságon, — mindenütt, mindenütt, teremnek a dalok. A huszár honvágyát, a betyár üldöztetését, az elhagyott szerető bánatát dalban panaszolja el. A leányok dal közt fonnak; a vőfél a lakodalomra versben hívja meg a vendégeket; a felköszöntéseket gyakran versben mondják; ha valakit ki akarnak üldözni a világból: csúfos nótát csinálnak rá, — sőt még a halálra itélt rab is a siralomházban — mint nem régen Fábián Pista — versben bucsuzik el az élettől.

S Árpád ős honában, hol a kis gyermekek még ma is dudolják a régi dalt:

„Lengyel László jó királyunk“ —

hajdanában nem lett volna ez igy?! A népköltészet fája csak századunkban virágoznék-e ily bujján? . . . Nem; népköltészetünk — hiedelmem szerint — még hanyatlott, s hanyatlik folyton, — hajdanában sokkal dúsabb vala.

A polgáriasodás ellensége a költészetnek; az emberek kedélyét prózaivá teszi. A vasuti vonatok döbörgése, a gépek csörömpölése elül a regés várak tündérei rejthelyeikbe vonulnak.

A magyar régenten bizonyára még dalosabb nemzet vala, mint most.

Ha a már Attila, Árpád udvarában kedvelt énekesekről, hegedősökről mitsem tudnánk is: egyes szájról szájra fennmaradt dalsorok sejtetik velünk, hogy harczos őseink énekelve mentek a csatákba, dalban lelt hangot diadalmaik öröme, dal enyhité bujdosásaikat, s dal adott balzsamot a nehéz időkben a honfiak vérző sziveire.

Ennyire dalos nemzet levén a magyar eleitől fogva: lehetetlen, hogy a leviharzott két Zápolya-, Bocskay-, Bethlen-, I. Rákóczi György-, Tököli- és II. Rákóczi Ferencz-féle nemzetiségi és szabadságháborúk, úgy a törökkel vitt több százados harczok meg ne termették volna a magok dalvirágait, mint megtermék a spanyol-mór küzdelmek a halhatatlan „Cid el Campeador"-t, és a szebbnél szebb románczok sok százát.

Bizony, bizony, hazánkban is százanként élhettek ily dalok, s a sok hegedős ajkain: tábortüzeknél,

kandalló-láng mellett Kárpátoktól Ádriáig, és Trencsénytől le Brassóig zengtek és harsogtak.

S hogy van mégis, hogy oly szerfölött kevés maradott fenn reánk?

Levéltáraink különösen a birtokviszonyokra, peres ügyekre vonatkozó régi okmányokban rendkivül gazdagok. Őseink e tekintetben óvatosak, szorgalmasak valának, mindent följegyeztek s biztos helyre tőnek. S valjon följegyezték-e az egyszerü, igénytelen dalokat is? . . . Ily bőséggel és ily lelkiismeretesen — alig.

Vagy ha följegyezték is: a' hiteles helyeken nem volt zug ezek számára, s a magán-iratgyüjtemények részint a harczok viszontagságai, részint az utódok gondatlansága következtében hány helyütt elenyésztek!

Arra pedig, hogy amaz énekek százai ajkról ajkra szállván teljes épségben fennmaradjanak: — a mi különben is majdnem lehetetlenség — igen nehéz idők, kedvezőtlen viszonyok jártak.

Hiszen a Rákóczi-forradalom után a felsőbbség még a tárogatókat is megégettette.

Aztán a magyar nemzet III. Károly és Mária Terézia korában nagy átalakuláson ment keresztül.

Egy bájos királynő, ki a sziveket magához hóditá: de elég eszes arra is, hogy a kormányától vallott hagyományos politikához hiven, a magyar nemzetet ősi szokásaiból kivetkőztesse.

Ezen korszak a magyarra nézve még dicsőségében is szomorú, — hát még árnyoldalaiban! . . . Elfeledtük az ősi nyelvet, elvetettük az ősi öltönyt; a kurucz vezérek fiai apáik csatakardjait csak parádézni kötötték fel, s csak idegenek előtt tisztelegni rántották ki az egykor oly rettegett vasat hüvelyéből. A hosszu harczok alatt vagyonilag igen megrongált s megfogyott középnemesség és nép örült, hogy megnyugodhatott, örült ha nem háborgatták. Merev tespedés szállotta meg az egész nemzetet. Az aggastyánok, kik egykor Rákóczi, Bercsényi mellett a szabadságért harczoltak volt: lassan-lassan elhalának, — Rodostó felől is csak halálhireket hordott a napkeleti szellő.

Nem volt a ki a nemzetet felrázza.

— — — — — — — — — — — —

Később végre öntudatra ébredett az ország, s vele együtt megpezsdült az irodalom, illetőleg a költészet félaléltan nyugvó életere is. De ez

oly korszakban történt, midőn Európában a classicismus utánzása vala a divat, s a népek költői a helyett hogy saját nemzeti iskoláikat mivelték volna: neki estek a régi kiholt népek, a görögök és rómaiak classicusainak, s az ő munkáik után öntötték, gyártották készitményeiket.

E kor az újraébredett magyar költészet képviselőire is igen nagy, mondhatnók kizárólagos befolyást gyakorolt. Az volt a legderekabb költő: a ki minden versét legalább tíz—húsz görögistennel ékesitette föl, a ki Horácz és Sapho idegen verskaptáira legjobban ránczigálta árva nyelvünket. A magyar nemzeti rythmus tökéletesen elhanyagoltatott, s a szegény Csokonait parasztköltőnek csufolták, mivel „Csikóbőrös kulacs"-át népies szellemben és magyar mértékben merte irni.

Nem akarjuk ezzel azon korszaknak különben igen fényes tehetségü bajnokait kisebbíteni; a hiba nem az övék: de a *koré* a melyben éltek. Ellenkezőleg, dicséretökre legyen mondva, — ők haladtak, igen nagyot és sokat haladtak — de nem tagadhatni, hogy nem a helyes, mert nem *nemzeti* irányban.

A tévedést Vörösmarty látta át, s megkezdé az új utat, melyre Petőfi egész erejével tört, és a melyet Arany, Tompa stb. kiegyengeténck.

Éa ez az ut tulajdonképen nem új: mert csak a Rákóczi-forradalom után elhanyatlott nemzeti szellem által félbenhagyottnak folytatása; de mivel ez: épen azért a helyes, az igazi út.

Ha költészetünket tovább is ezen újra megkezdett nemzeti helyes irányban akarjuk fejteni: feladatunk a fonalat ott venni fel, hol azt a szathmári béke 1711-ben kettévágta, s elejtette.

A magyar szellem ekkor elhaldoklott, a hegedősök elhallgattak, kihalának, s a nyomott, panaszló honfiúi érzet csak itt-ott sirta fel magát, egy-egy homályos keservben. E keservdalok utóhangjai még korunkban is élnek; öregeink ajkain még fölzendül olykor a

„Hajh Rákóczi, Bercsényi
Szegény magyarok vezéri! . . .“

szomorú nótája.

Lessük el, és jegyezzük fel a még élő daltöredékeket, s a már nem élők, s régiebbek után kutassunk szorgalmasan, poros, penészes irományok között, levéltárainkban. Mert bár igen

sok elveszett: de még sok létezhet ismeretlenül is, — mentsük meg hát legalább ezeket!

Ha majd mindezen megbecsülhetlen ereklyék napfényre kerülnek: virágozhatik csak teljes pompájában nemzeti költészetünk, s fejlődhetik tökélyre a magyar rythmus.

Ha valahol, úgy a költészetben bizonyára legszigoruabban áll a „forma dat esse rei“ elv; már pedig a formát, és több tekintetben a szellemet illetőleg is a régi daloknak kell kiindulási pontúl szolgálniok.

* * *

Ily eszmék tölték el lelkemet, midőn évekkel ezelőtt a Wesselényi, Petróczi, Szuhay, a Tököli és a Rákóczi korszak, — szóval a tágabb értelemben vett kuruczvilág daleréklyéinek gyüjtéséhez fogtam.

Átkutattam minden köz- és magánkönyvtárt és irattárt, hova csak bejuthaték; hirlapok utján nyilt felszólitásokat tettem közzé; az ország majd minden vidékeire magánlevelezést üztem; — igaz, hogy voltak a kik tudakozódásaimra nem is felelének, s e hideg közöny elszomoríta: de viszont

megvigasztalt azon szives részvét, gyámolítás, a melylyel a legtöbben támogatták gyenge erőmet a megkezdett munkában.

A mit lehetett, ekkép elkövettem.

Az eredmény az lőn, hogy jelenleg immár összesen 60—70 különféle kuruczvilági ének, és egy 1683-ban Tököli Imréről és Zrínyi Ilonáról irt terjedelmes költemény várja fiókomban a kiadást. Erre azonban alkalmasabb időviszonyokat kell bevárnom.

A kuruczdalokat gyüjtvén, egyuttal megkezdém az ó magyar vitézi és történeti énekek és régiebb dalok gyüjtését is, a melynek eddigi eredménye — imé a jelen két kötet.

Főelvül tüztem ki e gyüjteményemnél, hogy újat, azaz eddig még ismeretlent adjak; és igy semmi olylyast, a mi már Toldynál vagy Erdélyinél közölve volt — föl nem vettem, hacsak az ő közléseiknél az illető költeménynek bővebb vagy tetemesen különböző variansára nem bukkanék, a mi majd szintén annyi, mintha teljesen új volna, — sőt a homályos töredékek kiegészitése még tán eclatánsabb nyereség.

Tartalmaz gyüjteményem, — melyet ha az iménti elvet nem követem, csak a vitézi énekekre nézve is akár megháromszorozhatok vala — összesen 66 vitézi- és történeti-, és 137 kisebb-nagyobb elegyes-éneket, továbbá a bujdosó, azaz első Balassa Bálintnak két eddigelé ismeretlen költeményét, igazoló értekezéssel. Tehát összesen 205 éneket.

Minden a kuruczvilágra vonatkozó vitézi és történeti dalt ezuttal készakarva kizártam, hogy ezeket majdan külön gyüjteményben adhassam ki. Ugyanezt tevém a mult század közepe táján és II. József alatt s ennek halálakor irt, s általam szintén gyüjtött nemzeti dalokkal, mint a melyeknek világ elé bocsátására az idők még hasonlóan nem alkalmasok.

Gyüjteményem főfő-forrásaiúl a magyar akadémia, de legkivált a nemzeti múzeum kéziratára, s ebben a rendkivül gazdag Jankovich Miklós-féle gyüjtemény szolgált. Különösen megemlítendőknek vélem ez utóbbinak kincsei közül Szencsey György dalos könyvét, és a Mátray-codexet, mint a melyeknek tartalmát jelen, és kurucz dalgyüjteményemmel teljesen kimerítém.

Szencsey György dalkönyve (nemz. múz. kézirattár hung. oct. 70.) semmi czimet nem visel, s e névvel azért neveztetik, mivel minden hihetőség szerint Szencsey György irta össze a XVII. század utolsó negyedében, egész 1704-ig. Tartalma mintegy anthologiát képez a XVI-ik század közepétől kezdve egész a most leirt évig, magában foglalván különböző, részint névtelen, részint a versfőkben s végstrophákban megnevezett szerzők müveit — többet magától Szencseytől, a codex szorgalmas és költői lelkü összeirójától.

Szencsey György, mint a szerzette költemények némelyjének tartalmából stb. következtetem, kurucz, és szigorú protestáns vala: de nem elfogúlt, annyira nem, hogy könyvébe még a Szepesy Pál és Tököli ellen — pedig ugyan túlkemény hangon — irt gúnydalokat is fölvette.

Szencseynek egész dalkönyvén meglátszik továbbá, hogy összeirója dunántúli ember volt. A szavak ugyanis mindig úgy vannak irva, mint — túl a Dunán ma is ejtik, továbbá — folyton a dunántúlias -bul, -bül, -tul, -tül stb. ragok használtatnak -ból, -ből, -tól, -től stb. helyett.

Tovább megyek. Szencseynek veszprém-vármegyei, mégpedig alkalmasint tési*) lakosnak kelle lennie. Egyik 1704-ben szerzett énekében ugyanis elpanaszolja a rettenetes dúlást, melyet lakóföldén tőn az ellen, a ki elül ő is a föld népével együtt az erdőkre: a Bakonyba bujdosék. Történelmi tény pedig, hogy 1704-ben Dunántúl az ellenség — Hajster generál serege — Veszprémet dúlta fel iszonyúan, itt kegyetlenkedett, s e hely és környék lakói bujdostak előle az erdőkbe, hegyekbe. A Veszprémhez közel-eső Tés helység mellett szól még az is, hogy a könyv 216-dik lapján a Szencseyétől különböző irással ez van följegyezve: „Én Györgyi Tamás hozattam ezt a könyvet Tésrül. Anno 1711.“ A codex kurucz gazdája: Szencsey már ekkor tán nem élt, avvagy ezen végzetteljes évben urát követte a bujdosásba.

Szencsey daloskönyve eredetileg Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemnek egy pergamenre irt oklevelébe volt bekötve, s táblájára ez vala jegyezve: „Thomae Cseténi.“ E név is a Bakony

*) Még ma, Biró Márton veszprémi püspök ideje után is túlnyomólag protestáns helység a Bakonyban, Veszprémhez nem messze. *T. K.*

vidéke mellett szól. — Az ó kötés boritéka a nemzeti muzeum oklevéltárába tétetvén, a könyv újra köttetett be; ám az új kötésre hibásan nyomatták az 1606—1704. évszámokat, mivel e codex, mint mondám, még a XVI-ik századból is tartalmaz költeményeket, például a „Hallgassátok jó uraim . . .“ kezdetü hegedős-ének is nyilván 1586-ból való.

Megemlitésre méltók a diszesen festett kezdőbetük, melyekkel a néhány utolsó lapon levőket kivéve a kötet minden egyes verse ékeskedik. E betük helylyel-közzel igen czifrák, rikító szinekkel tarkálnak, néhol pedig phantasticus alakokat tüntetnek fel, s ábrázolnak. Alkalmasint a jó Szencsey György saját kézmüvei. Magyar könyvnél, kivált már ezen korból, ritkaság.

A versek próza-formán vannak leirva, legfölebb a strophák jelöltetvén külön kikezdéssel. Az irás jó nagy betüs, meglehetős olvasható, bár néhol a ténta már oly halvány, hogy gyakran nagyító üveget kellett használnom.

A kötet a teljes épségben megmaradt tartalomjegyzék szerint eredetileg 85 verset tartalmazott, de ezek közül 5 kiszakadt, 5 csonkán van meg:

teljesen ép tehát jelenleg csak 75. Ebben is nagy kincset birunk. Bár minél több ily szorgalmasan jegyezgető, irogató Szencseynk lett volna azon korban!

A Mátray-codex szintén a nemz. múzeum kézirattárában létezik (hung. duod. 44.), s Szencsey dalkönyvéhez hasonló anthológiát képez a XVII. században irt versekből, ezekhez járulván még Balassa Bálintnak 20 költeménye, azon rendben kiirva énekei sok kiadásainak valamelyikéből, a mint ezekben léteznek.

A Mátray-codex alakja tizenkettedrét, s mint a benne foglalt énekek többjéből, s magából az irás jellegéből biztosan meghatározható: a XVII. század második felében iratott össze.

Festett czimbetűi ennek nincsenek, úgy czimlapja is hiányzik. Ki irta egybe? nem tudhatni, — de az bizonyos, hogy nem dunántúli ember, mert a kiejtés — a melyhez az orthographia idomúl — inkább erdélyies, vagy alföldies; mindenütt a hosszú -ból, -ből, -ról, -ről stb., s átalában semmi a dunántúli nyelvjárásból, elannyira, hogy még a Kőszeghre való Győri Gyurkó szerzette éneket is nem a túl a dunaias kiejtés szerint

közlé, hanem a maga kiejtéséhez idomítva másolá le a leiró. — A ténta fölötte elfakult; a betük aprók, kuszáltak, nehéz-olvasatúak, — úgy hogy sok helyütt nagyító üvegen át nézve is gondot adnak az olvasni akarónak, s valódi talányfejtésül szolgálnak.

Tartalmát a már érintett Balassa-féle 20 verstől eltekintve 44 költemény képezi — többnyire szerelmi tárgyuak; vitézi ének alig van az egészben egy-kettő, de protestáns vallásüldözési is van egy: miből azt következtetem, hogy e kötetnek egybeállitója is protestáns vala, mit még jobban bizonyít az, hogy a könyv hátsó lapjaira a codexiró kézvonásaival a hiszek-egyen, és tiz parancsolaton kivül három protestáns ima van jegyezve.

Egykor ezen könyv is Jankovich tulajdona vala, de ennek halála után — hogy, hogynem? — Berlinbe került. — Ám irodalmunk nemtője megőrzé számunkra, a mennyiben a nemzeti múzeum nagyérdemü könyvtárnoka t. Mátray Gábor úr 1858-ban visszaszerzé hazánknak, s a magy. tudom. akadémia ugyanazon év július 26-án tartott ülésén bemutatá. Az akadémia Mátray urnak

e nagybecsü énekes könyv visszaszerzése körüli érdemét meg akarván örökíteni, elhatározta, hogy ez „Mátray-codex“ nevet kapjon, mely határozat a titkár által magába a könyvbe is hivatalosan beigtattatott. — A könyv kötése ekkori.

Többi kutfőimről rövidebben szólok az illető versek után irt jegyzeteimben. E jegyzeteket magam igazolása végett — hogy honnét meriték? — vélém szükségesnek. De részint utó- részint *) alatt irt jegyzeteim egyebekre is, például történelmi bizonyítgatásokra a versek keltét illetőleg, a régi, elavult szólamok felvilágosítására, összehasonlításokra stb. — kiterjednek, a mit tennem olvasóim könnyebbsége végett láttam jónak.

Némely költeményt több kutfőből meriték, s egyiket a másikkal összehasonlitván, a helyesebbet alkalmaztam.

A helyesirást a mi illeti: azon — mostanában régi iratok kiadásánál szokásos eljárást követtem, hogy a szavakat a jelen megállapitott orthographiával adom, — a régi kiejtésnek hü viszszaadása, s ezért az illető helyeken az eredeti hangzók pontos megtartása mellett. Azonban ez elvet csak az ó kiejtésre nézve

tartottam fenn, s nem egyszersmind a provincialismusra nézve, a mely hajdanában is csak ugy variált és ferdített mint ma. Igy például Szencseynél folyton: tunnyi, annyi, bukor, ustrom stb. áll: tudni, adni, bokor, ostrom stb. helyett; ez nyilván túl a dunaias tájszólás, és ma is épen ugy él, mint Szencsey idejében. Én a táji hangoztatást nem követhetém: mert sokféle kutfőkből egybeszerkesztett könyvem irmodora rémitően tarka lett volna, — s nem követhetém, miután helyesirási eljárásommal nem a most is élő provincialismus terjesztése: de a már kiholt, elavult szólamok hű megóvása, megtartása, visszaadása vala czélom.

Van a jelen kötetben különösen a dévaj, tréfás régi hegedős-énekek között több, a melyekben a szerelem szenvedélye, a gúny éle, vagy a pezsgő jó kedv túlcsapongása néhol a mai affectált illem szabályaival nem épen összegyeztethetőleg, kissé magyarán nyilatkozik. Ne ütközzék meg benne az olvasó: castis omnia casta! A régiek sokkal őszintébbek valának mint mi; ők megnevezték a tárgyat a maga nevén, mig voltaképen sokkal „emancipáltabb“ korunk, mely szép szin alatt

titokban jobban űzi undokságait — külsőleg finynyáskodni szeret. Valóban, a mai kor affectáltsága mellett már az ó testamentom szent könyveinek sok helyütt szintén ily szó-kimondó modora sem fér meg, — de a Paul de Kock regények ugyancsak díszlenek.

Egyébiránt a hol vastagabb kifejezések fordultak elő: . . . . . -okkal töltöttem ki a helyet.

Volt a régi magyaroknak egy sajátságos szokásuk: hogy a börtönben szenvedők, vagy halálra itéltek dalban bucsuztak el a világtól, — ha azelőtt soha verset nem irtak is. E szokás a szegénylegényeknél még ma is él, de hajdanában legelőkelőbbjeink által is üzetett. Igy például gr. Koháry István több egész kötet verset irt munkácsi rabsága alatt; igy Bezerédy Imre az 1708-ban lefejezett hires kurucz brigadéros, ki azelőtt soha dalt nem szerzett, kivégeztetése előtt pár nappal megirá bucsuénekét, mely kuruczdalgyüjteményemnek egyik legérdekesb darabját alkotja.

Ilyszerü versek a jelen kötetben a hires, nagynemzetes Zólyomi Dávid és Rákóczi László

börtönénekei; a hóhér-pallosra ítélt Nagy Péternek, Raby Istvánnak, a nánási piaczon 1688. sept. 20-kán lefejezett jegyzőnek, s a rab Rimanóczinak éneke.

A „Sárkány István halálára," „A haldokló vitéz Fodor Pál," „Az tenger fövénye ki sok..." „Kovács György végbucsudala" stb. inkább bucsuztatószerüek: a midőn t. i. maga a versköltő beszél a haldokló vagy halott személyében. Ilyenforma még a „Keserv Zrínyi Miklós halálára" is, a mennyiben ebben is több helyütt Zrínyit beszélteti a költő.

— — — — — — — — — —

Végül nem mulaszthatom el kifejezni abbéli óhajtásomat, vajha költőink iparkodnának mintául venni, magokéivá tenni azon ódon magyar zamatú, eredeti, régi szép versalakokat, a minőkben e gyűjtemény sok éneke van irva, — mert ha valódi magyar rythmussal akarunk élni, s rythmicánkat tovább fejteni, művelni: a szathmári békekötés előtt élt régi költőinkhez kell visszatérnünk; tőlük tanulhatunk ősi magyar dalméretet, ősi magyar nyelvet, és ősi magyar szellemet.

Szerény gyűjteményemet, ha Isten éltet, folytatni fogom, csak irodalmunknak, s hazámnak szolgálhassak valamit vele!

Pest, 1863. april 8-kán.

Thaly Kálmán.

VITÉZI ÉS TÖRTÉNETI ÉNEKEK.

HUNYADI MÁTYÁS KIRÁLY BILLIKOMA.

— A XVI. századból. —

„Vina bibant homines, animalia caetera fontes.“

Ez Hunyadi Mátyás király billikumja
Velenczésektül vött régi ajándékja,
Midőn ellenségen lött diadalomja:
Ez volt vitézinek áldomás-adója.

Hunyadirul Lajos királyra maradott
Ki is vitézivel gyakran ebbűl ivott,
Batthyányi Ferencznél pohárszéki állott —
Bortöltője lévén hiven forgolódott.

Kinek hűségéért hogy Német-Ujvárát,
Adta, — rá köszönté akkor ez poharát,
Az király éltéért megiván a borát —
Hű szolgálatjának vette méltó árrát.

Melly ház eleinek most is követője,
Királyának igaz, állhatatos híve,
Országának egyik pajzsa és őrzője —
Édes nemzetinek hű védelmezője.

Hazánk szolgáinak igaz szereteti
Megrögzött ez háznál vitéz kedvelleti,
Sok szegénylegénnek szükségét enyhéti,
Asztalát mindennek egyaránt teréti.

Gazdag, dús papoknak menj bár udvarokra
Megkérdik: barátom, mit hoztál konyhára?
Jer bé — ha zsebedben pönög az bor árra,
Ha nem: kiballaghatsz a nyitott kapúra!

Sőt némely urakhoz történjék meneti —
Ritka katonának most az böcsületi,
Nem lévén szivekben hazánk szeretеti:
Az vitéz embernek nincsen tiszteleti.

Inkább veti abban kiki dicsősségét:
Miképpen tölthesse erszény ürességét;
Közönséges jóban nem látni hűségét —
Ritkábban ellenség ellen vitézségét.

De szegénylegénynek csak jó hajlék Rohoncz
Mert ott katonának bő kenyere, bor, s koncz;
Untig igyál azért, csak vigságot ne bonts, —
És ez billikumot barátom el ne ronts!

* * *

E költemény a latin jelmondattal együtt reá van vésve a Batthyányiaknak Mátyás királytól származott billikomára, mely hajdan a vers szerént eme család egyik főbirtokán Rohonczon tartatott. Később a boldogult gr. Batthyányi Kázmér vagyona a kormány kezére kerülvén, egyéb ingóságai között e kehely is elárvereztetett, s így jutott tergoveczi Modrovich Ignácz rácz-almási közbirtokos birtokába, kinél ma is létezik. Maga a billikom velenczei kristály, — Mátyás korában még igen nagy ritkaság — talpa pedig aranyozott ezüst, körületén teleirva a jelen költemény soraival, melyek hihetőleg még a XVI-ik században vésettek reá.

Az eléforduló „szegénylegény“ és „katona“ szó hajdan azonegy értelmű vala, és hol egyik hol másik zászlós úr zsoldjában álló szabad csatárt jelentett. — A „szivekben“ szivökben helyett régies, s mindig így fog eléfordulni, valamint a „ronts“ is rontsd helyett. A parancsoló mód második személyének d-je régen majd mindig kihagyatott — legalább irásban. T. K.

FEDDŐ ÉS SERKENTŐ ÉNEK

Manasses és Nabugodonozor példáiból.

— A XVI. század első feléből. —

(Egy hosszabb ének eleje és vége.)

Rettenetes Istennek nagy haragja:
Kik nem félik, erőssen sanyargatja,
De meg ollyan mint az kegyelmes atya:
Kik megtérnek, ismét hozzá fogadja!

. . . . . .

Csudálatos Istennek itéleti:
Melly erőssen az bűnöst megbünteti!
Az kit akar székiből el- kiveti,
Az kit akar ismét el- fölemeli.

. . . . . .

Csodálatos Istennek kegyessége:
Senkinek ő nem lehet ellensége;
Kinek lehet csak benne reménsége, —
Nyilván vallja, hogy csak ő segítsége.

Ez világon soha nem volt oly bűnös
Kinek Isten nem volt volna kegyelmes;
Csak ki magát ismerte, hogy fertelmes,
És Istenét hitte, hogy engedelmes *).

Melly nagy sokszor régen zsidó népeket
Veri vala mint engedetleneket,
De mennyiszer ők ismerék vétkeket:
Mindannyiszor megbocsátá bűnöket!

Vajha most is jól ezt az körösztyének
Megismernék: hogy mindenkor Istenek
Háborgatta kik voltak kegyetlenek —
És rontotta kiknek volt kemény szivek.

Igen járják most is az békességet: **)
De nem tartnak köztök egyenességet,
Hátra vetik isteni kegyességet —
Választottak idegen segitséget ***).

---

*) Azaz: engedelmet adó, engedelemmel teljes.

**) I. János és I. Ferdinánd között.

***) Ugy látszik a töröknek a Zápolya-párt által segitségül hivására céloz. T. K.

Míglen Istent mi meg nem ismerhetjük:
Békességet csak hiában keresünk,
Az mit kérünk soha meg nem nyerhetjük —
Életünket kétség nélkül elvesztjük.

De nem tudjuk Istent megengesztelni:
Mert azt ingyen sem *) akarjuk érteni;
Sok miséket tudunk csak szolgáltatni —
Misék által akarunk szabadulni.

De nem használ miseszolgáltatásunk,
Olvasásunk, processio-járásunk,
Utálatos sok zsolozsmatartásunk,
Egyházbeli sok szóval kiáltásunk.

Nem ekképen köll Istent engesztelni:
Hittel szokott ő megengeszteltetni!
Minden gonoszt hátra kell annak hagyni
Bocsánatot ki akar tűle nyerni.

Megiratá nekünk az Szent-Írásban:
Mit mitűlünk kiván ő szolgálatban;

*) Korántsem, távulról sem.

Különben ha cseleködünk dolgunkban:
Mindörökre maradunk mi vakságban.

Szent-Irásból akarja hogy ezt értsük
Mivel őtet ez világon tiszteljük,
Egyébképen ha mi őtet keressük:
Kétség nekül őtet meg nem lelhetjük!

Térjünk azért avvagy mi most Istenhez,
Essünk hamar kegyes Idvezítőnkhöz:
Jusson hamar mi elveszett lölkünkhöz
Ez világon nyomorult életünkhöz.

Vegye rólunk az régi nagy vakságot
Testünkbeli nagy- sok háborúságot;
Oltalmazza ez nyomorult országot,
És engedje az régi szabadságot!

Ezt Istentül mi hamar megnyerhetjük:
Szent igéjét ha ő neki meghiszszük,
Ő szolgáit ha mindenkor tiszteljük,
Az mit mondnak örömest teljesitjük.

Kit engedjen nekünk az Szent Háromság:
Ki egy Isten és örök hatalmasság,

Kivel vagyon mindenkor irgalmasság —
Mindörökké mennyei nagy boldogság.

Amen. Finis.

* * *

A Csoma István által 1638-ban Pátyin összeirt codexből, mely határozottan protestáns jellegü s többnyire XVI-ik századi énekeket tartalmaz. Tisztán világi ének csak egy van benne: a szendrői névtelen által 1571-ben Szilágyiról és Hajmásiról irott hires regedal, melyet koszorús Vörösmartynk újból átdolgozott. A Csoma-codex jelenleg az akadémia könyvtárában van. — A jelen énektöredéket egy hosszabb vallásos ének elejéből s végéből állitám egybe; érdekes némely helyeiből látni, mennyire szivén hordta a magyar a haza ügyét akkor, miszerint még a vallási énekbe is belevegyült a honfifájdalom és az ősi szabadság utáni sóvárgás hangja:

„Oltalmazza ez nyomorult országot,
És engedje az régi szabadságot!“

T. K.

THÚRY GYÖRGY ÉNEKE.

— 1548. —

Zöldítsétek egek hamar az erdőket:
Hogy próbálhassuk már nyugodt fegyverünket!

Ellenségeinkre egyszer hogy kikeljünk,
Török-pogányokkal vigan megütközzünk.

Deli Kortván béget kezünkbe kerítsük,
Délczeg Mehemetet lovárul ökleljük.

Hiszem, az magyarok mikoron kiütnek:
Pogány ellenségnek bátran szemben mennek,

Kik hamar előttök futnak, vagy elesnek —
Magyar fegyverétül terétve feküsznek.

Adjad nagy Ur-Isten vitézi tettekkel
Végházunk *) kérkedjen sok pogány fejekkel!

Az végbelieknek tartsd meg erejeket:
Hogy pogány vérében mártsák fegyvereket!

— Az ezer ötszázban és az negyven nyolczban
Éneklé Thúry György vérszomjuzásában.

* * *

E költemény a nemz. múz. kézir. hung. quart. 236-ban van meg, de végsorában Jankovich másutt sem igen correct másolója 1548 helyett vétségből 1648-at irt, mert a híres Thúry György, Palotának 1552-ben hősi megmentője a „törökrém", a páratlan személyes bajvívó, ki végre a kanizsai mezőn vagdaltatott össze a török által: a XVI-ik században, s nem a XVII-ikben élt; hogy pedig versünk szerzője

*) Végház, végvár: a törökök ellen fennállott határvár; innét végbeliek: azon vitézek, kik e várak őrségét képezvén, folytonos csatározásban voltak, s a legjobb hősökké fejlődének. A vég-szó akkortájban az illető várak neve elé iratott, igy találjuk például gyakorta: Vég-Szendrő, Vég-Ónad, Vég-Veszprém, Vég-Ujvár, Vég-Simontornya stb. vára. — T. K.

csakugyan e hires és nem más Thúry György: — bizonyítja e sor:

„Az végbelieknek...“

e Thúry György volt ugyanis a dunántúli végek főkapitánya, ezért fohászkodik katonáiért. Fennmaradt e költemény az ő halála után is, és a hegedősök által énekeltetett, mindegyik toldván hozzá valamit; ilyen variatiót a következő századból lássz alább, Szencsey codexéből közölve, „Végbéli vitézek éneke“ czím alatt. T. K.

PROTESTÁNS HEGEDŐS PANASZLÓ ÉNEKE.

— Tállya, 1549. —

Eredeti czime:

„Panasza Christusnak.“

Mind ez világnak már esze veszett,
Az igazságtul eltévelyedett,
Az gonoszságban el bémerülött,
Az hitlenségben meggyökerezett.

Im föltámadott az igazságra
Az nagy Istennek boszuságára
Ő Szent Fiának káromlására —
Szent igéjének nagy romlására.

Szent Dávid irta az zsoltár-könyvben
— Az ő könyvének másodrészében —
Mint tanácskoznak az népek egyben,
Az kik nem hisznek az egy Istenben.

Nyilván tudjátok — ne csudáljátok:
Ez világ bánja az igazságot,
És oltalmazza az hamisságot,
Dávid erről szól, meghallgassátok!

Mit agyarkodtok — ugymond — pogányok,
És minden népek?... gonoszt gondoltok?
Földi királyok mit tanácskoztok?...
Az Isten ellen föltámadtatok!

Hatalmas urak és fejedelmek,
Papok, püspökök, és szerzetesek
Az Krisztus ellen mind öszvegyültek
És az tanácsban illyet végeztek:

Rontsuk el — ugymond — minden kötelét,
Vessük el rólunk minden erejét,
És ne fogadjuk semmi beszédét,
Semmivé tegyük minden törvényét!

— Itt az Szent Dávid ím megjelenti:
Hogy az hitlen nép Krisztust nem veszi,
Semmi beszédét hogy nem böcsülli —
De mindenképen inkább üldözi.

Miként Szent Atyja őt elbocsátá
Ez világ ellen azt prédikálta:

Minden hatalmat az ő Szent Atyja
És ez világot kezében adta,
És örökségül birnia hagyta —
Mennyen és földön urrá vallotta.

Ily nagy Fölséget kik nem tisztelnek,
Szent-igéjének kik nem engednek:
Nagy vaspőrölylyel összetöretnek —
Az Isten előtt sömmié *) lesznek.

Miként az cserép összetöretik:
Azképen minden megtörettetik
Az igaz utról ki eltávozik,
Az Krisztus ellen ki törekedik.

Im jól halljátok Isten haragját,
Irgalmasságát, minden hatalmát,
Ő Szent Fiának nagy méltóságát —
Már fogadjátok Dávid tanácsát!

---

*) Semmivé. T. K.

Ébrüljetek *) föl — ugymond — királyok,
Isten törvényit megtanuljátok!
Urak, az földet az kik birjátok:
Isten beszédjét megfogadjátok!

Nagy félelemben ti szolgáljátok,
És szent életben ti vígadjatok,
Az igazságot oltalmazzátok —
Ő szentegyházát föltápláljátok!

Ő Szent Fiában gyönyörködjetek,
Nagy szeretettel benne higyjetek,
Szent igéjében ékeskedjetek,
Az Isten népét ti őrizzétek!

— Hogyha ekképen nem cselekesztek,
Az igaz utról eltévelyedtek,
Isten haragját fölgörjesztitek:
Megemésztettek, és mind elvesztek!

Boldogok lesztek, ha szót fogadtok:
Hogyha Krisztusban ti megújultok;

---

*) Ébredjetek helyett, ódon. T. K.

Minden gonosztul megszabadlutok:
Hogyha Krisztusban igazán biztok.

Ez kiket *) mondék, Szent Dávid mondá;
Szent Lélek által mindennek mondá:
Hogy az Istennek Fiát imádja —
Az hitlenséget minden elhagyja!

Nagy hitlenségben mindazok élnek
Az kik Rómától, pápától függnek:
Mind bálványistent azok tisztelnek —
Kik az Krisztusban meg nem épülnek. **)

Pápa hatalma az mig regnála:
Ördög asztaga meggazdagúla,
Ez széles világ vakságban juta —
Krisztus Jézustól mert elszakada.

Az bibliának nem vala hire
Az breviárnak ***) nagy sok kenyere,

*) A miket helyett, ószerü.

**) Ezen, és a következő több versszak későbbi kéz által kegyeletlenül kitörültetett, úgy hogy csak nagy ügygyel bajjal, nagyító üveggel lehet elolvasni.

***) Breviarium T. K.

Mind az papokat ez eléltette:
Az Krisztus Jézust egy sem hirdette!

De Luther Márton kárt tén pápának:
Hogy megjelenté vétkét Rómának,
És elhirdeté mind ez világnak:
Immár nincs haszna az sok bucsuknak!

— Az aranykaput mikor megnyitá:
Mind ez világot hozzája hajtá,
Kintul és büntül mind megoldozá,
Sok ország kincsét ő bétakará. *)

Már mint Heródes megháborodék
Mikor Betlemben **) Krisztus születék,
Minden szerzése megtántorodék:
Mert álnoksága mind kijelenék. ***)

Minden szerzését Isten megrontá:
Ő Szent Fölsége mert nem plántálá,

---

*) Értsd: a pápa; bétakará: betakarítá.
**) Betlehemben, összevonva.
***) Kimutatta magát, kijelentkezett. T. K.

Mind gyökerestül el kiszakgatja —
Mint Urunk Jézus régen megmondta.

Ez azért oka az nagy romlásnak
El béjövése az pogánságnak,
Nagy pusztulása az klastromoknak:
Véget vet Isten az sok bálvánnak! *)

— De vegyük elő az szent bibliát,
Reánk ne várjuk Isten ostorát;
Abban **) meglátjuk szent akaratját,
Irgalmasságát, minden haragját.

Te magyar nemzet, ha fel nem ébrülsz,
Az Ur Jézusban ha meg nem épülsz,
Szent igéjével ha meg nem szépülsz:
Maradásodnak, higyjed, nem örülsz!

*) Jellemző az akkori protestans magyarok buzgóságára nézve azon hiedelem, mely a hegedős ime verszakából látszik, hogy ők t. i. a törökök bejövetelét, pusztitásait a hitjavitás előtti sötét középkor túlcsapongásai, bűnei miatt való isten-ostorának, büntetésnek tartották. Igy egyesité a magyar, hazája ügyét még vallásával is mindenha.

**) A bibliában. T. K.

Várad! nagy kárt tessz mind ez országnak
Hogy véget nem vetsz az sok vakságnak!
Csak zabot pállaszsz az nagy érczlónak:
Hiszem az Istent állíttod vaknak! *)

Óh igen féltem, az török császár:
Meg ne nyargalná Szent-László lovát! **)
Fogva ne vinné sok kövér papját
Az kik kerengik szép koporsóját! ***)

Mit pironkodtok váradi papok?
Az kövérségtül fénlik nyakatok!
Nem kell Istennek ti zsolozsmátok,
Misemondástok, és kiáltástok.

---

*) Czélzás Szent-László nagy érczlovagszobrára, mely Nagy-Váradon — e püspöki székhelyen — állott, mignem a törökök a várat 1660-ban bevevén, ágyukat öntének belőle.

**) Azaz: kezére ne kerítse Váradot; annálinkább félhettek ettől hegedősünk korában, mivel Fráter György váradi püspök, Izabella királyné mindenható kincstárnoka — mint tudva van, — 1549-ben még a törökkel tartott.

***) Szent-László diszes márvány-koporsóban Váradon feküdt. T. K.

Szent László fejét ti imádjátok
Szépen ezüstben befoglaltátok; *)
Olaj az teste, mind azt mondjátok —
Ezzel az nép közt ti komplárkodtok.

Az Krisztus teste olajjá nem vált
Idvösségünkre ki nekünk használt,
De az körösztfán ugyan megszáradt —
Ezzel fizeté mi bűnünk árát.

— Nyilván látjátok Isten haragját
Mind ez világon boszuállását:
Mert nem tiszteljük az Isten Fiát,
Ő Szent Fiának vére hullását.

Az szerzetesek kik ezt nem tudják:
Az Luther Mártont csak szidalmazzák,
Az jámborokat csak háborgatják —
Nagy vakságokat mert ők nem látják!

---

*) Erre vonatkozólag mondja a szerző a kettővel föntebb álló versszakban:

„Hiszem az Istent állítod vaknak."

értvén, hogy Isten helyett Szent-László fejét imádják, melynek immár szemei nincsenek. T. K.

Az Jeruzsálem példátok volna:
Tudós papokkal ki rakva vala,
Isten törvénye kezekben vala —
De az Krisztusért ám mind elromla!

Azért nagy urak, ám meglátjátok:
Az siketséggel ti mit használtok!
Az Isten mit mond nem fogadjátok,
Az Szent Dávidról ha nem tanultok.

Keresztyén nevet sokan viseltek:
De ez világnak csak hizelkedtek,
Az gazdagságért mindent mieltek, *)
Isten beszédét nem tisztelitek.

De meglátjátok miképen jártok,
Itélet napján melly kárt vallotok,
Az hivatalban kik el nem jártok —
Az jámborokat háborgatjátok.

Az kiket mondék: senki ne bánja,
De minden ember magát meglássa,

*) Miveltek. Mennyivel inkább ráillenék e feddés pénz-kapzsi korunkra! T. K.

Álnok tanácsát minden elhagyja
Az ki az Krisztust Urának vallja!

— Tállyán ez kele új esztendőben
Ezer ötszázban negyvenkilenczben,
Hogy fölébrüljön minden Istenben —
Senki ne éljen már tévölygésben!

* * *

A Csoma-codexből. Ez ének nemcsak vallási, de történeti is, korának hű képét adván; azonkivül a törökök bejöveteléről s Váradról és Szent-László szobráról, koporsójáról irt helyek — a melyek pedig fölötte érdekesek — majdnem tisztán csak történetiek: ezért sorozám a vitézi és történeti énekek közzé. — Nem érdektelen tudni, hogy a keresztyén (némelyek szerint keresztény) szó e költeményben úgy az egész régi Csoma-codexben, mindenütt „kerestien"-nek vagy „köröstien"-nek van irva, de sohasem „keresteni"-nek. Ez is élő bizonysága, miszerint őseink is a „keresztyén" kiejtést használák. T. K.

INTŐ ÉNEK A MAGYAROKHOZ.

— 1550. —

(Töredék „Moises és Jósue hadáról az Amalek ellen" czimű hosszabb hegedős-énekből.)

. . . . . .

Az Moises mikoron hegyre följuta
Kezde akkor szépen imádkoznia:
Meddig az ő kezeit fenntarthatta
Győzödelem addig zsidóké vala.

. . . . . .

Az ő karja mihelyt elfáradt vala,
Imádsága mikor lassúdik vala:
Győzödelem Amalechnek áll vala.

— Soha eddig nem akartuk érteni
Könyörgéssel nem tudtunk elindulni,
Viadalhoz ha akartunk készülni:
Szitok, átok volt igyünknek kezdeti.

De nem ögyéb most is ennek az oka
Hogy szöröncsénk nincsen soha az hadban:
Mert nem tudunk akkor imádkoznia,
Ugy indulunk: jer rá az bestiára!

Az szent Moisesnek könyörgése szerént
Esedezzünk Istenhez szivünk szerént:
Jó szerencsét engedné kedvünk szerént —
Győzedelmet ellenségen vehetnénk!

. . . . . .

Az fogadást kit tőn Isten Moisesnek:
Veszedelmére járna Amalechnek,
Azt elvégezte akkor zsidó népnek
Kit Moises ajánla Jósuvének.

Mennyi romlás mostani időben is
Lészen az kit merre látunk, hallunk is!
Isten hatalmából vagynak ezek is:
De nem értjük, mert eltévedt eszünk is.

Ezen is vagyon Istennek hatalma:
Egy országot más ellen föltámasztja,
Benne való népet megsanyargatja —
Őtet hogy megismérjék, azt akarja.

Oly igen megveré régen zsidókat,
Elpusztítá az ő szép országokat,
Tartja most is ugyan mint bujdosókat
Nem hagy birni nekiek országokat.

Poklul *) járának az szegény czigányok
— Nem tudom ha Egyptom-e országok? —
Tudom otthon voltanak hatalmasok;
Isten veszté, — marada csak sátorok.

Ég alatt valának nagy nemes népek
Kik nevezteténck az görögöknek,
Ez világon kedves vala ő nevek . . . .
Kérdenélek: ezek mind hova lőnek?

Romlának meg nagy hatalmasságokban
Mikor négyszáz (után) ötvenháromban
Irnak vala Úr születése után:
Mahumetnek esék birodalmában.

De nem sok idővel ennekelőtte
Kevély Szerecsenországnak lőn vége;

*) Pokol módra, gonoszúl. T. K.

Irnak vala akkor ennyi időben:
Másfélezer tizenkét esztendőben.

Óh mennyi országok mostan is vannak
Régtül fogván mely népek kit birtanak:
Más idegen nép előtt elfuttanak —
Gonoszul lett vége ő országoknak.

Mely országnak most veszedelmét mondjuk,
Végezeti lett az miképen halljuk;
Istennek hatalmának ezt mi valljuk —
Nem emberi akaratból ezt várjuk.

Istennek hatalma — ezt minden higyje —
Magyarország hogy esék mi kezünkben;
Pogányok valánk az régi időben,
De az Isten hoza ily szerencsére.

Nekünk ez országot megszabadítá
Csudaképen, ha ki ezt megmondhatná,
Magyar krónikában ezt megtalálná —
Hogy Istentül vagyon, ingyen sem *) mondja.

*) Korántsem. T. K.

Urnak mennyben menésének utánna
Négyszáz egy esztendő mikoron vala
Jó Magyarországban magyar nép szálla .... *)
Kit elhagyok — erről sok beszéd volna!

Mely nagy veszedelmet reánk ereszte
Ur Isten, ezalatt oly embert szerze
Nagy romlásokat hogy ő megjelentse —
Háladatlanságot bennünk megfeddje.

Igen félek keresztyének én azon:
Az szüketség **) hogy valamit ne hozzon!
Mint Amalech: országunk ugy ne járjon, —
Jól látjátok az pogány köztünk vagyon.

Elein valánk bálványimádásban:
Most Istennek nagy irgalmasságában; ***)
Törökök vagynak noha most vakságban:
Az Szent Lélek hozhatja igazságban!

Sőt ha mostan vannak nagy gonoszságban:
Fordithatja Isten jó gondolatban,

*) Húnn-őseink telepedését érti.
) Szükség. *) Az az: keresztyénségben. T. K.

Lehetnek ők isteni imádásban,
Ezt igy értem: Krisztustul ez mondásban.

Vaj mely nagy hatalmas Embernek Fia:
Kövekből is hogy ő fölállathatja
Ábrahámnak fiait, támaszthatja
Istennek hatalma, — minden azt tudja.

— Megveted magyar nép Isten mondását?
Nem kedvelled az ő jóakarását?
Elveted-e miként egy rothadt almát? . . .
Lesz oly ember ki érti ennek hasznát!

Kérlek én tiktöket hív keresztyének:
Az egy állhatatosságban legyetök,
Gondját Istennek rólatok higyjétök —
Mint ez históriából megértétek.

Rátok törnek most is az hitetlenek
Boszut felőlök *) nagy-sokat szenvedtek,
Igazságban nem hagynak békét nektek —
Békességgel vajha azt eltürnétek!

*) Tőlük, általuk. T. K.

Istennek hatalma őket megrontja,
Boszuállást csak ő reá hagyhatna:
Mind az Amalech népe ám mint jára
Igaz utban zsidókat mert bolygatá.

Sok népeket megrontott az Ur Isten
Boszuságot kik töttek az híveken,
Meghigyjétek, most is azon *) az Isten —
Csak hínátok mellétek igaz hitben!

Távoztassa kérjük ő szent Fölségét,
Ellenségnek ő gonosz dühösségét;
Dicsérhessük ebben ő szent Fölségét,
Tanulhassuk békével szent ígéjét.

Viselje gondunkat mi életünkben,
Országunkat tekintse szükségünkben,
Oltalmazzon ez földön életünkben,
Mondhassuk ő neki: úgy légyen! Ámen.

— Messzebb nem viheté ennek értelmét
Az időnek hogy látá rövidségét;

*) Ugyanaz. T. K.

Igyen jegyzé mostan ennek idejét:
Ezerötszáz ötvenben végeztetett.

* * *

Csoma István codexéből. Az ének szerzője, mint a versfejekből kitünik, Kádas György. Szép azon lángoló hazaszeretet, mely szent-irási példákból kiindulva, inti és serkenti a magyar nemzetet, mig másrészről ugyanazon példákból határtalan Istenben való bizodalom tanát fejti ki az énekszerző. Az ének első bevezető versszaka is jellemző:

Gondom nagy volt az elkezdett dolgomra:
Kit *) mondhatnék nektek most hasznotokra?
De talám csak szükségtek sincsen arra...
Annak mondom ottan **) az ki meghallja!

*) Mit.
**) Tehát, azért. T. K.

SZEGEDI VESZEDELEM.

— Vitézi ének 1552-ből. —

Boldog vala az az idő Tamásin
Mikor voltunk az köveknek hányásin, —
Örvendett ott kiki fegyverfogásin:
De még jobban az vadaknak hullásin.
Ettünk, ittunk, csak danultunk,
Vigadtunk.

Menj el tehát Benedek szomorú császárhoz,
Mondd szolgálatunkat, borúlj lábaihoz, —
Hogy küldjön követet Szolimán császárhoz:
Küldjön segitséget bús Szeged várához!

* * *

E homályos daltöredék Jankovich gyüjteményében létezik (nemz. múz. kézir. hung. quart. 173. VI.). Korát a Szolimán név s a Nagy Ambrús, Horváth Ferencz és Tóth Mihály hajduinak 1552-iki évben történt szegedi veszedelme fejti meg, melyet Tinódi Sebestyén még azon évben hosszasan megénekelt. (Lásd Tinódinak 1554-iki kolozsvári kiadását.) T. K.

HEGEDŐS-ÉNEK A KENYÉRMEZEI DIADALRÓL.

Irta 1569-ben

Temesvári István deák, Telegden.

Eredeti czíme: „Históriás ének az jeles győzedelemről, mint verte meg Mátyás király üdőjében Báthori István erdéli vajda a király hadával és az erdéli és magyarországi hadával az Alibéget hatvanezer törökkel Erdélbe a Kenyérmezőjén, mikoron irnának 1479. Szent Kálmán napján."

„Az Cyrusnak nótájára."

Jó Magyarországnak multa napjáról
És ő benne való hatalmas urakról,
Tudom hallottatok gyakran királyokról:
De ím én is szóllok két urakról!

Azért hallgassátok, ím én megbeszélem
Jó Báthori István a Kenyérmezőjén
Az ő szomszédjával jó Kinizsi Pállal
Mely jó szerencsével vítt meg Alibéggel!

Hogy irnának ezer négyszáz és nyolczvanban
Az Úr Jézus Krisztus születése után
Jó Báthori István az Erdélyországban
Vajda vala akkor oly nagy jámborságban.

Ugyan azon üdő folyásában vala
Vitéz Kinizsi Pál az Vég-Temesvárba,
Király után vala ott az ispánságban *)
Hire vala neki nagy-sok tartományban.

Ezen esztendőben Szenderő várában
Számtalan sok török gyülni kezdett vala,
De ez gyülésének oka hogy mi volna:
Sem magyar sem egyébféle nem tudja vala.

De hogy lassan-lassan ennek az ő hire
Nevekedni kezde, a királyhoz ére:
Ottan Mátyás király alföldre izene —
A Kinizsi Pálnak hadja készen lönne!

Azon követektől az Erdélyországnak
Főkapitányának: Báthori Istvánnak

---

*) Főispánságban. T. K.

Király parancsolá mint hív szolgájának,
Hogy mind éjjel-nappal erőssen vigyázna.

Nyughatatlan király ez hirnek hallásán,
Jó Báthori Istvánt a Kinizsi Pállal
Inti és oktatja sok követek által:
Hogy készen lönnének minden bátorságban!

Mert a török — ugymond — nagy-sok néppel vagyon,
Rövid idő mulván jó Magyarországon
Dúlást, rablást akar tenni városinkon —
Kinek tü ellene álljatok jó móddal!

Gyakor helyen nektek ő közettek legyen
Egy kém haza jöjjen, másik ottan menjen,
Kik meglássák török szándékát: mi legyen?
Hogy álnokságtól a nép ne röttegjen! . . .

Az két jeles urak a király beszédét
Mihelyen meghallák az ő izenését:
Mindenfelé ottan küldének kémeket
Kik megkémlenéjek *) jól a törökeket.

*) Megkémlenék helyett régies, mint föntebb a „mihelyen“ mihelyt helyett. T. K.

Mindketten az urak nagy szép seregeket
Kezdenek azonban gyűjteni sok népet,
Kikkel az rablástól ő birodalmokat
Megtarthatnák épen a szegény községet.

Íme azonközben kémek megjutának
Az Erdélyországban Báthori Istvánnak,
És Vég-Temesvárban jó Kinizsi Pálnak
Megbeszéllék török szándéka mi volna ....

Most — ugymond — Alibég ékes seregével
Által kezdett kelni Dunán ő népével,
Az Erdélyországnak nagy veszedelmére,
Hatvanezer néppel — indult sietséggel!

Ez hir már mindkét ur tudtára vala;
Jó Báthori István az Erdélyországban
Oly nagy sietséggel ő tartományában
Zsoldot kiáltata az Erdélyországban.

A kéncses Erdélynek ő tartományában *)
Székel, magyar, szász, és oláh lakik abban,

*) A kincses epithetonnal hajdanában rendesen Buda, Erdély és Kolozsvár szoktak illettetni. T. K.

Kikből nagy szép hadat jó Báthori István
A törökek ellen nagy-hamar támaszta.

Bővséges éléssel táborát megtölteté,
És hadi szörszámmal megerősiteté,
Ellenség jövését semminek nem vélé —
A szegény községet nagy rablástól félté.

Ime azonközben tevék neki hirré:
Az ő birtokára hogy Alibég jönne,
Oly nagyszámu néppel, Erdélyre sietne —
Ingyen *) majd Erdélynek határára érne.

Azért gyorsasággal, és nagy-bátor szűvel
Török eleibe vajda ő népével
Indula táborból, mégyen sietséggel:
Mert hallja, hogy török jőne sebességgel.

Azonközben pedig az Vég-Temesvárnak
Az ő ispánjának: jó Kinizsi Pálnak
Izene Báthori mint jó szomszédjának:
Oltalmára jőne az Erdélyországnak!

---

*) Azaz: menten, azonnal. T. K.

„Siess — ugymond — kérlek, mint jó szomszédomat,
Szomorú rabságtól én birodalmamat
Oltalmazzuk (hüven) mü tartományunkat,
Földre mind levágjuk itt a pogánokat!

Ime béindultak most a mü földünkbe,
A mi ellenségünk oly nagy kövélységben,
Kiket az Ur Isten ada mü kezünkben —
És leveri őket itt a mü földünkben.

Én innét népemmel, oly nagy sebességgel
Eleikbe megyek én minden örömmel;
Kérlek, te is indulj utánnok népeddel:
Közbe vegyük őket a mü seregünkkel.

Erre igen kérlek, hogy nagy gondod légyen:
A mi viadalmunk ilyenmódon légyen,
A pogán-ellenség mü kezünkben essen —
Hogy mü seregünktől igy ő megröttenjen.

Ezt ha művelendjük: én bizonynyal hiszem,
Hogy a diadalom mü kezünkben leszen,

Ez fertelmes népben *) haza egy sem megyen —
Koporsójok nekik a mü földünk legyen!“

— Vitéz Kinizsi Pál hogy e dolgot érté:
Az ő szép seregét ottan elkészítté;
Ezt Alibég ingyen eszébe sem vövé,
Hátul hogy ellenség volna, azt nem vélé.

Azért az Kinizsi népe távoly földen
Igen szép sereggel török után mégyen,
Azonközben török az erdéli földen
Égetést, dúlást, és nagy rabolást tészen.

Röttenetességgel a szép városokat
Dulják és égetik mind a szép falukat,
Nagy-bizvást rabolják a bennevalókat:
Mert nem látnak sehol ellenek-állókat:

Gyula-Fejérvárig mind felgyargalának, **)
Mindent eldulának és elpusztítának,

*) Népből helyett, régies; majd mindíg így használtatik.

**) Nyargalának helyett, régies; néhol „jargalának“ is fordul elé. T. K.

Nagy-sok nyereséggel hogy megrakodának —
Legottan nagy-bizvást visszafordulának.

Jó Báthori István az ő seregével
Hátol ő utánok mégyen merészséggel,
De nem akar élni vakmerőséggel:
Azért Kinizsi Pált várja ő népével.

Azonközben török egy falura ére
Mely a mező középen áll: Kenyérre,
Melytől neveztetik Kenyérmezőnek —
Ott lőn szállások mind a törökeknek.

Egy egész méföldet mező szélessége
Tart, kit jobbkéz felől az Marosnak vize
Mos, és balkéz felöl vagyon magas hegye; —
És igen szép sík, mezőnek földe.

Itt megérté török, hogy Báthori volna
Igen szép sereggel csak közel hallgatna
Egy szép váraskában, kinek neve vala
Szász-Sebes; hozzájok két mélföldnyi volna.

Azért ezt végezte Alibég urakkal:
Hogy el ne menjenek mindjárást prédával,

Hanem ők először Báthori Istvánnal
Megvínának szömbe ott a magyarokkal.

Ugyanezen dolgot jó Báthori István
Megértötte vala az ő kémnek által;
Azért mind a két fél ott közakarattal
Reggel a mezőre szállának nagy haddal.

A mezőn egymástól nem távoly ülének,
Három óráiglan táborokban lőnek,
Ott egymás seregét elnőzék *) szemlélék,
Az ő seregeket szépen elrendelék.

Seregekben vajda rendelvén ő népét
Mindennek meghagyja, hogy az Isten nevét
Térden állván minden kérné segitségét:
Hogy a pogán-kézből mentené ki népét!

Sőt azt is meghagyja vajda ő népének,
Hogy minden **) valami keveset önnének,

---

*) Elnézék.

**) Mind-en, azaz valamennyien; túl a Dunán ma is igy használtatik. T. K.

Kivel ő testeket erősíthetnéjek —
Hogy vigabban onthatnák ellenség vérét.

Étel után ottan mindnyájan az hősek
Egymásnak nagy-vígan ám megesküének:
Hogy ők mindhalálig egymás mellett lésznek —
Egymást megápolván *) megerősödének.

Ottan vajda népét elöve **) szólítá,
Kiknek nagy felszóval ilyenmódon szóla:
„Szerette vitézim, készüljetek hozzá —
És nagy bátorsággal menjünk pogánokra!

Nagy-sok népek vagynak — ugymond — ez világban,
Kik gyakorta másért vínak igen bátran;
Más jószága mellett nevet az világon
Keresnek magoknak azok minden módon.

Mü nem másért vivunk, hanem mümagunkért,
A mü jószágunknak megmaradásáért:
Édes gyermekünkért, és felesegünkért,
Atyánkfiainkért, és mü marháinkért.

*) Az az megenyhitvén, megvigasztalván.
**) Eleve, eleibe. T. K.

Im látjátok az nép mely igen kövélyen
A mü jószágunkkal megrakodva mégyen,
Számtalan sok népet az rabságra viszen —
Nagy kegyetlenséget nemzetönken teszen.

Nemcsak külső népek az ő jószágokkal *)
Vitetnek (el) töllek minden marhájokkal:
De a mü gyermekink ő édes anyjokkal
Rabságra vitetnek minden marháinkkal.

Szüzek, szép leányok, szép kisded gyermekek,
Vélek egyetemben szép tisztes szömélyek;
Kiket ha engedünk, békével elvisznek —
Nagy keserüségben mindhalálig élnek.

Mi atyánkfiait a pogán törökek
Nem halálra viszik, bizonynyal higyjétek,
Mert talám könnyebben azt elszenvedhetnék —
De halálig való rabságra vitetnek!

Keserűség miatt meg nem beszélhetem
Mely kegyetlenséget a szegény szüzeken

*) Külső népek: Erdélyen kivüliek, az az magyarországiak. T. K.

És azokkal együtt az asszon-népeken
Ez jövendő éjjel tésznek szegényeken.

De hogy az ne legyen: készüljetek hozzá!
Ne hagyjuk ezeket élnie holnapra! . . .
Hanem az mü szablyánk konczról konczra hányja,
Még ma ez mezőben mind fogytig levágja.

Ő sokaságokat tü ne gondoljátok:
Mert sokkal, kevesen ti vínia tudtok;
Ellenségnek soha hátat nem adtatok —
Gyakran törekeknek nyakokon jártatok.

Nagy-bátor szüvetek lám tünektek vagyon,
A mellett erőtek győzhetetlen vagyon;
Bizzatok Krisztusban! . . . Minden fegyvert fogjon!
Az jelt mikor hallja: ottan előálljon!

Csak egy óra mulva, bizonnyal higyjétek
Amaz nagy Kinizsi Pállal az vitézek
Segítségre jőnek mellénk szép seregek:
Azért müellenünk nem állhatnak ezek.

Azért magatokban ezt eltekéljétek:
Hogy mindhaláliglan e fertelmes népet
Egyaránt vágjátok pogán törökeket, —
Istennek adjátok a tü neveteket.

Bizonynyal higyjétek, hogy én jelen leszek,
Minden ügyetekben hogy én jelen leszek;
Vagy ez nap veletek győzedelmet veszek:
Avvagy az Krisztusnak vendége én leszek!"

Hogy e beszédet az vajda elvégezte:
Az egész nép őtet, hogy jelt adna, kérte
Minden vitéz urnak hivségét jelenté *),
Az vajda beszédét az sereg dicséré.

Azért gyorsasággal az vajda ő népét,
Elrendelé szépen és bölcsen seregét:
Négy felé választá ott ő minden népét
Hogy könnyebben megtolhatná ellenségét.

---

*) Az az: a vajdának (urnak) jelenté minden vitéz a maga hü voltát. T. K.

Miért hogy *) négyféle nép vala táborban:
Magyar, székely, szász, és oláh vala abban;
Jobbkéz felől vajda szászokat állatta —
Az Maros folyása felöl őket hagyja.

Melléjek szászoknak oláhokat ada,
Az önnen-seregét közübben **) állatá,
Balfelől melléje a székelyt állatá;
Hátol igen erős álló sereg ***) vala.

Másfelől törökek az ő seregeket
Ők is kiszélleszték minden erejeket;
De a préda környül sok fegyvereseket
Rendeltenek vala nagy szép seregeket.

.... Immár hogy mind a két fél elkészült volna:
Egyberohanának nagy sivalkodással;
Dobok és trombiták zengnek ropogással —
Nagy-erősen víni kezdének egymással.

---

*) Mert hogy helyett, régies.

**) „Az önnen seregét": azaz a magyar hadat; „közübben", közükben vagy középben helyett.

***) Tartalék. (Reserv corps.) T. K.

Alibégnek egyik serege indula
Oly nagy rikoltással jobbkézre szakada;
Ottan ő lovokat tériték szászokra —
Jutának mindkét fél az Maros partjára.

Ott nagy emberséget a szászok tevének:
Mert sokat pogánban gyorsan leverének,
Az viz mellett erős viadalt tevének —
De törökek mellé ám sokan jövének.

Kiknek rohanásokat az jámbor szászok
— Miért hogy kevesebb vala az ő számok —
El nem szenvedhették; (azért) az ő hadok
Ottan hátat ada . . . lőn nyomorúságok.

Sokan ő közülek ott levágatának,
Az ellenség miatt sokan meghalának;
És miért hogy hátra ők nem futhatának:
Az Maros vizébe sokan borulának.

A többi pediglen, kik szaladhatának,
Az oláhok közé nagy-gyorsan futának.
Kikkel együtt pogánokra arczul állának —
Nagy vakmerőséggel reájok rohanának.

Ottan az oláhok, szászok, törökekben
Csak gyorsan nagy-sokat keverének vérben;
Sokat ő közülök ott mind levágának, —
Ám béugratának lovakkal üzésben . . .

Azonközben pedig, hogy ezek itt vínak:
Balkéz felől a székely is igen forgódik;
Az hadnak két szárnya erősen harczolnak —
Mindkét felől akkor sokan elhullának.

Mikor hadnak szárnya ellenség sokságát
Meg nem állhatná az ő ostromlását:
Ottan a közepire veszi vala magát,
Hogy bizvást vághatná ott a pogánokat.

Harczon mindkét félben sokan elhullának,
Törökök szászokban sokat levágának,
És az oláhokban sokan meghalának —
Mind vérré vált vala vize a Marosnak!

A fegyveres népet vajda azonközben
A mely önmagánál vala a középben:

Ám előbb *) indítá török eleibe . . .
Itt halld meg, mely dolog lőn egy történetbe! **)

Fegyveres nép előtt a vajda áll vala
Rohanni törökre egyszesmind ***) akara:
Ő jó lovát ott megsarkantyuzva —
Lovastól egyszersmind földre esett vala.

Mihelt a vitézek ezt eszekben vévék:
Pokol-szerencsének jelének itélék;
Hogy visszatérnének — vajdát arra inték,
Avvagy hogy az hegyre felfutnának, kérék.

Báthori felkelvén nekiek felele:
„Gonosz szerencsének ezt senki ne vélje!
Mert ki hadakozik Istennek nevében:
Semmi gonoszszára nem lehet éltében.

A dolgon vitézek meg ne röttenjetek!
Az Isten müvelünk lészen, meghigyjétek;

*) Előbbre.
**) Mily dolog történt egyszerre.
***) Egyszerre, együtt; ugyan igy értsd e stropha végsorában is. T. K.

Mostan bátor szüvvel engem kövessetek —
A mit tü éntőlem láttok, azt tegyétek!“

Miglen ezt mondá, oly nagy sietséggel
Rohana törökre; ottan merészséggel
Bátorítá népét, hogy az ellenséggel
Erőssen vínának véle törökekkel.

Az ő rohanását törökek serege
El nem szenvedheté Alibégnek népe;
De nagy gyorsasággal ottan visszatére —
Az bégnek hirével hogy ez dolog lönne.

Bég négy szép sereget egyszersmind indítta,
Kivel vajda népét földre lerontaná;
Derék viadaltól az hadnak két szárnya
Ám ottan megszünék, had középre szálla.

Az egész sokaság mind középre futa,
Röttenetességgel egymással ott viva;
Hat sebekkel akkor István vajda
Lovával egyemben megsebhetett *) vala.

*) Egyetemben megsebesíttetett. T. K.

Itt az magyarokat török közben fogá:
Azért az viadal itt igen nagy vala,
Pogán törökekben számtalan meghala —
Kiknek ő helyekbe meg más sereg álla.

Azonközben pedig, hogy itt harczolnának,
És mind a két félben sokan hullanának:
Nagy-sok jó vitézek a Kinizsi Pállal
Vég-Temesvár felől jőnek gyorsasággal.

Az jó Kinizsi Pál nagy-szép seregekkel
Erdélybe beére alföldi hősekkel;
Mihelyen meglátá hogy az ellenséggel
Jó Báthori István vína merészséggel:

Jézust kiáltata, — törökre indula,
Oly nagy sebességgel reájok rohana,
Hátol törökeket kegyetlenül vágja,
Számtalan töröket gyorsan lehullata.

Török önmagában már elhitte vala
Hogy a magyarokat ő ott mind levágja,
És az győzedelem ő nálla maradna:
De mihelyen hátol Kinizsi Pált látá

Ali bég azonnal ott megröttent vala —
Mert jó vitézségét Pálnak tudja vala;
Ottan törökeknek serege megbomla,
És az ő sok számok küssebbedik vala.

A Kinizsi Pál vala itt szintén ollyan
Mint sivó, ordító, kegyetlen oroszlán;
Valahová téröl: hátat ád a pogán —
Két élestör vala neki az oldalán.

Igen serény vala ő minden dolgában,
Telhetetlen, pogán-vére ontásában;
Oly nagy rikoltással ő vala a hadban:
Hogy megröttenének pogánok táborban.

Legottan Kinizsi Pál eszében vövé
Hogy a diadalom lönne keresztyéneké,
Kezde szágoldani István vajda felé —
Ellenség előtte álla ott kétfelé.

Vajda seregéhez hogy már jutott vala,
Felszóval kiálta, és ekképpen szóla:
„Szerető szomszédom, jó Báthori István!
Felelj meg énnekem: vagyok Kinizsi Pál!

Valahon te most vagy, jelents meg énnekem —
Ez a Kinizsi: elgyöve! azvagy jelents meg énnekem*):
Ez a Kinizsi, kinek a te élted
Nagy vigasságára volt mindenkor élted.“

— Inkább ellenségnek eltágulásából
Hogynem Kinizsinek ő kiáltásából
Vajda ám eszébe vövé harczolásból
Hogy Kinizsi jelen volna viadalban.

Noha sok sebekkel (vajda) bágyadt vala,
Mindazáltal testek közzül igy szól vala:
„Szerető szomszédom, imhol vagyok!“ — monda —
Ottan vajda mellé Kinizsi indula.

Vajda környül töröket leverte,
Az néppel vajdát haláltól megmenté,
Nagy-szép intésekkel népet erősité —
Arczról törökökre megtérité.

Veszedelmet török hogy kétfelől érté:
Ottan ő seregét az hegyre téríté,

*) Az vagy = avvagy; egyébiránt e sor ugy látszik toldva is van, tán a másoló tévedéséből. T. K.

Hogy megmaradhatna hegyen, ő azt vélé —
És a prédás tábort ottan elfelejté.

Futnak nagy-erőssen törökek az hegyre,
Utánok magyarok, vágják őket földre;
Vitéz magyaroknak az Isten térite
Ékes diadalmat, gazdag nyereséggel . . .

Mind egész nap őket erőssen kergeték,
Hegyen, völgyen, erdőn, sikon igen ölék,
Mindenfelé pogánt ők el-kiszéleszték —
Ekképpen magyarok pogánt ott megverték.

Sok számtalan török csak az hegyen vesze,
Egész harmadnapig, kiket a föld népe
Tétova kergete, gyakor helyen öle —
Sokat búdosásban éhség megemészte.

Csak keveset bennek elfogtanak vala,
Kikre törökek közt nagy tekintet vala,
Kiknek saczczolása *) sokat teszen vala —
A többit mind földre ők levágták vala.

---

*) Szarczolása, sarcza, váltságdíja. T. K.

Alibég ruháját változtatja vala,
Egy pásztorhoz hegyben gyorsan bément vala,
Annak kunyhajában az éjjel hált vala,
Reggel jó lovára ő felfordult vala.

Monda a pásztornak: menj el gyorsasággal,
Báthori Istvánnak a Kinizsi Pállal
Mondd meg, hogy az éjjel te gazdája voltál
Vitéz Alibégnek te jól gazdálkodtál!

Ottan az Alibég onnét elszágolda,
Haláltól, fogságtól ő megszabadula,
Törökországban ő maga bészágulda
Mezítelen elszaladván béfuta —
De minden ereje Erdélyben marada.

Mihelt törökeket magyarok levágák:
Ottan jó lovakat táborra fordíták,
A török táborát azontol eldullák,
Kazdag *) nyereséggel ott megrakodának.

Mindjárt az foglyokat ott ők elódozák,
Nagy rabságtól őket is megszabadíták,

*) Gazdag helyett, régies. T. K.

Kikkel egyetemben Istennek nagy hálát
Adának vitézek, egymásnak vígadnak.

Azután mindnyájan vitézek gyülének
Az harcznak helyére ottan ők menének;
Urak vitézekkel igen örülének,
Elvégezék, hogy ott vacsorát önnének.

Mert már (setét) estve vala a táborban
Nem mehetnek vala onnét napvilágban,
Azért a testeken oly nagy vigassággal
Asztalt teríttete vitéz Kinizsi Pál.

Ellenségnek teste sürőn fekszik vala,
Mind az egész mezőn oly nagy-gyakor vala,
Hogy egyik holttesttől elhághattál volna
Másikra tizenhat futamatnyi földen ....

Ott azért ételhöz vitézek mindnyájan
Letelepedének nagy hálaadással,
Ellenség-testeken ülnek vigassággal,
Újítják testeket étellel itallal.

Örömekben hősek isznak az jó borban
Nagy-szép énekeket ő lakodalmokban *)
Mondnak, és beszélik: eleink az hadban
Miként ellenséggel víttak viadalban.

Hősek jobban-jobban az jó borban innia
Kezdének fegyverben szép tánczokat járni,
Egyszersmind hangosan igen kiáltani
Kezdék ott a méhsert szépen betölteni.

Nagy-szépen a hősek lakozván vigadnak
Külemb-külemb játékot köztek indítnak,
Nagy fegyveres tánczot mezőben ők járnak
Élteket Istentől kérik az uraknak.

Vitéz Kinizsi Pált az hősek ott kérék,
Hogy ő is tánczolna urakkal, őt inték,
Megfogadá vitéz uraknak kérését —
Ottan ő előttek Kinizsi felugrék.

Egy nagy török testet azontul **) ragada
Az ő fogaival földről felharapá

*) Lakomájokban.

**) Aztán vagy azonnal helyett, régies. T. K.

Vitéz kezeivel csak hozzá sem nyula —
Avval egy szép tánczot urak előtt jára.

Kik ez dolgot láták: erősen csodálák
Erős Herculeshez Kinizsit hasonllák,
Némelyek Sámsonhoz hasonlónak mondák, —
Dicsérék vitézek látván az ő dolgát.

Örömekben hősek az egész étczaka
Csak egy mákszömnyét is nem aludtak vala;
Reggel seregével két úr indult vala —
Gyula-Fejérvárban vigan mentek vala.

Onnét ők küldének másnap nagy-sok népet
Kik megszámlálnájak társoknak testeket,
És eltemetnéjek mind egyiglen őket:
Vadak-madaroknak hagynák törököket.

Népek oda-jutván megszámlálták vala,
Magyart törökektől külen rakták vala;
Magyarok hadából nyolczezer nép hala:
Pogánból mezőben harminczezer vala.

A nélkül *) az hegyen, völgyen, és erdőben
Számtalan sok török vesze kergetésben.
Lelének azután az Maros vizében
Kétezer oláhot, szászszal egyetemben.

A kik magyaroknak pártjokon valának:
Azoknak népektől sirok ásatának,
És föld köbelében béhomlíttatának —
Ellenség testeket hagyják az vadaknak.

— Jó Báthori István és az Kinizsi Pál
Ekképen vivának meg a pogánokkal
Bőv Kenyérmezején az Erdélyországban,
Az böjtelő hónak tizenöted napján.

Ezek után vajda egy szép kápolnácskát
Ütközetnek helyén csináltatott vala,
Önnen-költségével épüttetett vala:
Kit emléközetre őutánna hagya.

Budában királynak ez hogy hirével lőn:
Nagy dicséreteket király Istennek tőn —

---

*) „Azonkivül" értelemben. T. K.

Hogy ki diadalmat pogán törökeken
Gyakran magyaroknak ád ellenségeken.

— Ekképen az Isten a mü eleünket
Igazgatta régen mü nemzetségünket;
Csak bizzunk ő benne, ő most is bir münket:
Megrontja bizonynyal mü ellenségünket!

Támaszszon az Isten most is oly urakat
Kik által megrontsa mind a pogánokat,
És megszabadítsa a benne bizókat —
Kezünkbe megadja a mü országunkat! . . .

— Ezeket versekben a ki berendelte *)
Temesvári István deák az ő neve,
Hogy Telegden laknék scholamesterségben
Ezerötszáz hatvankilencz esztendőben.

* * *

Jegyzet. Ez igen becses költészeti s történeti ereklye eredetileg a Heltai Gáspár által Kolozsvártt

*) Berendezte helyett, régenten mindíg igy használtatik; például „rendelt seregekkel“ az az: rendezett seregekkel. T. K.

1574-ben kiadott „Cancionalé, az az históriás énekeskönyv"-ben létezik e czim alatt: „A kenyérmezői história, mint adta az Isten a diadalmot Báthori István vajdának a törökök ellen. Temesváry István." E könyvnek csak egyetlen teljes példánya létezik immár az egykori gr. Ráday-féle, most pesti ref. főiskolai könyvtárban. — Közlésem a nem rég elhúnyt tudós dr. Ötvös Ágoston kézirati másolata után való. E kézirat a gyula-fejérvári Batthyányi-könyvtárban őriztetik. T. K.

PROTESTÁNSOK ÜLDÖZÉSÉRŐL.

(Töredék „Szent-János Martyromságáról“ szerzett hosszabb ének végéből.)

— A XVI-ik századból. —

. . . . . .

Elvételét az Szent-János fejének
Meghallátok Krisztus hopmesterének, *)
Egy leánzó lén oka veszésének
Ily jámbornak ő feje vételének.

Lettek most sok Jánosok ez világra
Kik igazgattatnak az boldogságra:
De kevésnek most arra kivánsága —
Azért rajtunk Istennek nagy haragja.

Igen valljuk körösztyénnek magunkat,
Jónak mondjuk szentek tanításokat,

*) Udvarmesterének. T. K.

De nem szenvedhetjük ő mondásokat
Mikor reánk szólnak bizonságokat!

Tömlöczözik most az Krisztus hiveit
Mint régen az zsidók prédikátorit;
Krisztusnak drágalátos prófétáit
Nem hallgatják az Istennek mondásit.

Az Krisztust mint Júdás ugyan árulják —
Sőt Júdásnak óesobban ők eladják,
Mert csak három pénzen is ők eladják,
Kik az ő hiveit igen káromlják.

Csélcsapoknak mostan kenyerek vagyon
Miseüvöltőknek kenyerek vagyon,
Kitül nem sokasulhatnak világon —
Inkább akarják hogy lölkök vigadjon.

. . . . . .

(A következő levelet valamely barbar kéz kitépte.)

* * *

Csoma-codex. Nagy kár, hogy a költemény vége, a mi legérdekesebb szokott lenni, hiányzik. Egy egész levél ki van szakítva. T. K.

ÜLDÖZÖTT PROTESTÁNSOK ÉNEKE.

— A XVI-ik századból. —

Óh mint keseregnek most az körösztyének:
Nincsen ő nekiek semmi békességek —
Mert elhatalmaztak az sok hitetlenek.

Kik az Jézus Krisztust el nem szenvedhetik,
És az ő székiből őtet el levetik,
Az ő érdömében hitöket nem vetik.

Egy felől környülünk az szent érdemesek,
Más felől környülünk idegen nemzetek
Kiknek az Krisztusnak szolgái: nevetség!

Szidalmazzák ezek az Krisztusnak nevét,
Nem külömben tartják mint eretnekeket
Az kik az Krisztusban vetötték hitöket.

Ne hagyj azért minket te hatalmas Isten —
Mert az te népednek nincsen segítsége,
Nincs oltalmazója, nincsen fejedelme!

Hogy megismerhesse Krisztusnak egyháza:
Hogy csak te vagy neki kegyelmes Istene,
És minden árváknak kegyes táplálója!

Dicsértessél Atya, mindenható Isten,
És az te Szent Fiad véled egyetemben,
Az Szent Lélek-Isten örökkön örökké!

* * *

A Csoma István által 1638-ban összeirott codexből, mely többnyire XVI-ik századbeli énekeket tartalmaz. T. K.

PROTESTÁNS MAGYAROK FOHÁSZA ISTENHEZ, JÓ FEJEDELEMÉRT.

— A XVI-ik század végéről, vagy a XVII-ik elejéről. —

Tekints reánk Ur Isten mi nyomorúságinkban,
Mert tenálad nélkül ez gyarló világban
Vagyunk csak árvaságban.

Elfogytanak Ur Isten az jámbor fejedelmek,
Nincs gondviselője nyomorult népednek,
Oltalma seregednek.

Az kik köztünk Ur Isten, mondatnak pásztoroknak:
Csak szinét viselik ő hivataljoknak, —
Tégedet elhagytanak.

Uralkodik Ur Isten köztünk minden hamisság:
Mert az tiszttartóknak kedves csak az birság —
Távul ment az igazság.

Azért hozzád kiáltunk — Ur Isten, légy oltalmunk,
Légy pásztorunk nekünk, légy erős hadnagyunk,
Légy mindenben oltalmunk!

Adj minekünk Ur Isten, jámbor gondviselőket,
Adj körösztyén és istenfélő birákat,
Adj jámbor polgárokat!

Adj ollyakat Ur Isten, kik téged szeressenek,
Mind az két táblának kik őrzői lesznek,
Reá gondot viselnek.

Adj ollyakat Ur Isten, kik templomra, scholára *)
Főgondot viselnek jámbor tanitókra
Az te hiv szolgáidra!

Adj minekünk Ur Isten értelmes férfiakat
Kik bölcsen, eszössen viseljék magokat,
Jól rendöljék dolgokat.

---

*) Iskolára. T. K.

Ne adj nekünk Ur Isten, gyermek-fejedelmeket
Puha asszonyi-ember természetüeket, *)
És gyermekeszüeket. **)

Adj minekünk Ur Isten, igazságszeretőket
Kik nem néznek ebben semmi személyöket,
Semmi barátságokat.

Adj ollyakat Ur Isten, kik szép ékes beszéddel
Mindent végezzenek Isten szerént renddel,
Ekössen szólló nyelvvel.

Adj ollyakat Ur Isten, az kik szent életűek:
Förtelmes bűnökben el nem merüljenek —
De jó példa légyenek!

Ne légyenek, Ur Isten, tobzódók, részegesek,
Rút, undok paráznák, haraggal teljesek,
Iregyek, kegyetlenek. ***)

---

*) Czélzás II-ik János királyra.
**) Báthori Zsigmond.
***) Irigyek, kegyetlenek. T. K.

Az kiket adsz Ur Isten, pusztán őket ne hagyjad:
Az te Szent Lölköddel szépen fölruházzad,
Sok jóval koronázzad!

Adj őnekik Ur Isten, mennyei bölcsességet,
Adj őnekik lelki erőt, igaz hitet,
Adj észt, elmét, tanácsot!

Birjad nekik Ur Isten szivöket, elméjöket,
Hogy mindenben követhessék Fölségedet,
És az te törvényedet.

Vezéreljed Ur Isten őket az igazságra:
Hogy ne véthessenek ő hivataljokban, —
Hiven járjanak abban!

Adj őnekik Ur Isten békességes esztendőt,
Adj hosszu életet — nagy jó egészséget,
Adj kedves csendességet!

Engedd nekik, Ur Isten, légyen kedves személyek,
Az fejedelmek közt légyen tisztességek,
Böcsületes beszédek. *)

*) Jó hirök; jót beszéljenek róluk. T. K.

Lágyíts hozzánk Ur Isten az fejedelmeket is:
Ne légyenek nekünk Pharahóink ők is, —
Téged féljenek ők is.

Adj oly szivet Ur Isten, hogy nekik engedhessünk,
Hogy zúgódás nekül nekik szolgálhassunk,
Értök könyörögheszünk!

Add meg nekünk Ur Isten az te Szent Fiadért
Az mi közbenjáró Jézus Krisztusunkért,
Az ő szent érdeméért!

Dicsértesséi Ur Isten — te Szent Fiaddal mennyben
És te Szent Lölköddel tűlünk, egyetemben,
Most és örökké, Ámen.

* * *

A protestáns jellegü Csoma-codexből.

TÖRÖKÖK ELLEN HADAKOZÓ MAGYAR VITÉZEK FOHÁSZA.

— A XVI-ik vagy XVII-ik századból. —

Panaszát Ur Isten mi szegény hazánknak
Hallgasd meg siralmát jó Magyarországnak!
Légy szabaditója romlott házainknak, *)
Sok szegény árváknak, kik hozzád kiáltnak.

Az te népeidet hatalmas Ur Isten
Tarts meg az hitetlen nemzetségek ellen,
És tedd szerencséssé ellenségid ellen
Kik most dühödtenek szegény hazánk ellen.

Vedd hozzád Ur Isten sok kiáltásinkat,
Az te Szent Fiadért oltalmazd utunkat,
Ne nézzed Ur Isten nékünk mivoltunkat:
Hanem Szent Fiadat kikért bocsátottad.

*) Értsd végházainknak, azaz végvárainknak.
T. K.

Látod nagy Ur Isten mi nagy inségünket
Idegenek miatt való esetünket,
Mentsd ki jó Istenünk az mi nemzetünket,
Az hitetleneknek ronts meg erejeket.

Vagyunk Uram Isten nagy nyomorúságban,
Az pogányok miatt nagy sok siralomban;
Kik az te nevedért forgunk mostan hadban:
Szegény néped mellett támadj fel hadunkban!

Segélj meg Ur Isten dühösségek ellen,
Támadj fel mellettünk, ő hatalmok ellen;
Titkolt tanácsokat tölcs *) fejekre Isten
Hogy te szent nevedet ismérjék meg Isten.

Hatalmas bölcs Isten te indításodat
Vidd véghez mibennünk elkezdett dolgunkat,
Az te Szent Fiadért igyöket igazgasd —
Az kik szent nevedben köték fel kardjokat.

Örök, mindenható, kegyelmes Ur Isten
Szentölt vitézekkel hadban voltál régen:

---

*) Döltsd = döntsd értelemben. T. K.

Légy jelen, könyörgünk, mostan azok ellen
Az kik káromkodnak istenséged ellen!

Győzhetetlen Isten, hatalmasságodat
Terjeszd ki reájok te sújtó karodat;
Az pogány népeknek ronts meg hatalmoka
Az kik csak csufolják az te Szent Fiadat.

Igaz, áldott Isten könyörülj mirajtunk,
Kik te szent nevednek oltalmáért vivunk,
Az tűled vött hitért és nevedért bajlunk,
Hazánkért, árvákért, özvegyekért vivunk.

Egész életünknek minden idejében
Dicsérjünk mindnyájan szent gyülekezetben,
Magasztaljuk neved szent énekléseken —
Örök Isten, csak légy velünk mi igyünkben!

* * *

Szencsey György dalkönyvéből; a versből valami még hiányzik, mert utolsó strophánk után a sor olvasható:

„Evangéliomnak prédikáltatása"

a következő levél kiszakadt. T. K.

KÁTAI MIHÁLY SÍRFELIRATA.

— 1606. —

Én Kátai Mihály világnak nagy példa
Az Epicurusnak voltam tanitványa,
Sardanapálusnak követője s társa,
Bachusnak, Vénusnak, Voluptasnak fia.

Az Istennek nevét nyilván káromlottam,
Mulandó jószágért hitem megtagadtam,
Ellenségnek hazám s nemzetem eladtam —
Velem jól tett uram méreggel itattam.

Az élő Istennek olvastam könyvéből
Hogy ha ki elhinné *) magát, haragjából
Nyakra-főre jőne le az uraságból:
De ezt csak gúnyoltam nagy kevélységemből.

---

*) Ebizná helyett régies. T. K.

Azért mindezt világ rajtam tapasztalja:
Hogy szent s igaz légyen az Istennek szava;
A mit érdemlettem ihol azt megadta:
Itt nyugszom, vagdalva diribről-darabra!

* * *

Kátai Mihály Bocskai István erdélyi fejedelem kanczellárja, urát az egykoruak tanusága szerént megmérgezte, s ezért elébb börtönbe vettetvén, Bocskai feldühödt hajdu-hadai által a kassai piaczon izré-porrá vagdaltatott. — A jelen költemény csakugyan fel volt-e vésve sirkövére? nem tudom; én a Ráday-levéltár LV-ik codexe után közlöm, a hol ezen czim alatt áll: „Epitaphium Michaelis Kátai, Cancellárii Stephani Bocskai Principis, qui Principem dictum veneno extinguens, ab Hajdonibus et militibus propter hoc scelus post mortem Principis frustratim concisus est."

T. K.

NAGY PÉTER BÖRTÖN-ÉNEKE.

Sárvárott, 1606-ban.

Engem az szerencse mast próbára vetett
Sima tengölyérül nyakra leeresztett,
Világ csudájára vélem, hogy engem tett —
Ily veszedelemre engemet eresztett.

Nincsen ez világon oly jó bölcs katona
Az ki gonosz társhoz önnönmagát adja,
Hogy sok elvett prédát ő ki nem okádna —
Végre gyalázattal világbul kimulna.

Nem szánja szegénynek, gazdagnak marháját,
Gyakorta megássa koldúsnak is házát,
Soha nem kéméli az urak majorját, —
Tolvaj megkerüli polgár istállóját.

Azonban azt tudja, hogy szerencse dolga:
Utána futva megy undok gyalázatja;
Bujdosás ő dolga, maga is jól tudja —
De sok latorságát ő el nem hagyhatja.

Gondolom, én valék ilyen állapotban,
Erős, gyors, fiatal, ifjúi voltomban,
Csintalan, nedénges minden útaimban —
Enyveskezü valék széjjelbujdostomban.

Jaj gonosz szerencse miért csalál engem?!
Ugyan megbódítád én ifjúi elmém;
Csak ez darab földet szüntelen kerültem:
Azonban tömlöczbe heverésben estem.

Pironkodhatom már, hogy ily gyalázatban
Egynihány nap éltem az vörös toronyban;
Látom senki sem szán, vagyok ily nagy búban —
Bűneimért lészek már nagyobb kinokban.

Engem ez világon tartnak főtolvajnak,
Tudom hogy mondanak huzónak-vonyónak,
Minden tolvajoknak hires gazdájának —
Vélem, hogy utánam főebbek támadnak.

Törvényre vonának sok jó főemberek,
Előszólítanak ime látom ezek;
Iminnend-amonnand sok levél érkezik —
Kiért az én szivem nagy bánatban esik.

Engem itélének hóhér fegyverére,
Azután testemet sárvári kerékre;
Magam is jól tudom, méltó vagyok erre . . .
Isten, viselj gondot én szegény lölkömre!

Régi jó barátim kérlek az Istenért
Jámborul éljetek az Jézus nevéért!
Kik prédát szerettek, nyilván elhigyjétek:
Kerékre, pallosra, kötélre szert tesztek!

Siralmas óhajtást néked Uram! nyújtok,
Tudom hogy különben én meg nem újulok;
Országodban veled vígadozni fogok —
Mikor szemed előtt arczul leborulok.

Sörkenj föl én lölköm, az Úr veled vagyon!
Énekölj én lölköm az Úr előtt nagyon,
Hogy könyörgésedre dicsőséget adjon,
Téged országában hamar bébocsásson.

Zokog az én lölköm számtalan bűnömért:
Mint tolvaj keresztfán undok vétkeiért;
Uram téged kérlek az te érdemedért:
Ne vess az pokolra förtelmességemért!

Itt vetettél engem, tudom gyalázatra,
Tagjaimat adád különbféle kinra:
Nem félek haláltul, bátran megyek arra —
Nyakamat kinyújtom hóhér pallosára.

Légyen nagy dicsőség neked óh Jehova
Tengernek, és mennynek, földnek drága Ura,
Az ki gondot visel szegény szolgájára:
Lölkömet is ne vesd pokolnak kinjára!

Igazán megmondom: az ki jámborul él
Sem mezőn, városon, falun — sohul sem fél;
Istennek áldása röpül reá mennybül —
Holta után aztán örökkén Úrral él.

Férfiak, asszonyok, szüzek szép virágok,
Széjjel imitt-amott ti az kik bujdostok,
Bölcsőben feküvő gyönge liliomok:
Az Jézus nevéért ti megbocsássatok!

Isten oltalmazzon titeket ezektül!
Mert én nem függöttem soha az vénektül;
El ne szakadjatok Isten igéjétül,
Tanácsot kérjetek csak az Szent Lélektül.

— Ezeket leirám keserüségemben,
Sárvári tömlöczben vagyok könyörgésben,
Az egy ezer hatszáz és hat esztendőben
Az bőjtmás havának második hetében.

Nagy Péter én nevem, versfejek mutatják,
Én életem renddel előtökben adják;
Valakik magokat rosz életre adják —
Gonoszul elvesznek, magok is jól tudják.

* * *

(Szencsey György dalkönyve.)

BETHEN GÁBOR.

(„Gabriel Princeps Transsylvaniae.")

— A XVII-ik század első feléből. —

Az magyar nemzetnek
S az körösztyénségnek
Én vagyok Gedeona,
Sok fejedelmeknek
És minden rendeknek
Függ rám szeme világa:
Süveg emeléssel
Tisztességes füllel
Jámbor, nevemet hallja.

Astyáges régenten
Ágyában feküvén
Illyen álmot látott volt:
Hogy szép leányának
Mándane asszonynak
Ágyékából szőllő nőtt,

Kinek szép árnyéka
Egész Ázsiára
Messze földre elhatott.

Szivében félelmes
Astyáges álmától
Igen is megrettene:
Hogy leánya fiát
Maga unokáját
Veszteni igyekeze,
Kit lám az nagy Isten
Jövendő üdőben
Királylyá helyheztette.

Ha Cyrus országát
Királyi hatalmát
Szőllőlugos példázta,
Ki az nagy Persiát
S mind az két Ázsiát
Árnyékával béfogta:
Igy születésemet
S nagy herczegségemet
Nem vakszerencse adta!

Dávidot az Isten
Nagy veszedelmekben
Kegyessen megtartotta,
Serény vitézséggel
Okos bölcsességgel
Ott megajándékozta,
Izráel országát
Saul koronáját
Lám végre neki adta.

Régi magyaroknak
Jeles királyoknak
Én is nyomdokit nyomom,
Hunyadi Jánosnak
Amaz nagy hadnagynak
Bátorságát én birom,
És az Attillának
Két élű pallosát
Oldalamon hordozom.

Egész napkeletnek,
Napnyugoti résznek
Félelmire én vagyok;

Az föld is megrendül
Sok fül hirrel csendül:
Ha trombitát fujatok, —
Sok diadalmakkal
Szerencsés csatákkal
Kit megbizonyíthatok.

Ferdinánd császárnak
Sok számú hadának
Sokszor gátot csináltam,
Tompérnak *) Bucconak **)
Sok német uraknak
Holtokig hadakoztam,
Kiknek halálával
Az nagy iga alól
Nemzetemet föloldtam.

Az Hunyadi Mátyást
Amaz magyar királyt
Az németek mint félték:

*) Dampierre.
**) Bucquoi. T. K.

Az bécsi asszonyok
Siró gyermekjeket
Mátyással ijesztgették;
Engem sem kivánnak
Valakik karomnak
Erejét megismerték!

Emlékezetemre
S nagy dicséretemre
Az lészen az jutalmam:
Hogy királyi székben
Pozsonyi gyülésben
Közvox-úl választattam;*)
Melyre én magamat
Minden érdem alatt
Ugyan nem méltóztattam.

Elég vala nekem:
Hogy vala érdemem
Az magyar koronára;

*) Közvox-úl = közszavazattal, általános szavazattal. T. K.

Nem akartam venni,
Fejembe tétetni
Másnak gyalázatjára;
Csak tartsa határát,
Ám viselje gondját —
Nincsen boszszuságomra!

De az közigazság,
Hitbéli szabadság
Igen nagyok előttem;
Melynek oltalmára —
Bosszuállására
Magamat lekötöttem.
Ha ki ellenem jár:
Mig életem fönnáll
Kardomat le nem tészem!

* * *

Nemz. muz. hung. oct. 69. „Sebes agynak késő sisak“ czimü XVII. századi kéziratból, melynek nagyrésze latinból van forditva, de vannak benne eredeti versek is, mint például a most leirt, továbbá a Tököli haditanácsa. T. K.

BETHLEN GÁBOR DIADAL-ÉNEKE.

1618—1629.

Eredeti czime:

„Betlehem Gábornak hálaadó éneke melyet irt az ő ellenségin vött győzödelme után.“

Áldom Uramot
Ki meghallgatott
Az én könyörgésemben;
Hozzá fogadott,
Megoltalmazott
Minden veszedelmemben.
Én is azértan
Alázatossan,
Buzgóságossan,
E szent órában
Áldozom néki híven.

Mennyeieknek
És földieknek
Egyben-békéltetője:
Édes Jézusom
Kegyes királyom,
Szenteknek dicsősége —
Nyisd meg szivemet,
Oldd meg nyelvemet,
Adjad erődet —
Hogy jótétedet
Lelkem megköszönhesse!

Régi jóvoltod,
Irgalmasságod
Ma sem kissebbítéd meg,
Én hozzám penig
Mind ez ideig
Volt igen buzgó, s meleg:
Gyermekségemnek
Noha bűnei,
Ifjuságomnak
Éktelenségi
Ezt nem érdemlették meg.

Te jelen voltál
S rejám vigyáztál
Sok nyavalyáim között,
Kiben hitemnek
S reménységemnek
Kicsiny volta megtetszett;
De kegyelmesen
Bölcs igaz Isten
Rejám tekintvén,
Gondot viselvén —
Ezeknek jó vége lett.

Oltalmod alatt
Mind megmaradhat
A ki féli nevedet,
És ha egyedül
Nagy segitségül
Hivja szent Fölségedet:
Minden bizonynyal
Megtapasztalja,
És valósággal
Minden meglátja
Nagy kegyelmességedet.

Nincsen az égön,
Nincsen e földön
Nálad nélkül segítség:
Mert mindenekben
Tökéletessen
Csak tijéd a dicsőség.
Tetőled vagyon
Örvendezésem,
Tenéked méltó
Hogy most éntőlem
Adassék nagy tisztesség.

Örömest néked
A meddig élek
Szivem szerint szolgálok,
Noha előtted
Megvallom néked,
Igen nagy bűnös vagyok.
De halálodnak
Nagy érdeméért,
Igéretednek
Teljes voltáért
Hozzád bizvást járulok.

Édes feleim
Földi segédim
Engem ha elhadnak is:
Csak te légy velem
Édes Istenem:
Úgy nem félek semmit is!
Erős oszlopom
Te vagy oltalmom,
El nem hanyatlom —
Mert megtartatom
Még az halál völgyén is.

Tántorodástul
Botránkozástul
Tartóztasd lábaimat;
Az fegyhetetlen
Jámbor életben
Igazgasd útaimat,
Akaratomat
Akaratoddal,
Indulatimat
Indulatiddal — —
Egybenkössed dolgunkat!

Ekképpen szálljon
S rajtunk maradjon
Uram a te áldásod;
Mind életünkben
Mind halálunkban
Birjon irgalmasságod.
Dicsőitessék
Megszentöltessék,
Tőlem áldassék
Magasztaltassék
Örökkén nagy jóvoltod!"

* * *

Ez emelkedett szellemmel s valódi lelki buzgósággal irt ének, mely eredetileg Kazay Jánosnak XVII-ik századi irott énekes könyvében Komáromme-gyében Kömlődön t. Sárközy József ur birtokában létezik — egyebek közt arról is tanuságot tesz, hogy fejedelmi szerzője énekek irásával gyakran foglalkozhatott, mivel versidomai az akkori időkhez képest meglehetősen szabatosak, s kora költőinek műveivel — kivéve tán az egy Balassa Bálintéit — versműtani tekintetben is kiállják a versenyt. T. K.

Rajtam Uristen
Tartsd meg végiglen
Ezen nagy jó kedvedet,
Ne taszitsd búra
Rút gyalázatra
Hozzád hajtott fejemet.
Ha tudatlanul
Eltévöledett
Háládatlanul
Bünben eséndett:
Mértéköljed vesszödet!

Szentséges Atyám,
Édes Jehovám
Tőlem el ne távozzál;
Rút vétkeimmel
Sok bűneimmel
Tőlem hogy ne bántassál:
Szeretetedben
És félelmedben
A kegyességben,
Engem végiglen
Őrizni méltóztassál!

Ez jelenvaló
Gyorsan elfutó
Életünknek napjai
Tenálad tudva
És megszámlálva
Vadnak minden órái.
Adjad, hogy szépen,
Tisztességesen,
Idvességesen
Légyenek bölcsen —
Essenek jó végei!

Boldogok éppen
A kik igédben
Valóban gyönyörködnek;
Nékem is adjad,
Hogy csak te róllad
Éneklésim légyenek!
Szent törvényedre,
Rendelésedre,
Hagyományidra,
Nagy csudáidra
Én szemeim nézzenek!

Sok férjhezmenéssel,
S az sok temetéssel
Tárházam már elkopott.

Eleitől fogva,
Ez volt nagy káromra:
Ez nem tied! s ez enyim!
Csak magok hasznával
Színes barátsággal
Voltak hozzám szomszédim,
Szépen mosolygottak:
Mikor meg akartak
Csalni jóakaróim.

Gyakran egy terhével
Kettős gyermekekkel
Gyermekágyat feküdtem,
Nagy szegínségemben
Mindkét kebelemben
Mind elapadt az tejem;
Az sok dajka miatt
Édes fiaimat
Hamar el is vesztettem.

Mikoron irnának
Az ezer és kétszáz
Negyvenkét esztendőben:
Hires Béla király
Friderik császárhoz
Szaladott vala Bécsben,
Az tatárok miatt
Az szerencsétlen had
Hozta volt ez inségben.

Az ebédnek árrát
S az szállás jutalmát
Igen megvevék rajta:
Mert nagy summa pénzben,
Három vármegyékben
Herczegnek parancsola;
Nem volt drágább kenyér
Ez dajka-kenyérnél
Azt minden megtanúlja!

Az minap mint járék
Hogy Prágába küldék
Egynehány vitézeket:

Hogy az szomszédságban
Köz-igyre vigyázván
Segétvén az cseheket;
Az vitéz cseh urak
Gyalázatnak tarták
Az magyar serénységet.

Addig disputálták
Az nagy méltóságot,
És nagy urasságokat:
Az csehek szégyenlék
Az magyar vitéznek
Adni az első harczot;
Az üstök-vonásban
Ki fordul gyorsabban:
A kapja el az konczot!

Az sok nyelvő tolmács:
Egyenetlen tanács —
Egyenetlen virágzik;
Tükörben az koncznak
Színes árnyékával
Az gyomor lassan telik;

De te magyar nemzet
Tarts meg jó hiredet
A mig benned egy látszik! *)

* * *

Nemz. muz. kézirattár hung. oct. 69. („Sebes agynak késő sisak.") Igen nagy-érdekü, s jellemző költemény. A többi országokról is van ugyan e könyvben egy-egy vers, de latinból forditva. T. K.

*) Értsd: A mig belőled csak egy ember is létezik. T. K.

BUQUOI-RÓL.

— A XVII-ik század első feléből. —

„... Minden hadaimat
Vitéz magyarokra
Gyorsasággal fordítám;
Tágas széles helyre —
Az szép sik mezőre
Újvár alá szállítám,
Toppantó lovamat
Magyar paripákkal
Pályafutni bocsátám.

Hallottam volt hirrel:
Hogy békéllő frigygyel
Magyar nem tud harczolni;
Én is azt gondoltam:
Hogy az magyarokat
Meg tudom tanítani!

De az magyar korbács
Német vasderékban
Halált tudott okozni.“

* * *

Buquoi és Dampierre II. Ferdinánd tábornokai valának, s harczoltak Bethlen Gábor ellen, de ennek hadai által Érsek-Ujvár alatt mindketten megverettek, és magok is levágattak. — E költemény 1630 körül szereztetett, s meg van a „Sebes agynak késő sisak“ czimü XVII-ik századi codexben, (Nemz. muz. kézir. hung. oct. 69.) a honnét kiirtam.

T. K.

WALLENSTEINRÓL.

— A XVII. század első feléből. —

„... Amaz vitéz népő
Nemzetem emésztő
Bőföldü Pannóniát —
Lám fölzavartam volt
Az Magyarországot:
Németek koporsóját;
És megfenyegettem:
Ezután ellenem
Ne kösse fel szablyáját!“

* * *

Töredék egy hosszabb költeményből, de a melynek többi része reánk magyarokúl semmi érdekkel sem bir. Létezik nemz. múz. kézir. hung. oct. 69. („Sebes agynak késő sisak.“). T. K.

BRANDENBURGI KATALIN KESERVE.

1630.

Eredeti címe:

„Bethlen Gábor második felesége Brandenburgumi herczeg leánya Catharina ura holta után az erdélyi fejedelemségben maradván, Csáki generál és a római pápa barátságukért titkon pápista lett, hogy királyi méltóságra mehessen, mely ártalmas dolgot az ország értvén, megorvosol: a fejedelemségből kivetik, azután Istenhez térvén a következendő énekben vallja meg bűneit, és Istentől kegyelmet kér."

Ad notam:

„Szegény fejem Uramhoz óhajt . . ."

Bűneimnek nagy mélységéből
Benned letett reménségéből
Hozzád mennyben — élő Isten
Lelkem mégyen, hogy ebből
Kivezessed — s ne veszessed rossz érdemiből.

Rejtekben nem tartja sok bűneit
De elődben terjeszti szívit
Hogy meglássad — sebét mossad
S megbocsássad sok vétkit,
Hadd rendelje — Te kedvedre ezután éltit.

Álnokságim vadnak láttomra
Félelmimre s nagy bánatimra
Melyben lettem — s kiket tettem,
Hogy születtem világra,
Mert vádolnak — nagy méltónak a kárhozatra.

Nagyobb búmra de jut eszemben
Állhatatlan lők hitemben,
Istenemre — sem éltemre
Sem népemre nem néztem:
Az hivságra — királyságra mikor éheztem.

Drága kincsem jutott volt mennyből:
Élek vala hit által szentől
De elvesztém — meg nem őrzém
Ki eresztém kezemből;
Jaj vétkeztem, — s megvettettem én is Istentől!

Ellenségem már a nagy Isten
Segedelem ki ellen nincsen,
Perel vélem: — mint remélem
Bár, hogy engem megmentsen,
Fekélyemben — orvosképpen hogy rám tekintsen.

Bő áldását méltatlan vettem,
Adta jovát mert nem becsültem —
Szüléimet, — s jó férjemet
Kiket földben tettem
Gazdagságom — méltóságom, s királyi tisztem.

Uramtól mert hogy elmaradék
Istenemtől én elszakadék,
Pokol után — a Bál után
Ugyan futva fáradék:
Hogy országot — bátorságot nála találnék.

Reménségem vetém emberben
Ki mellettem lenne ügyemben,
Ne ártana, — sőt tartana,
Oltalmazna tisztemben:
Nem tisztadó — és megtartó nagy Ur Istenben!

Gyakran térdet képednek hajték
Titkos boltban melyiket tarték,
Isten helyett — holt szenteket,
Feszületet imádék,
Olvasókra — sok szapora Ávékat mondék.

Utavesztett lelkem: melyik szent
Ez ösvényen az egekben ment?
Kitől láttad — és tanultad
Hogy igy szolgáld az Istent:
Nem egyébtől — az ördögtől ki rám fogat fent!

Mert ő sugta, hogy a felséget
Tarthatnám meg, adván költséget
Bőven annak — ki uraknak
És papoknak véreket
Kiontaná — s megrontaná a főrendeket.

Igy kellett-e népednek hitit
És férjednek őrizned hirit,
Neveltetned — s kegyeltetned
Az Istennek seregit,
Ki anyjának — s dajkájának viselted nevit?!

Csalárd szinnel tündöklő felség!
Jó dolgokra kedves nehézség!
Im mint csala — mert rám szálla
Sok nyavalya, szegénység:
Már lelkemben — és testemben követ szégyenség.

Az Istenben elnyugodt Bethlen . . .
Hogy nem holtunk volt meg mindketten!
Hogy ültömben — szép székedben,
Örültömben — kincsedben
Ne eshettem — nem lehettem volna hitetlen!

Teremtőmet immár megbántám
Kristusomat is megtagadám;
Igaz hitem — épült hirem
És hű népem elhagyám;
Már mit tégyek — hova légyek! hogy jó szálljon rám?

Hozzád bízom jóknak kutfeje
Szomjuhozóknak kifolyó teje
Én lelkemnek — sőt mindennek
Kik éheznek kenyere,
Élő viznek — kit neveznek, nálad bőv ere.

A pusztára bolygott bárányod
Vétkeitől rémült leányod
Szüntelenül — kiált szivből
Bűnvermiből, s nem látod;
Óh ne hagyjad — befogadjad szegény szolgálód!

Régen kígyó Évát megcsalta:
Úgy engemet most eláltata;
Noha bünnek — emberinek
S követinek sik szava:
Elhajlottam — mivel voltam Éva rajzatja.

Igazságot bennem nem leltél:
Elég adót de attól vettél
Kit képemben — szürnyüképpen
Nagy-büntelen megvertél:
Tarts meg azért — szent Fiadért, ha teremtettél!

Nem fedezem Éva szülémmel
Rútságimot figelevéllel,
Mert esmérem — nagy esetem
És kétségem Péterrel;
Hát könyörülj — és végy környül Uram, kedveddel!

Adjak néked azért nagy hálát
Végyen róllam sok ember példát
Mint Dávidról, — a tolvajról,
Magdalenáról ki magát
Megalázá — s feltalálá nállad főjavát.

Siralmimra nékem is tekints,
Kegyelmednek izsópjával hints;
Reménséggel — tisztességgel
Újonnan ékesíts,
Hogy áldjalak — szolgáljalak, innét elkészits.

Így tégy velem, térő hiveddel,
Róllam terhes próbádat vedd el,
Engedd kérlek — hogy mig élek
Benned hidjek s lelkeddel
Vezéreltess — és legeltess te szent Ígéddel.

Rút esetit lelkem vádolván
Harminczadik esztendő folyván
Husvét tájba — hű pásztora
Templomába béállván
Ki sirt ebben — versfejekben nevét foglalván. —

Vége.

* * *

A versfejekben: „Brandenburgumi Catharina sír.“ — Három darabból álló rongyos papirokról állitottam össze az egészet, az eredeti 1630-diki széthullott kéziratokból, melyeket aztán egy csomagba (nemz. muz. kézir. hung. oct. 73.) helyezve, egybeillesztettem. — Ez ének strophâinak alakja csaknem azonos a későbbi kurucz tábori dalokéival; megjegyzendő, hogy e versalak tudtomra a jelen éneknél — tehát 1630-ban fordul elő legelőször. T. K.

„CANTIO DE ZÓLYOMI."

— Kővárban, 1633. —

Igy köll-e örökkén nyavalyásan élnem
Ez rosz világ kinját testemben viselnem,
Sok gondokkal emésztetnem
Rabságnak terhét viselnem, —
Holtig keseregnem!

Gondaimtul immár annyira jutottam,
Hogy mint széna nyárban ugyan elszáradtam;
Mert örömömtül távoztam,
Régi időmtül fosztattam —
Árvául maradtam.

Ékes ifjuságom járál ily véletlen,
Mint sólyom, ki tőrben béesvén hertelen
Azt tartja, hogy ma vagy holnap
Lészen élte-fogyató nap —
Halálát röttögvén.

Zöngő szavu hattyu ugy miként árvául
Vénsége idején hagyatik társátul;
Mert barátim távol állnak,
Gyűlölőim reám szólnak —
Szidalmazván rútul.

Szintén csak Istennek legyen akaratja
Ki jó tetszéséből fiát látogatja:
Semmit ellene nem szólok,
Zúgolódásra sem hajlok:
Mert jómra fordítja.

Oltalmát sőtinkább mivel sokszor vettem:
Bátor sanyargat is, csak ne hagyjon vesznem!
Mert az mely fiát sujtolja:
Az őneki kedves tagja
Mint irásbul értem.

Igen hamarsággal az fene tigrisnek
Zabolát tud vetni az tenger-fenéknek
Mikor gályákbul rendkivül
Bennevalók az mélységbül
Rémülvén üvöltnek . . .

Dicsőséges gondja érkezik reám is,
Eltörli orczámrul siralmim árját is,
Mert szokása, hogy kár után
Örömöt adjon bú után,
Nem késvén semmit is.

Tenger mélységiben lám veszni nem hagyád,
Czethalnak gyomrábul Jónást is kihozád
Honnénd kevés idő mulván
Irgalmasságra fordulván
Ott megszabadíttád.

Így volt bizonyára Dávidra is gondja
Bűneiért kit vert sanyarú ostora,
De sok szenvedése után
Jobb karját neki kinyujtván
Vivé uraságra.

Csillagos kék égnek alkotó Istene,
Rettegő sziveknek gyógyító mestere,
Ki vagy árváknak reménye,
Bánkódóknak remínsége,
Életnek kútfeje.

Engemet is immár szent szinednek kedve
Újítsa meg végre hatható ereje;
Ez rabságbul szegény fejem
Ments(d) ki, hogy neved dicsérjem —
Mert eljött ideje.

Fáradt elmémnek sok búsulási után
Ezer hatszáz fölött harmincz harmadikban
Igyemet bizván Uramra
Igy szólok előtte sirva, —
Bizom oltalmában.

* * *

Szencsey dalos könyve. A hires Zólyomi Dávid ez éneket Kővárban irhatta, a hol öt sokáig rabságban tartá I. Rákóczi György fejedelem, mivel azon gyanúja vala reá, hogy fejedelemségétől meg akarja fosztani. T. K.

SÁRKÁNY ISTVÁN HALÁLÁRA.

— Kis-Komárban, 1636. —

Siralomra igyed juta óh Vég-Kis-Komár!
Isten után, mert csillagod elesett immár,
Koporsóban szállott teste: eltöretett vár,
Öszvekulcsolt kezeiddel érte jajgass bár.

Atyád vala Sárkány István főkapitányod,
Szorgalmatos, ha magadban megveted-hányod;
Oltalmazta, takargatta fiad leányod,
Szükségedben igazgatta foglyos kormányod.

Reménségnek állhatatlansága megcsala,
Árnyékában megnyughatunk azt, hiszszük vala:
De véletlen halál imé reá fuvalla —
Az mely miatt mint kaszált fű, földre leszálla.

Kőesőtül mikor mező megverettetik
Alig hogyha kár azután nem találtatik:
Halálodbul az mennyi sok mireánk omlik
Az Ur Isten ha fejünkre nem terjesztetik.

Az Ur Istent együtt vélünk gyakran szolgáltad,
Mindenekben magad nékünk például adtad,
Az igaz vallásnak útát helyesen nyomtad,
Senki téged tévölgőnek méltán nem mondhat.

Nagy ajándék az Istentül oly magistrátus
Az község közt, ki nem olyan mint seben vadhus,
Az ki miatt özvegy, árva nem rongált, sem bús,
Törvénytelen az ki senkit nem fojt mint a gúzs.

Igaz nemes voltod szépen fénlett belőled;
Ebédedet soha magad el nem költötted,
De sok szegénylegényidet hozzáültetted,
És ezektül kenyeredet nem kémélletted.

Somogy, Szala, Veszprém széle, s Fölső-Boronya
Haláloddal fohászkodván keseregj rajta,
Mert olyatén valál nekik mint édes atya,
Csavargóknak nem engedted őket húznia.

Tanitóknak valál olyan jó patronussa
Az kinek nem találtaték földön mast mássa,
Azért méltó hogy mindenik holtad sirassa,
Mert senki nincs olly, ki őket már takargassa.

Ur Isten ha azt minékünk engedted volna:
Markunkban is ő életét megtartottuk volna;
Hogy halálod ily bút reánk ne hozott volna,
Mert kűszivü az ki mastan rajtad nem sirna.

Az fölséges nagy római fejedelmeknél:
Az Mátyásnál, Ferdinándnál kedvesebb lettél
Józanságért, vigyázásért grátiát nyertél
Sőt érte még mindenektül megdicsértettél.

Nándor-Fejérvárig alá sok török várak
Kanizsától fogva széjjel kik találtatnak,
Hirét nevét az sarkándi békek jól tudták,
És vitézi okos voltát nagyon csudálták.

Magyarország méltóságos palatinussa
Böcsült, kedvelt, mint kivánta elméd virtussa,
Eszterházi famíliát kedvesen lássa
Alig látád Kismartonnak roppant várossát.

Éltél sokat, ha számlálod fáradságidat,
De kevéssé, ha gondolod vig lakásodat;
Mint égő szövetnek csak fogyatád magadat,
Már elérted futásodat, föltett zászlódat.

Gyönyörüség habok közül partra kiuszni,
Az napestig való munka után nyugodni,
És bajvivást elvégezvén koronáztatni,
Az harcz után vitézeknek prédát osztani!

Ha mit kinek életedben vétettél volna:
Mindeneket te képedben követek rolla;
Gyarlóságát minden ember jól meggondolja,
Ki büntelen, ámbár vessen követ hát arra!

Óh ha tudnád, mit hozhat rád az késő estve:
Barátidnak vétke nállad volna temetve,
És halálod tenéked is meg vagyon vetve —
Azt sem tudod, hol szólit meg halál követe!

Isten légyen már hozzátok édes magyarim,
Sárkány István igy szól néktek, kedves szolgáim,
Késérjétek sirhoz testem és én csontjaim:
Mert nem lehet immár többet szólnom, híveim!

Tartson Isten békességben téged Kis-Komár,
Ki ollyan vagy mint jéghátán építtetett vár;
Hozzon néktek kedves tavaszt az föcskemadár —
Hogy kifogyjon környékedbül török mind tatár!

„Ezerhatszáz és az harminczhat esztendőben hogy folyt, Sárkány István az Kis-Komárban megholt júliusnak tizenkilenczed napján; volt maga is akkor ötvennyolcz esztendejében. Amen. Finis.“

* * *

Szencsey György dalkönyvébül. A versfőkben ez áll: „Sárkán István megholt.“ Kis-Komár alatt nem tudom a mai Komárvárost, vagy a zalamegyei Kis-Komáromot kelljen-e értenünk? Annyi azonban történelmileg bizonyos, hogy Sárkány István egyike vala a legjobb végvári vitézeknek, s Zrínyi Miklóssal több hadjáratban részt vett. T. K.

A HALDOKLÓ VITÉZ FODOR PÁL ÉNEKE.

(„Cantio flebilis.“)

— Váradon, 1638. —

Siralmas volt nekem világra születnem:
Mert már közel érem végső kimulásom.

Mi haszna volt nekem világra születnem:
Ha ily' véletlenül tűle meg köll válnom?

Életemnek szintén virágzó színében
Lészen ez világbul általköltözésem.

Hogy ily véletlenül életem elfogyott,
Hizelkedéseddel nékem megfizetett.

Kiért az én szivem szintén elbágyadott,
Könyhullástul szemem meghomályosodott.

Azért kérlek Uram az te szent nevedért:
Légy kegyelmes nékem az te szent Fiadért!

Bűnömet bocsásd meg ő szent haláláért,
Az ő szent vérének el- kifolyásáért.

Mert én nagy-sokképen ellened vétkeztem,
És nagy sok vétkekkel neved megbántottam.

Azért mégis sirván hozzád fohászkodom, —
Fogadásod szerént oltalmamat várom.

Légy kegyelmes nékem, ne nézd bűneimet,
Törüld el rútságát cselekedetimnek!

Mert az én éltemet csak álomnak tartom,
Mint szintén az álom, olyannak állítom.

Uram Jézus Christus siess eljönnie:
Mert már az én lölköm kész kiköltöznie!

Hiszem én értem jó áldozatot tettél —
Az magas keresztfán hogy verítékeztél.

Ábrahám- Izsáknak nemes teremtője:
Lölkömet vedd hozzád hiveknek vezére!

Mert majd bucsut veszek ez árnyékvilágtul —
Immár kiköltözöm romlott sátorombul.

Óh te szép termőfa ki világra hoztál
Sok búval bánattal engem föltartottál,

Az fuvó széltül is engem oltalmaztál,
Neked mit fizessek, ki sok jóval voltál?!

Légyen Istenhozzád óh én édes anyám!
Fizesse meg Isten jó dajkaságodat.

Óh én édes bátyám légyen Istenhozzád!
Veled egyetemben ifju Fodor Mihály.

Isten már hozzátok sok vitéz barátim
Kikkel sok próbákon*) fejemet hordoztam!

*) A próba régi értelemben = harcz; még a II. Rákóczi Ferencz korabeli vezérek levelezéseiben is majdnem mindíg ez értelemben fordul elő. T. K.

Óh ti nyomorodott szegény rabtársaim:
Sok nyomoruságot együtt szenvedők im.

Fölötte jó néven veszem szolgálattok
Én kimulásomon kik környülem vagytok.

Gonosz-akaróim, ti is kik hol vagytok:
Mindnyájan énnekem ti megbocsássatok!

Rágalmazást rólam többet ne tegyetek:
Hiszem már tiétek az, mit kivántatok!

Mert lölkömet Isten kegyelmében vette,
Az örökéletben ott részesítette.

Testem temetésre az kik elviszitek —
Isten megfizesse mindnyájan tinektek.

Hamar Jézus Christus siess eljőnie —
Immár az én lölköm kész kiköltöznie!

Siralom patakján hamar általmenni,
Megdicsőült testben akarok öltözni.

Az szent angyaloknak ű társaságokban —
Hadd dicsérjem neved örök dicsőségben!

Küldd el Uram Jézus te szent angyalidat:
Hadd vigyék elődben én szegény lölkömet!

Váradon ezt szerzék keseredett szivvel
Várván Úr kegyelmét az ő Szent Lölkével.

Végső bucsuzása ifju Fodor Pálnak —
Véletlenűl esett halála szegénynek.

Az ezer hatszázban és az harmincznyolczban
Szent-Mihály havának utolsó hetiben.

* * *

(Szencsey dalkönyvéből.)

A VESZPRÉMI HAJDUK LEVELE A PALOTAI RABLÓ TÖRÖKÖKHEZ.

— 1646. —

Hozzád illendő jóakaratomat
Ajánlom néked sok szolgálatomat;
Adja az Isten, hogy ez mondásomat
Rövid-nap érjem ily kívánságomat!

Mast rövideden vedd köszönetemet:
Az nagy Úr Isten verjen meg tégedet!
Kit megtagadtál te veszett elmédben
Hozzád eljő hamar ily szegénységedben.

Lovad hátárúl nyakad megszakadjon,
Veszprími sereg hátadon nyargaljon,
Tűz, víz, fúvó szél ellened támadjon,
Sas, varjú, holló fejeden károgjon.

Első jövésed az után vesztedre
Légyen lopásod megfizetésedre,
Pajtásaidnak fejek vételére,
Jusson magyarok fegyvere élére.

Vérhas, főfájás ágyadban gyötörjön;
Kólika, guta hirtelen rád jőjjön,
Éjjel és nappal ágyadban gyötörjön,
Szived mint nyárfalevél úgy reszkessen.

Jobb lesz ha azzal otthonn ülsz házodban
Mit eddig loptál, hogy nem az karóban
Kis verebeknek tojni oldaladban —
Kit már magad is megláttál álmodban.

Tudod-é mint vivéd minap az pásztort?
Vesd le, mosd meg jól te vékony gatyádot,
Mert az alfeled elokádta magát:
Addig ohajtád Veszprimnek jó borát.

Szaladj és igess, ne vedd tréfára,
Mert közel, látod, az magyar kopjája;
Siess hirt vinni hamar Palotára,
Lásd: vitézidnek ha mind meg van száma?

Sarczoltasd otthonn elvitt rabjaidat
Kikhez nem meréd kivonni szablyádat;
Nem is vihetted volna el azokat:
De véltek látni magyar katonákat.

Ezeket Isten mind megszabadítja,
Kopasz fejedet mi kezünkbe adja;
Vajtay Márton üveg borát nyújtja —
Nyakad elvágni szablyáját kirántja.

Popiom-kérőt *) találsz társaidnak;
Talám koporsó köll tollas fiaidnak?
Fentőben tevék fejét jobbitoknak,
Lovát elvonták egynihányotoknak.

Vakmerőségét vitéz magyaroknak
Igen csudálom, három: tizenötnek
Megfelelének vitéz törököknek,
És vitézmódra kópjákat is törnek.

Nem fogyott még el Veszprimnek bogara,
Hidjed, ott terem könnyü gyalog hadja,

*) Tán: opium? T. K.

Mindenikének vagyon száz-száz ónja
Kopasz társaidnak kész gondot adnia.

Nem jut eszedben az Hosztori harcza?
Nyolczvan magyarnak illyen nagy csatája,
Hatszáz töröknek szégyen elfutása
Sok törököknek talpok elnyalása.

Vitézségeddel otthonn pirittyolni
Tudsz az Bakonybul pásztorokat lopni:
De vitézekkel nem mersz szemben állni, —
Ha mit ellophatsz, kész vagy elszaladni.

Okos az róka, de az csávában jut:
Esik előtted még oly csoportos ut
Melyen jó lovad nem oly sebesen fut,
Ki megkötözhet, találsz még oly hajdut.

Mi haszna sokat szólnunk roszvoltodrul,
Mordájságoddal való lopásodrul;
Ha ezt hallhatod, gondolkodjál arrul:
Meghozzák nyársod hamar az Bakonybul!

E kis munkámat nagy jó neven vegyed,
Hogy jól meggondoljad mire jut igyed,
Ha megszidsz érte: süly keljen alfeledben,
Hetvenhétféle kosz te kopasz fejeden! —

Egyik majorban minap mulattomban
Irám ezeket egy bükkfa-oldalban,
Az ezerhatszáz és negyvenhatban
Hushagyó előtt való vacsorámban.

* * *

Szencsey György dalkönyve.

VÉGBÉLI VITÉZEK ÉNEKE.

— 1648. —

Zöldítsed Ur Isten hamar az erdőket:
Hogy próbálhassuk meg éles fegyverünket!

Ellenségünkre is bátran mikor jutunk:
Pogány ellenséggel bátran megütközünk.

Az deli Kortvánt is kezünkben kerítsük,
Az Menhet *) Szártót is lórul leökleljük.

Kegyelmes Ur Isten tenéked könyörgünk:
Hogy adjad kezünkben pogány ellenségünk!

Az vitéz magyarok mikoron kiütnek:
Pogány ellenséggel bátran szemben mennek.

---

*) Mehmet. T. K.

Ottan sok pogányok csakhamar elesnek,
Magyar fegyverétül sebekben feküsznek.

Ments meg nagy Ur Isten minket az inségtül!
Az hitván, szokatlan török csorbájátul!

Adjad nagy Ur Isten, hogy pogány fejekkel
Ékesithessük meg az mi fejeinket!

Az végbélieknek add meg erejeket:
Hogy pogány vérében mossuk fegyverünket! —

Az ezerhatszázban és az negyvennyolczban
Éneklé ezeket egy ifju magában.

Az ki ezt hallgatja s vitéz akar lenni:
Az énekmondónak kész legyen pénzt adni!

* * *

Szencsey György dalkönyvéből. Vesd össze a kötet elején közlött „Thúry György éneké"-vel, melynek e dal csak bővített, és későbbkori variatióját képezi, előadva valamely hegedős által, a ki e helyett: „Éneklé Thúry György vérszomjuzásában" ezt mondja:

„Éneklé ezeket egy ifju magában“, s hogy a dal újabbnak lássék, az 1548 helyett 1648-at mond; — a datumnak ily ujabb időre tevése azon korban, sőt még a mult században is, gyakori. Az utolsó két sor azonban bizonyára a hegedős toldaléka, mert, a hires Thúry György, a várak főkapitánya: csak nem kér vala pénzt az éneklésért, — a minthogy e két sor a Thúry György eredeti énekében hiányzik is. T. K.

TATÁR RABSÁGBAN LEVŐ ERDÉLYIEK DALA.

— 1657. —

Menj el édes szolgám
Tekénts meg szép hazám,
Akarja tatár hám:
Csak hozz választ hozzám.

Mondd meg szép Erdélynek
Búban borult népnek,
Fő fő-vármegyéknek,
Az széköly községnek.

Ha kérdik mint vagyunk?
Mondd meg: rabok vagyunk,
Térdig vasban járunk,
És csak sarczoltatunk.

Kezeink belincsben,
Tömlöcz fenekében
Vagyunk, nagy inségben —
Tatárok kezében.

Megsarczoltam volna
Húszezer tallérban:
De az pogány tatár
Csak meg sem hallotta.

Idegeny országra
Hordoz szerteszéjjel,
Sűrü számu pénzen
Ád török kezében.

Kemény János urunk
Ország hűségére
Egyaránt közli vélünk
Az rabságnak terhit.

Tizennyolczezeren
Vagyunk nagy inségben;
Tatárok kezekben
Szörnyű inségekben.

Nyolczszázat hajtottak
Az Vöröstengerre —
Mint ártatlanokat
Az veszedelemre.

Kérjük szép *) Rákóczit
Mint kedves urunkot:
Szánja meg gyermekink,
Özvegy feleségink.

Bizzunk az Istenben,
Hogy még jövendőben
Kiszabadít minket,
Könyörül népein.

Tatár udvarában
Hideg czellájában
Sötét kamorában
Tartnak nagy rabságban.

Elváltozott színünk,
Elhervadott orczánk,

*) Az az: derék, jeles; mint ma is: szép dolog = jeles dolog. T. K.

Béesett két szemünk
Mint az irott képnek. —

* * *

Szencsey György dalgyüjteménye. E szép ének azon szerencsétlenekről szól, kik II. Rákóczi György fejedelem 1657-ki lengyel hadjárata alkalmával Kemény János fővezérrel egyetemben a tatár khán rabságába estek. T. K.

„RÉGI MAGYAR VITÉZ KÁDÁRRÓL EMLÉKEZET.“

— 1660. —

Szörnyü nagy romlásra készült Pannónia,
Kinek, mint tengernek megáradott habja,
Sok búnak, bánatnak környül vett nagy árja,
Mert a vitézeknek esett ma egy híja.

Nem illik a vitézt nékem elhallgatnom,
Sőtt méltó Kádárról verseket kell irnom,
Elsőben Szent Irást kell ezekre hoznom,
S azután a romlott magyar népre szabnom.

Olvassuk ama nagy ó testámentomban:
Kevés nép maradott sokszor zsidóságban,
Mert fogva tartattak Babylóniában,
Sok zsidó vitézek estek el a harczban.

S az Isten ládáját egyszer el is nyerték,
Hofvist és Fiveast mikoron megölték;
Midőn Éli papnak e dolgot megvitték,
Rút halállal megholt: székibül kiesék.

Nem igy van-é dolga szép Magyarországnak,
S abban nevelkedett vitézlő Kádárnak?
Messze volt higyjétek hire e Hectornak,
Oltalmazója volt Kádár az országnak.

Hector is, valamig Trójában lakhaték,
Addig a város is épen megtartaték,
De mihelyen Hector nyaka elmetszeték,
Mindjárt a várost is pogány keze birék.

Azt reményli vala róla immár szivünk,
Isten után, hogy ő lesz egyik védelmünk,
Bástyánk, erős tornyunk ő lészen minékünk,
De jaj! mint csalatott szerelmes nemzetünk!

Teljes életének dicséretes napja,
Mert a szegényeket sohasem rontotta,
Ha más rontotta is, Kádár oltalmazta, —
Felelhetsz, föld és ég ennek bizonysága.

Elhagyá érettünk a felföldnek partját,
Hogy meghallá itten magyarok romlását,
Felköté érettünk Kádár István kardját —
Óh jaj! mely kevéssé forgatá szándékját!

Most ímé hirtelen esék változása,
Midőn küldék őtet Szakó *) oltalmára,
Újfaluhoz szállott tatárok tábora,
Ott leve Kádárnak utolsó csatája.

A sereget pedig felszóval biztatja,
Mondván: vágjuk által a tatárt a síkra,
Ezentúl Borossnak elérkezik hada,
Ujfalunak is majd megsegít hadnagya.

A vizen mindjárást több tatár érkezék,
Kádár vitézmódra velök megütközék,
Hátul a seregek eszekbe nem vevék,
Hogy másutt a vizen több tatár érkezék.

Fölemelé Kádár szemeit az égre,
Mondván: „Uram Jézus, légy segítségemre!

*) Szakoly, Szabolcsban. T. K.

Nossza jó katonák harczoljunk két kézre,
Mert nem látok embert jöni segitségre!“

A zászlótartónak felszóval kiálta:
„Vidd el fiam, vidd el a zászlót más utra!
Hogy el ne veszszen mind urunk kevés hada,
Mert Magyarországért meghalok én még ma!

Kiontom véremet én szegény hazámért,
Ezennel meghalok édes nemzetemért;
Nem szánok érette bizony ontani vért,
Mert én a Kristustól veszek jutalmat s bért.“

Tatár a nyilvesszőt mint a polyvát szórja,
Még is ugyan villog, forgódik két karja,
Huszszor a táboron magát általvágja;
Néz az ellenség is, dolgait csudálja.

De hogy fárasztatott nyilak erejével,
Mégis mind halálig hegyes tőrrel öklel,
Omlik a sok tatár előtte sereggel;
Azért bucsuzását bizta rám ily renddel:

„Elsőben végbéli szives akaróim,
Füleki, putnoki, szécsényi rokonim,
Nógrádi, palánki, gyarmati társaim,
Diós-győri, ónadi, szendrei barátim.

Kikkel az alföldön sokat sanyargottam,
Sok deret, hideget, meleget kóstoltam,
Sokszor a tatáron szerencsét próbáltam, —
Már Isten hozzátok, tőletek megváltam!

Végekben lakozó sok főkapitányok,
Kik engemet kincscsel gyakran ruháztatok,
A kincsért éntőlem törököt vártatok —
Már elmult, éntőlem többet nem várhattok!

Széki Péter, a ki buzgó szeretettel
Ugy valál énhozzám, mint test a lélekkel:
Megbocsáss az egész szendrei sereggel,
Ha voltam hozzátok valami vétséggel!

Mint atya magzatit, engem ugy szerettél,
Hibás dolgaimról gyakran megfeddettél,
Sok jó akarattal voltál, mind fizettél,
Isten boldogítson, engem megbecsültél!

Pap János Diós-Győr vitéz kapitánya
Kik én életemnek voltatok hasznára:
Látjátok halálnak akadtam horgára,
Titeket is hivlak lelkem oldására.

Mezei hadaknak főelőljárói!
Urunk mellett holtig forgódó urai,
Hajduvárosoknak kapitány s hadnagyi,
Mind megbocsássatok urunk sok hadai.

Ha addig, a midőn köztötök lakhattam
Számtalan csatákban véletek forgottam,
Hogyha személyteket miben megbántottam,
Megbocsássátok, mert én is gyarló voltam.

Nagyságos, nemzetes, édes fejedelmem,
Kinek hópénzével keveset élhettem,
Nagyságod is megvált bizonnyal éntőlem,
Ezért nagyságod is megbocsásson nékem!

Ha én az országért nem vitézkedhettem,
Arról mind az egész országot követem!
Nagy hatalmas Istent szivem szerint kérem:
Vitézeket adjon jobbakat helyettem!

Jó vitéz barátim, ha néktek vétettem,
Nem akaratból is ha kit megsértettem,
Ellenségnek földén véletek hogy türtem:
Megengedjetek, ha ti néktek kárt tettem.

Immár jó vitézek! az Istenre kérlek,
Hogy a mint én éltem, ti is úgy éljetek:
Sok szegény árvákon essék meg szivetek, —
Ne légyen a magyar soha ellenségtek!

Hogyha valakitől valamit elvettem,
Vagy a szegényeken erőszakot tettem:
Bátor holtom után légyen átok nevem,
És Isten előtt is adjon számot lelkem!

Ezzel is én bizony méltán kérkedhetem,
Hogy én a Krisztustól drága hópénzt vettem.
Melynél soha többet nem várhat én lelkem; —
Hórul hóra nem fogy már az el éntőlem!

Hol a szent gyürűket ujjaimban rakták,
És a szent koronát a fejembe nyomták,
Lelkemet a Krisztus székében állíták,
„Szent, Szent!“ kiáltással nevemet felirták.

Szabó Pál, szerelmes édes kenyeresem,
Kit a hadnagyságra jó szivvel emeltem:
Tedd a sirba kérlek, meghidegült testem,
Honnan előkéri Krisztus, én elhiszem.

Mely nehezen esik tőled megválásom,
Azt ki nem mondhatom, mert nincsen szólásom,
Nem lehet te veled tovább maradásom,
Mert Krisztussal lészen mennyben az lakásom.

Nem kérlek, engemet hogy vigy messze földre
Ama czifra, pompás temető helyekre:
Hanem hol kiomlott testemnek a vére,
Ott légyen csak közel eltemető helye.

Ámbár a vadak is testemet megrágják,
Hollók és farkasok velőmet kiszivják:
Itéllet napjára mert elölállítják,
S ama reménységre ismét feltámasztják.

Nem nyújtom már tovább én bucsúzásomat,
Látjátok, holtomig tartám regulámat;
Kövessétek, kérlek, az én nyomdokomat,
Ha akartok mennyből venni koronákat."

Ez éneket a ki rendelte versekben:
Vitéz Kádár Istvánt kesergé szivében,
Csak alacsony sorsú gyenge értelemben,
Ha nevét keresed: nézzed a versekben!

Dicséret, dicsőség légyen az Istennek!
Fogja fel még pártját a magyar nemzetnek,
Legyen őrizője minden hiveinek,
Mondjunk dicséretet az ő szent nevének!

* * *

E nevezetes költemény, melyben a hazaszeretet több helytt oly gyönyörűen nyilatkozik, Erdélyi Népd. Mond. I. kötetében is közöltetett ugyan, de fölötte hibás kézirat után. A jelen közlésnek majdnem minden versszaka eltér az Erdélyi közlésétől. Én közleményemet a nemzeti muzeum kézirattárából merítém, hol többszörösen megvan, mégpedig legszabatosabban hung. oct. 74. L. Ez egy füzetke, melly 1789-ben nyomatott „a régiségekben gyönyörködők kedvekért". — E költeményről bizton hiszem, hogy 1660-ból származik. Ekkor történt ugyanis II. Rákóczi György erdélyi fejedelem veszedelme, s a hozzá hiven ragaszkodó hajdu- és nyírségi városok fölégetése a törökök és tatárok által. Kádárról ez mondatik:

„Elhagyá érettünk a felföldnek partját
Hogy meghallá itten magyarok romlását.“

A szinhely tehát az alföld vala: melyből akkor Bihart, Szathmárt, Szabolcsot, a Hajduságot stb. Rákóczi birá. Mégjobban tájékoz bennünket a Szakó (Szakoly) név, a mely Szabolcsmegyében fekvő hely neve. Ujfalu, hol Kádár elesett, vagy a Szabolcsmegyében fekvő ily nevü helységek egyike, vagy a szintén közeli Berettyó-Ujfalu. — Diós-Győr, Ónad, Szendrő, melly helyektől Kádár bucsuzik: szintén a Rákóczi várai valának. De emlegeti bucsujában magukat a hajdu városi kapitányokat s hadnagyokat is, (24-ik strophа), ez is eléggé világosan igazolja véleményemet, melyet tökéletes biztosságra emel az, hogy Kádár fejedelmét a vers folytán mindig „fejedelmünk“ és „urunk“, de sohasem „királyunk“ néven emlegeti, a 26-ik strophában pedig nyilván mondja:

„Nagyságos nemzetes édes fejedelmem...
Nagyságod is megvált bizonnyal én tőlem —
Ezért nagyságod is megbocsásson nékem.“

A nagyságos fejedelem, s nagyságod czím az erdélyi fejedelmeké vala. — A Hajduságot, Nyirséget, úgy Szakoly és Berettyó-Újfalu vidékét pedig tatár- s török had, az erdélyi fejedelmek közül csak II. Rákóczi György alatt rohaná meg. Teljes bizton merem tehát e költemény fölé az 1660-ik évszámot irni. — A versfejekben a szerző nevét — daczára az utolsó előtti stropha figyelmeztetésének — hiába keressük.

T. K.

RÁKÓCZI LÁSZLÓ BÖRTÖNI ÉNEKE.

— 1662. —

Püspök városában mihelyt bészállottam
Gyönyörű hadamnak trombitát fútattam,
Az váradi basát vendégségbe híttam —
Kit nagykeservesen bizony megsirattam!

Az váradi basát vendégségbe híván
Háromszáz legénnyel igen megcsufolván,
Az váradi kapun hogy menni akartam —
Igen kezdék vágni, népem kardra hányni.

Mi dolog Istenem, hogy vágják népemet? . . .
Nem látom már tovább én feleségemet,
Nem látom már többet szép gyermekeimet;
Egy felül az basa fogja két kezemet;
Más felül az török kötözi testemet.

Mi dolog vitézek, hogy engem kötöztök?
Talám nem vétettem én soha tinektök!
Meg is gyalázzátok a császárnak hadát;
Én soha nem véték az magyar nemzetnek.

Csak az magam hada volt nékem eladóm;
Te is pogány török: mért vagy elárulóm?!
Essen meg szivetek, lelketek sorsomon:
Hogy az magam hada volt nékem eladóm.

Jaj biz' azt hirdetik, hogy szabadon járok —
Jaj, szabadon járok?... de bizony rab vagyok!
Gyengén tartott orczám bizony meghervadott,
Gyengén tartott testem igen eltávozott. *)

Uri méltóságom jutott szolgálatra,
Én szép állapotom tőlem elmarada,
Az én vigasságom tőlem eltávoza,
És az én szivem is meghomályosoda.

Rákóczi-nemzetből legkissebbik urfi:
Szép Rákóczi Ferencz, kedves csemetéim —

---

*) Azaz: odahagyta izmossága, ereje. T. K.

Isten már hozzátok gyönyörű cselédim!
Nem láttok már többé én édes gyermekim!

Az Magyarországban volt énnékem hirem,
Szép Rákóczi László vala az én nevem, — *)
De az magam nyája mint eladott engem!
Mint eladott engem az legjobb vezérem!

Ezer hatszáz után hatvanhetedikben
Kisasszony havának harmadik hetében
Irám ez verseket keserüségemben
Váradi tömlöcznek setét fenekében.

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. quart. 173. VIII. Gróf Rákóczi László, Rákóczi Pál országbirónak, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem testvérének fia, Zrínyi a költőnek barátja és bajnoktársa, Spangár krónikája szerint 1662-ben, Kazy szerint pedig 1664. június havában Várad várának kapujában a törökök ellen vitézül harczolva elesett. Azon merész vállalatot kisérté még, hogy bizonyos számu bátor hajdujával országos

*) Szép = derék, jeles; mint már elébb eléfordult vala.

T. K.

vásár alkalmával — hihető, álruhában — behatolt Váradba, s a várat el akará foglalni, azonban hajdui a vásárt fosztogatni kezdék, a sátrakat felgyújták: s ez által a törököknek elárulván jelenlétöket: a túlnyomó török erő által nagy részben levágattak, elfogattak. — A jelen vers szerint Rákóczi nem esett el — mint Kazy és Spangár állítják — hanem, talán megsebesítve elfogatott, s börtönben tartaték. Rákóczi Ferencz alatt — kitől szerző bucsúzik — valószinüleg unokaöcscsét, az akkor még gyermek I. Rákóczi Ferencz erdélyi választott fejedelmet érti.

Az utolsó versszak első sorát:

„Ezerhatszáz után hatvanhetedikben"

Jankovichnak gyakran hibázó másolója alkalmasint roszul olvasta, s tévesen másolá le az eredeti régi iratról, e helyett:

„Ezerhatszáz után hatvankettedikben"

a mely évszám Spangár közlésével egyez; mert Rákóczi váradi támadása az 1664-iki vasvári békekötés után (1667-ben) nem is történhetett; — ezért tüztem a vers homlokára az 1662-iki évszámot. Az volna még föltehető, hogy R. L. habár 1662-ben, vagy — Kazy szerint — 1664-ben fogatott is el: de börtönben tartatott még 1667-ben is, midőn a jelen verset irta — vagy irták nevében; úgyde ily hosszas rabságának történetkönyveinkben semmi nyoma, miután őt a törökök elfogatása után csakhamar kegyetlen módon megölték. Maradok tehát az 1662-ik év mellett. T. K.

RÁKÓCZI LÁSZLÓRÓL.

(Ugyanaz, ujabb kidolgozásban.)

Püspök városába midőn beszállottam,
Gyönyörű hadamnak trombitát fuvattam,
A váradi basát ebédre hivattam —
Mellyet keservesen bezzeg megsirattam!

A basa is engem vendégségbe hiva:
De tettetésével igen megcsúfola;
Hogy század magammal a kapun bémentem:
Igen kezdé vágni s kardra hányni népem.

Mi dolog Istenem, hogy vágják népemet?!
Nem látom már többé sok szép seregemet!
— Egy felűl a basa fogá jobb kezemet,
Másfelűl a loboncz kötözi testemet.

Mi dolog vitézek, hogy engem kötöztök?
A király hadának én soha nem vétek!
Sőt Magyarországban oltalmazom őket —
Az engem gyülölő német seregeket.

— Sokan azt hirdetik, hogy szabadon járok:
Pedig dehogy járok! most is csak rab vagyok;
Így piros két orczám igen elhervadott,
Kényen tartott testem szolgaságra hágott.

Uri méltóságom rabszíjjakra jutott,
Boldog állapotom tőlem elmaradott,
Azért fényes napom béhomályosodott —
Hogy nagy uraságom így alacsonyodott!

Rákóczi-nemzetbül származott gyermekem
Édes-kedves fiam, Rákóczi Józsefem!
Istennek ajánllak jeles urfiaim
Valakik hol vagytok szerelmes magzatim!

Szép udvari népem, gyönyörű cselédim:
Lássátok, szánjátok keserves inségim!
Nektek is azt mondom kedves hiv jobbágyim:
Istennek ajánllak én édes hiveim!

— Egy ezer és hétszáz tizenkettődikben
Kisasszony havának második hetiben
Irtam ez verseket nagy keserüségben,
Újheli tömlöcznek setét mélységében.

Uram, már elvettem a mit nekem adtál,
Szenvedem a sorsot a mire juttattál:
Ne hagyj így sínlődni, jöjj el édes Atyám!
Hozd el végső órám, add meg szép koronám!

* * *

Horváth Ádám 1813-ban összeirt kézirati népdal-gyüjteményéből. (A magy. akadémia kézirattárában.) A jelen versió, mint mindenből látható, újabbkori; az utolsó versszak nyilván meg is mondja, hogy egy újhelyi rab készítette 1712-ben, kétségtelenül Rákóczi Lászlónak az imént közlött énekéből. A „loboncz" szó is későbben, tudniillik 1670-ben keletkezett, tehát nyolcz évvel Rákóczi László halála után. Rákóczi József — kit e vers emleget — II. Rákóczi Ferencznek Bécsben fogva tartott idősbik fia volt; ezt is nyilván az 1711-iki események befolyása alatt tette a versbe ennek 1712-iki átalakitója, az elébbeni régibb közlésben álló Ferencz (hihetőleg I. Rákóczi Ferencz) helyett, a maga korához akarván müvét le-

hetőleg idomítani; holott 1712-ben Váradon már rég nem székelt török basa, s a rég elvérzett Rákóczi Lászlónak hamvai már nagy ideje a honi földdel valának vegyülve. A műnek ezen a későbbi korhoz idomítani akarását látszik tanusítani az újhelyi tömlöcz nevezete is, az előbbi énekben levő váradi tömlöcz helyett; tudjuk ugyanis, hogy II. Rákóczi Ferencz 1701-ben a német-újhelyi tömlöczben raboskodék. Vagy e névösszetalálkozás csak véletlen volna? —

T. K.

RÁKÓCZI SÁMUEL.

(Ugyanaz, más hagyomány szerint.)

Püspök városába — hogy bémentem vala,
Nem sokad magammal — csak század magammal:

A váradi basa — vendégségben hiva;
Egy cseppet sem késtem — csakhamar elmentem.

Mikoron bémentem a város kapuján,
Mikoron bémentem a város kapuján:

Egyfelül a basa fogá jobb kezemet,
Másfelül a pogány kötözi testemet...

Mi dolog vitézek, hogy engem kötöztök?
Mi dolog vitézek, hogy engem kötöztök?

— Talám azt tudjátok, hogy én rab nem vagyok?..
Héj, ha azt tudnátok: térdig vasban járok!

Megüték a dobot a piacz közepén,
Megfuvák a sipot a torony tetején:

Urak sallangosa Rákóczi Sámuel
Uri méltóságod szolgaságra vál el!

Kényén tartott tested térdig vasban hever,
Kényén tartott tested térdig vasban hever.

Ha a tenger vize mind ténta volna is,
Valamennyi füszál mind penna volna is:

Mégsem irhatná le kinjai sokságát,
Mellyekkel emésztik szegényt, ő Nagyságát!

* * *

Horváth Ádám említett gyűjteményéből. Világos, hogy ez is csak a Rákóczi László tragicus végéről szerzett ének variatiója, daczára a Sámuel névnek, miután történelmileg constatirozva van, hogy a váradi eset Rákóczi Lászlóval — nem Sámuellel — történt. Különösen érdekes a jelen, ugylátszik az elsőnél

nem sokkal újabb versio végstróphájáért, mely a többiben hiányzik, s mely Rákóczi Lászlónak kinos kivégeztetéséről emlékezik; R. L. ugyanis némely krónikás állitása szerint fölnégyeltetett, mások szerint kerékbe töretett a törökök által. — A három variansköltemény szépen kiegészíti egymást. T. K.

Utólagos jegyzet „Rákóczi László börtöni énekéről"-hez. Csak most, midőn már a czimzett ének ki van nyomva, jelent meg a „Győri Régészeti Füzetek" II. kötetének IV-ik füzete, melyben Botka Tivadar Rákóczi Erzsébetnek, Rákóczi László leányának 1698 jan. 1-jén kelt, s a kis-tapolcsányi kórházat illető alapitvány-levelét közli; ebben ez is áll: „Item magam tettem hozzá azon nap, a midőn Istenben elnyugodott édes atyám gróf Rákóczi László 1662 Várad alatt a török által a keresztyénségért kiontotta vérét és ugyanottan vitéz módon lött halála, az ő Nagysága lölkéért Szent-László napján adatik nekik (a kórház szegényeinek) egy ebéd."

Ime tehát tökéletes igazam volt, midőn Rákóczi László elestét 1662-re tettem; a jelen adat minden kétséget eloszlat, miután a kegyeletes árva csak jól tudhatta apja halálának évét. T. K.

FEGYVERT S BÁTOR SZIVET...

— A XVII. század közepe tájáról. —

Fegyvert s bátor szivet kell annak szerzeni
Az ki hazájáért kész harczot próbálni,
Élet s halál között szerencsét keresni,
Kard, sürű lövés közt nem kell semmit félni.

Világ előtt szégyen hazánk pusztúlása,
Minden csata nélkül magyarnak romlása;
Nagyhirű nemzetnek prédára hullása,
Török dandároknak könnyen kóborlása.

Kevés békességhez, melylyel csak hiteget
Az török bennünket, s magához édesget
Ne bizzunk: mert mutat romlandó üveget,
Vagy édes méz alatt nyújt keserű mérget.

Zászlód alá hazám, kérd, jöjjön magyar Márs
Pusztító had ellen ki légyen veled társ;
Mert már hónnyod alatt alig maradt az árs, —
Félek rajta, hogy te öved ne légyen hárs! *)

Szállj ki hát álmodból, még pihenést vehetsz,
Fogj fegyvert markodba, szabadulást nyerhetsz,
És bánatos ködbül majd örömre mehetsz —
Föltett szándékodban kivánt véget érhetsz.

Imhol sok bestia ellened kardot vont, —
De ha serénséged tunyaságot elront:
Sok zászlós kópiát holdjával öszveront, **)
Rendelt ***) csoportokat szaggatva széjjelbont.

Virtus még közülünk szintén ki nem szakadt,
Noha sok muszurmány †) bátorságra fakadt:
Sokszor magyar miatt török had megapadt —
Most is éles kardunk hüvelyben nem ragadt!

---

*) Azaz: oly gyenge mint a hárshéj.
**) A török czímer félholdja.
***) Rendezett, mai szólam szerént.
†) Muzulmán.

T. K.

Zászlót magyar vitéz! Tőlünk ily jót kíván,
Induljunk meg immár kedves hazánk kárán;
Ne hagyjuk töltözni pogányt magunk javán,
Példát kész mutatni egy vitéz magyar bán. *)

Ha magyar kard pogány karddal összecserdül, —
Jól fordúl az koczka: szerencsénk is perdül;
Bánatban bús elménk örömre fölzendül,
Vitézségünk miatt pogány füle csendül.

Igy jön meg hazánknak régi szabadsága,
Bánat, siralomnak öröm lesz váltsága,
Elpusztult földünknek lehet orvossága —
Igaz magyarságnak csak ez kívánsága!

* * *

E verset Zrínyi a költő „Ne bántsd a magyart"-jának egy régi kézirata végén találtam, mely a gr. Forgách Simon-féle 1705-iki kiadás másolata, mert Forgách classicus előbeszédét is tartalmazza. E kézirat Magyar Mihály antiquarius könyveinek árverése alkalmával került elé, s ifj. Csapó Vilmos úr által vétetett meg. T. K.

*) Gr. Zrínyi Miklóst a hőst és költőt érti. T. K.

BALOGH ZSIGMOND BÚS ÉNEKE.

— A XVII-ik század közepe táján. —

Bánatimnak örvényében
Jaj mint estem nagy véletlen;
Nincs ki szánja szegény fejem
Tekivüled én Istenem!

Az tavaszi szép időnek
Látom mindenek örülnek,
Erdők mezők megzöldülnek,
Az madarak énekölnek.

Legörögvén szemem könyve
Sirván nézek mindenekre,
Mert hazámnak gyászra fordult
Az mint látom, szép czímere.

Óh átkozott gonosz óra
Ki engemet bujdosóvá
Tettél ily nagy vándorlóvá —
Hogy juttattál ily nagy búra!

Gondolatim csak hazámrul
Vannak atyámfiairul,
Jóakaró barátimrul,
Kedves édes szomszédimrul.

Homályban bémerült napom,
Gyászban öltözött csillagom;
Mert virágzó állapotom
Keservesen jut eszemben.

Sirnak szüntelen szemeim
Hullnak orczámon könnyeim,
Gyászban öltöznek napjaim
Nem is mulnak esztendőim.

Jóakaróim, vitézek
Kik hol vagytok végbéliek:
Isten legyen már veletek,
Emlékezetben legyetek.

Gyakor szerencsés csatákat
Vitézül, nektek kivánok,
Adja Isten jövendőben
Tivéletek egyetemben.

Mindenben Isten vezértek
Légyen, vitézek tinéktek;
Mikor pogányokkal víttok,
Nemzetünkért vagdalkoztok.

Óh én kedves laktom földem
Ki engemet feltartottál,
Szárnyomra is bocsátottál:
Isten áldjon bő áldással!

Nem szólhatok immár többet
Mert búbánat én szivemet
Fujtja, faggatja testemet,
Megkeseredett szivemet.

Drága laktom szép földemben
Elhiszem azt — jövendőben
Kit lásson meg az én fejem —
Hogy lészek még víg örömben!

Ez éneket egy idő korban
Dráva Mura közt laktomban
Szerzém Csák-Tornya várában,
Zrényi Miklós udvarában.

* * *

Nemz. muz. Szencsey dalkönyve, és hung. quart. 175. II., továbbá 173. II. A 7-ik versszak csak a 175. II-ben van meg, de hogy ide tartozik: a versfők értelme mutatja. Jankovich ez ének fölé 1660. évszámot jegyzett, hihető csak körülbelül akarván ezzel keltének idejét meghatározni. T. K.

GYÁSZÉNEK ZRÍNYI MIKLÓS HALÁLÁRÓL.

1664.

(„Zrínyi Miklós keserves halálárul való ének.")

Oh kék égen járó fénlő csillagoddal
Édes magyar vérem, nagy gyászra fordultál!
Planétáddal együtt homályba borultál.

Sok szép dicsérettel ki azelőtt fénlél
Hirrel, névvel, és dicsőséggel tündöklél,
Minden vigasságban ki azelőtt éltél —
Jaj hagyd el, mert hidd el, veszélyre kerültél!

Mert néked ezelőtt ki volt bizodalmad,
Isten után mindenben néked oltalmad:
Halljad meg miképpen lőn ettül válásod . . .
Óh szerencsétlenség! — Mire jutott sorsod!

Gróff Zerínyi Miklós magyarok Hectora,
Herczegi erkölcscsel ki tündöklék vala,
Jaj édes nemzetem, ím túlünk elvála —
Hire, dicséreti csak éppen marada.

Tündöklő virtussal ragyogó liliom,
Hercules termettel fölruházott sólyom:
Nagyságos Zrínyi Miklós, nagy szép oltalom
Szép Pannóniának voltál, s nyugodalom.

De az ezerhatszáz hatvannegyedikben
Szintén novembernek az ő közepében
Nagy szomorú hirek magyarok szivében
Érkeztek groff Zrínyi Miklósrul véletlen.

Midőn sok gondoktul egyszer üresednék,
Hogy tudós elméje ottan igyekeznék:
Ékes öltözetben mint Hector öltöznék,
Recreátióra vadászni kilépnék.

Mint Jupiter villog több csillagok között,
Avvagy hyacinthus szép virágok között:
Így Zrínyi tündöklék nagy főurak között —
Mert nagy észszel virtus ő belé költözött.

Nem sokad magával serénség tűköre
Nagyságos Zrínyi Miklós ment az mezőre,
Hegyekre, völgyekre, zöldellő erdőkre —
Madaraknak nyárban hol vagyon zöngése.

Mint egy erős vitéz előre ment vala,
Az urak nagy messze valának utána;
Egy nagy vastag fának szintén oldalába
Groff Zerínyi Miklós akada vadkanra.

Hertelenségébül kapá az dárdáját
Azölőtt is kivel ő sokszor vadászatt,
De hirtelenségbül tartásban erőt tött:
Megbusulván vadkan — groff csak el nem esett.

Félreugrék az groff, másodszor megcsapá,
Nagy sebet azonban az vadkanon hagya,
Harmadszor felhuzá, *) egy ágban akada —
Az vadkan legottan reája rohana.

Megálla az groff ur, szégyenli futását
Egy bestia előtt az ő szaladását,

*) Az az fölemelé t. i. a dárdát. T. K.

Ki azelőtt másnak az ő kardolását
Nem félte sok ezer török viadalját.

Az groff vitéz többször nem sértheti vadát:
Mert az vadkan dárda alá vette magát,
Megkapá nagybátran füle tövit, s farkát —
Óh Hercules erő! — megtartja az vadkant.

Legottan csakhamar fegyveréhez kapa —
Hüvelyéből fegyvert de miglen kivoná:
Félkézzel az vadkant mivel nem birhatja —
Agyarával Zrínyit szintén homlok' csapá.

Mégsem hagyná magát, vadkannak az lábát
Megkapá, de vadkan megsérti az karját,
Még az lábával is tipázza az urat —
Végre elbágyadván a sok sebek miatt.

Jaj keserves eset! Az fekete földön
Groff Zrínyi feküszik félig már megholtan,
Mennyei szerelem kit meglövő ottan,
Óh mely sokan sirnak bizonnyal ez sorson!

Óh szegény magyarok, ez uron sirjatok,
Keserves jajszókkal őtet kiáltsátok,
Fekete ruhában őtet gyászoljátok,
Könytül orczátokat szünni ne hagyjátok.

Azonban hogy Zrínyi az földön meghala,
Az urak ezt látván, őtet kesergik vala,
Nagy keserüségtül nem szólhatnak vala,
Végre így fakadnak keserves jajszókra:

„Kegyes természetü groff Zrínyi Miklósunk
Óh mikint lőn dolga, ki volt vidámságunk;
Óh jaj, jaj minekünk újul hármas jajunk —
Ha derül vigságra az mi fényes napunk?!“

Ez szókat hogy mondák, fölvevék az urat,
Keserves jajszókkal az Csáktornya várat
Emléték, hogy vinnék az várba az urat,
Zokogva azt mondák: ki hordoz már hadat?!

Óh keserves Músák! földnek dicsősége,
Bölcsesség követő urfiak ékessége,
Tudományt szerető urfiak vigassága,
Halhatatlanságnak szép fénlő csillaga.

Elesett Zerínyi, ki volt ékességünk,
Az hadban előttünk mintegy nagy Hectorunk,
Zsákban öltözzünk már, nincs gyönyörüségünk,
Örökké gyászoljuk elkölt dicsőségünk.

Sír a szép Csáktornya, nincsen már tútora,
Eltávozott, neki ki volt fautora;
Minden reménsége nézett csak Miklósra:
Azért már szemei gyorsak a sirásra.

Vég-Légrád jajgatja az ő morczongását: *)
Miért távozál el?! újítja sirását,
Nem várhatja többé semmi vidulását,
Ugy kivánja: Zrínyi! Zrínyi! patronusát.

Jaj — Pannónia mond — nékem, hova legyek?
Én szerelmes Zrínyim! nem tudom mit tegyek;
Te megholtod után én már mikép éljek?
Ezután óh Zrínyi! ki fejétül függjek?

Vajha én teveled most együtt lehetnék
Kellemetes Zrínyi, elhiszem élhetnék

*) Az az: Zrínyi összemarczangoltatását.

Nagy örömben, szivem tudom megenyhednék,
Sirás miatt könnyem árjában nem ülnék.

Zrínyi Péternek ez hogy hirére esék:
Jajgatással mindjárt igyen emlékezék
Midőn kedves Zrínyin magyar siránkozék:
Jaj miért hagyál el?! sűrüen könnyezék.

Sok ezerek közzül te bizonyság lehetsz,
Sok ezerek közzül te elég is lehetsz:
Hogy engem kedveltél, tudom most is szeretsz,
Tégedet elmémben . . . . . .

(A többi hiányzik.)

* * *

(A Mátray-codexből.)

KESERV ZRÍNYI MIKLÓS HALÁLÁN.

— 1664. —

(„Cantio de Nicolao Zrényi.“)

Római bölcseknek régi fejedelme,
Hol van Virgílius poeták vezére?
— Mert elijede már Horvátország szive,
Fölrobbant, mint szarvas szép folyóvizekre.

Ovídius megholt, Homérus el-kimult,
Minden hatalmasság halálnak meghódult,
Sámson, kinek mássa ez világon nem volt —
Koporsóba szállott, mert Ádám fia volt.

Az nagy Alexander, ki világot birta
Ketté-törött sirban diadalma botja,
Hercules, és Hector kié vala Trója:
Az szörnyü halálnak kerültek horgára.

Vedd föl gyászruhádat Zrényi família!
Megholt nemzetednek ragyogó csillaga,
Keservesen sirhatsz te is Pannónia,
Mert nincs országodnak immár pártfogója.

Ez volt bizonyára amaz erős Hector,
Jó Magyarországban erős gubernátor
Kinek erejétül egy országos tábor
Igen megveretett török imperátor.

Vedd föl gyászruhádat szomorú országunk!
Jó lakó-földünkrül hamar elhullottunk,
Szép fris palotábul árvaságra juttunk,
Kincses gazdaságrul pusztában szállottunk.

Régi bizodalmunk ki azelőtt voltál
Közénk fekete gyászt, sőt jajt béplántáltál,
Hirrel névvel köztünk ki mindent elhagytál,
Az földnek gyomrába immár beszállottál.

Örülj és vigadhatsz Kanizsa végvára
Gyula, Sziget, Szólnak, Esztergam és Buda! *)

*) E várakat akkor török birta. T. K.

Megholt bástyátoknak kemény ostromlója,
Nincsen immár tovább az ki azt próbálja.

Sirasd Horvátország jó rendölt uradat,
Az sirba temetted atyádat s anyádat.
Nem is vitt az Mura testtel több habokot:
Midőn török vérrel igen megáradott.

Mint az folyóvizek midőn megáradnak
Erdőt, mezőt, halmot egyeránt elhatnak:
Igy sok országokon neve hatalmadnak
Tornyokat épített amaz kevély Marsnak.

Apolló hogy hallá ennek ő halálát:
Mindjárt ő lantjának mézzel folyó szavát
Keserű sirással könnyeinek árját
Cziterát pönditvén igy kezdi siralmát:

„Óh szomorú eset, óh gonosz szerencse!
Bőségesen néha *) vala nálunk kedve
Kedves magyarok közt vala aranyhire —
Már halandósággal elváltozott szine.

---

*) Az az: valaha, egykor. T. K.

Kikeletkor megáld az szép zöld erdőkkel
Kis fülemülének ékes verseivel,
Szép gyönge árnyékkal, hives jó szellőkkel,
Őszszel: mézzel folyó kedves gyümölcsökkel.

De nincsen megkötve senkinek lábához,
Fordítá kerekét Zrényinek sorsához,
Jaj mely közel esék Zrényi halálához,
Nem is hagyta tovább kapni koczkájához.

— Mivel gyönyörködnek urak vadászásban,
Hogy szivet újítsák; méne havasokban,
Megveti hálóját erdők folyásában
Hogy vadállatokat kerítsen bé abban.

Sima kengyelérül az Zrényi leugrik,
Midőn vadállatra nagy szivvel futamik
Fegyveréhez bizván, jaj! megcsalattatik —
Vége életének mert ottan történik.

Az megbúsult állat nékie rohana,
Hegyes hosszú foggal Zrényit rútul marja,
Halálos sebekkel testét elszakgatja —
Fogával életét testébül kivágta."

Szünjél Apollónak zöngedező lantja,
Szünjön Orpheusnak gyönyörü hárfája,
Kis fülemülének mézzel folyó szava —
Mirigygyé változék hajnali nótája!

Ne neveljen az föld olly embert világra:
Ki ne indíttassék nagy szomorúságra,
Sőt még ha szemeit veti országunkra:
Kész légyen érette menni az halálra!

Isten már hozzátok császárok, királyok!
Jó Magyarországban lévő uraságok!
Nincs már török ellen hatalompálczátok —
Jaj azért tinéktek meg köll hódulnotok!

Megfélemlettetek, elolvadt szívetek
Ki véletlen megholt, csufságra vélitek,
Ha ki Esztergamban bészállana néktek,
Palotát foglalni majd készek lennétek.

Örül, vigan lakik az török Ujvárban —
Nem volt visszavonás köztök akaratban,
De ha magyarok közt négy vagyon egy nyomban:
Tiz is találtatik ott az elrontásban.

Hétszer szentölt vitéz nyilván Zréni vala,
Hadi okossággal sokat meggyőz vala,
Rákóczi György mássa nyilván Zrényi vala *)
Ki soha töröknek nem vala barátja.

Nem csuda, hogy ez ur vad miatt elvesze:
Mert töröknek karját immár nem rettegte,
Mint egy fene tigris akada törökre —
Valamerre fordult, omlott török vére.

„Isten hozzád immár mézzel folyó ország
Kinek oltalmáért ment tűlem sok jószág,
Immár tűlem elmult világi uraság,
Lölkömnek hajléka az fényes mennyország.

Életemnek végét immáron elértem,
Ki Jézus nevéért sok csatákat tettem,
Azért reám fordult mennybéli kegyelem, —
Midőn én öcsémmel bátran vitézkedtem."

*) II. Rákóczi György erdélyi fejedelemé, ki Gyalunál esett el a török elleni harczban. T. K.

Midőn török császár táborát megverte:
Sok erős várokban meglövétik hire, *)
De mikor hallatik életének vége,
Csak egyet sem láttam az ki megkönnyezné.

Erős küvárait gyászba öltöztetnék,
Sok szép nemzetségi csak meg nem epedtek
Jaj-lamentátiót rólad énekölnek —
Mert immár ily vitézt többé nem remélnek.

Óh mely csudálatos Isten az te dolgod!
Az te tanácsodban nincsen néked másod;
Most is el- kitevéd te miráculumod:
Hogy erdei vaddal öletéd hadnagyod.

Élet az halállal mért tovább nem víttál,
Midőn sok harczokon mellette forgottál:
Karddal ily nagy vitézt többé nem kaszáltál —
Török keze miatt meghalni nem hagytál!

Igyefogyott magyar, szegény Horvátország;
Nemde csudálod-é ez gonosz esetet?

*) Az az: örömlövésekkel megünnepeltetik.

T. K.

Fájdalmad szivedben valljon nem érzed-e?
Még szived is ezen méltán keseregne.

Óh jaj mely keserves köztünk az halálod
Négy és öt óra közt utolsó punctumod.
Nagy vadon erdőben kit kevés szem látott —
Csak Isten tudhatja miként lett halálod!

Óh ti vitéz szolgák, miként lett halála
Az sok irígyek közt? . . . csak Isten tudhatja!
Harczon el nem esett még csak egy hajszála:
Mostan ti hívségtek halni bocsájtotta! —

„Dicsértessél mennyben örök Atya-Isten!
Hir, név és dicséret, glória terjedjen
Az én nemzetemre győzödelem térjen,
Lölköm is nyugodjék Ábrahám keblében!“

Versfejekben nevét sohul nem találod,
Ha mind éjjel, nappal elmédben vizsgálod.
Ez szomoruságot kit nem ember hozott:
Ezer fölött hatszáz hatvannégy iratott.

Nyujts ki szent Ur Isten hatalmas karodat,
Ne hagyd elmerülni az te kis hajódat!
Zabolázd az pogánt, ronts meg ő karjokat,
Áldd meg szerencsékkel szegény magyarokat!

Mivel Zrényi megholt, ki bizodalmunk volt
És szépen protegált' az Horvátországot:
Mutasd meg Úr Isten az te hatalmadat —
Pogány török ellen tarts meg magyarokat!

Mert Te benned bizunk, és nem más senkiben;
Élők közt ez földön ki mult ez világbul
Ki Te utánad volt legfőbb bizodalmunk
Pogány török ellen erős protectorunk. —

* * *

(Szencsey György dalkönyvéből.)

FOGARASI BAJNOK BÚS ÉNEKE.

— A XVII-ik századból. —

Szerencsét próbáltam,
Csatákon forgottam,
Magyar hirért névért
Vigan vagdalkoztam.

Az pogány törökkel
Mintegy ellenséggel
Bátran szemben mentem
Vitéz legényimmel.

Sok fohászkodással,
Gyakor óhajtással
Mulatom időmet
Könyhullatásimmal.

Az szép hirért-névért
Ragyogó fegyverrel
Használok én immár
Szép böcsületemmel.

Játszik az szerencse
Most szegény fejemmel,
Örül veszélyemnek —
Nyomorúlt fejemnek.

Átkozott irígyim
Szüntén reám dühödtek —
Nyomorult sarczomon
Örülnek s tombolnak.

Tengeri háború
Megemészt a sok bú —
Én idegen, szegény,
Igen nagy nyomorúlt.

Valjon s mikor látom
Jóakaróimat?
Valjon s mikor látom
Vitéz barátimat?!

Vajha tündér volnék,
Testem hogy eltünnék:
Bizony elrepülnék —
Virágomhoz mennék.

Társaim, társaim,
Szerelmes barátim:
Hová távoztatok
Vitéz jó barátim?

No az is hadd legyen,
Csak Isten megáldjon:
Hordozzon jó uton —
Az hová gondolom!

Ez éneket szerzé
Az Olth vize mellett
Fogaras várában
Egy ifjú magában.

Nevét följegyzette
Az versek fejekben...
Oltalmazza Isten
Mindent illy igyében!

* * *

E becses ereklyét a Mátray-codex tartá fenn. Eredeti címe: „Militaris cantio", „Katonadal". Lehet, hogy az énekiró vitéz, mint a vers tartalmából sok helyütt, de különösen az 5-ik, 6-ik s 9-ik strófákból látszik, Fogaras várában rabúl tartatott; e vár a XVII-ik században különben is Erdély egyik politikai börtöne vala. A szerző nevét a versfőkben fájdalom, hiába keressük: bizonyára azért, mert az ének — mint szakgatottságából is következtethető — vagy hiányos, vagy hogy a versszakok össze vannak zavarva. T. K.

KISFALUDY LÁSZLÓRÓL.

— 1681. —

(„Cantio de militari duce.“)

Ki ne panaszolkodnék ily vitéz emberen
Ki ellenségével forgott sok fegyveren,
Hiréért nevéért ment az pogány ellen —
Örök nagy rabságban esett nagy-hertelen.

Igy vagyon mindenütt vitéz ember dolga,
Bár házánál sokszor barátját jól tartsa,
Tisztit, böcsületit ha hadi, nem hagyja,
Szegénynek fogságban való szivfájdalma.

Sok jó vitézeknek volt tanácsadója
Mezőben, városban erős kűoszlopa,
Hamis pogányoknak sokszor megrontója,
Kegyelmes urunknak igaz, hű szolgája.

Farkasbőr és vörös panczér az nyakában,
Pallosa kezében, forgódik csatában,
Biztatja ő népét, első ustromlásban —
Szerencsétlenségben esék nagy rabságban.

Állj meg! és ne fuss el! — kiáltván seregnek,
Pattanását hallák sok puskalövésnek,
Szaladni kezd vala népe Rábaköznek —
Igy az pogányság is örüle ezeknek.

Lóval hogy elesék, rárohant pogányság,
Elállván mellőle az egész magyarság,
Kopja, pallos miatt esék rajta fogság —
Őtet vitéz embert nyomorítá rabság.

Ugyanis így vagyon mastan ember dolga
Bár házánál sokszor barátját jól tartsa;
Töröknek kezében pallosát ha látja:
Megijed, elszalad, társát ottan hagyja.

De mihelt az török Esztergam kapuján
Szegény magyarságra vörös zászlót hozván,
Az ki csikorgatja fogait lóhátán, —
Így felele hadnagy, hogy azt ott meglátván:

Jézus segéld meg mast az szegény keresztyént!
Ez szava után is biztatja egyenként,
Hirünkért, nevünkért ha szenvedünk is kínt —
Az pogány kezébe esék ű e szerént.

Látjátok-é mastan rabságban esését?
Vassal, és belincscsel kinozzák az testét;
Nem fogadátok meg az ő jó intését,
Kevélységtek miatt rontjátok életét.

Árvául elhagyá szerelmes gyermekit
Nagy szomorúságban kedves feleségét,
Atyjafiainak szomorítá szívét —
Elvitte magával hírét s vitézségét.

Sok jó vitézeknek volt ez tanácsadó,
Vitézségben is volt mindenkor forgódó,
Csatákon, harczokon hirt és nevet kapó,
Nagy urak között is kedves, mint az ráró.

— Légyen tehát vége róla irt verseknek,
Adjunk mastan hálát mennybéli Istennek:
Keziben nem adott minket ellenségnek,
Több szerencsét adjon Isten vitézeknek!

Okos vitéz ember vala sok hadakban,
Az szerencsétlenség hozá mast rabságban;
Honnét alig hiszem, hogy jöhess hazádban —
Talám mindörökké maradsz az rabságban.

Nemzetes vitézlő Kisfaludy László,
Ki természetedben valál mint az ráró,
Győri vitézeknek gyémántkű-hordozó,
Sok katona mellett mindenkor pártfogó.

Az ezer hatszázban s nyolczvan egyben jutván
Kisasszony havának harminczegyed napján
Irám ez verseket igen szomorkodván
Az vitéz embernek esetit hogy hallván. *)

* * *

(Szencsey György dalkönyvéből.)

---

*) Kisfaludy László e török fogságából később kiszabadult, mert 1704-ben már II. Rákóczi Ferencz hadseregében látjuk őt küzdeni mint ezeres kapitányt. — Septembernek (Kisasszony hava) csak 30 napja van, igy a versszerző, vagy e napon, vagy oct. 1-jén irá költeményét, a dátumban tévedvén. T. K.

OLÁH GECZI. *)

— A XVII-ik század második feléből. —

Óh gyönyörü tavaszidő!
Szerencsétlen új esztendő!
Az kit akarsz megújítasz —
Engem penig szomorítasz.

Gyerünk alá jó katonák,
Az alföldre, Kecskemétre,
Ott próbáljunk jó szerencsét —
Talám Isten jobban adja!

Mennek vala az alföldre;
Oláh Geczi vitéz legény
Talál elől egy nagy őzet,
Mindjárt mondja fakó lónak:

*) A Gergely név diminutivuma; Erdélyben ma is széltére használtatik. T. K.

„Édes lovam, fakó lovam,
Érjük el amaz nagy őzet!“
Az fakó ló csak eléri,
Oláh Geczi csak ellövi.

Mindjárt mondja az urának:
„„Uram, uram, oláh Geczi —
Ne kergess én rajtam őzet
Ha törököt nem fogsz, nem vágsz!““

Paripája mindaddig fut
A mig ura ahhoz nem jut;
Habos tajték róla szakad,
Elesvén egy árkon akad.

„Vigy ki innét jó lovacskám,
Szépen nevelt jó maczkókám!
Hidd el, bizony meghizlallak,
Őz után már nem nyargallak.“

„„Mondám, rajtam bátor szivvel
Pogányt vághatsz erős kézzel:
De te kétélő tőröddel
Őzet üztél fegyvereddel.““

„Hozz ki mégegyszer jó lovam,
Meglátd: törökre lesz utam;
Bor, pecsenye lesz abrakod —
Nem lészen többé panaszod.

Hordozd bátran bús szivemet,
Keresd fel régi kedvemet;
Hidd el, majd az pogány oszol
Oláh Geczi az hol harczol!“

„„Ülj fel hát, ne félj töröktől:
Én is hizom pogány vértől;
Terjeszd tovább nagy hiredet —
Keményitsd meg fegyveredet!

Látod, hazád rontására
Népednek elrablására
Miként pogányság készülne —
Hogy bennetek elvesztene.“‘

„Éltem nem szánom hazámért
Királyom maradásáért;
Hirem s nevem lesz nyereség,
Nem prédál többé ellenség.

Pórteleki hazánk fénye,
Buga Jakab nagy reménye,
Jászberényi is népestől
Majd hozzánk jön seregestől.

Ellenségünket töressük
Mérges nyillal sértegessük;
Majd sok török test lesz eves —
Kiknek nem kell kávé-leves.

Minden vitéz józan légyen,
Hijában zsoldot ne végyen;
Szerezzen jó hirt népünknek —
E volt tárgya fegyverünknek."

* * *

E románcz már Erdélyi népdalgyűjteményében is megjelent ugyan, de csonkán; végrésze teljesen hiányzik. Pedig e végrész igen nevezetes. Kiviláglik belőle ugyanis, hogy e románcz egykorú a következő Buga Jakab énekével, („Mit busulsz kenyeres..." Szencseynél,) mivel hőseik kor- és pályatársak valának, — hadakozó, szabad-, vagy szegénylegények, a kik eleintén a török ellen, majd Tököli táborában a németek ellen harczoltanak. Tököli csillagának letűnte után — mint a Buga Jakab éneke tanusítja — félre-

vonták magukat, mignem a Tokaji Ferenczféle támadásban, majd később II. Rákóczi Ferencz harczaiban újra háborúskodhattak. Kik közülök még a szathmári béke után is életben maradának: a pusztákra bolyongtak, a hol a szükség által kényszerítve lassan-lassan szegény-legényekké lönek a szó mai értelmében. Imé, ez röviden a szegény-legény elnevezés eredete. A gr. Károlyiak levéltárában, Béri Balogh Ádám hires kurucz dandárnoknak Szabadszállásán 1705. aug. 7-kén Károlyi Sándorhoz irt levelében ezt olvasom: „Oláh Gergöly nevő, Hellepront (kurucz ezredes) uram hadnagya“ stb. Lehet, hogy e kurucz hadnagy egy személy a mi Oláh Gergelyünkkel. T. K.

BUGA JAKAB ÉNEKE.

— A XVII-ik század utolsó negyedéből. —

Mit busulsz kenyeres, midőn semmid nincsen?
Jó az Isten, jót ád, légy jó reménségben! . . .
Fölnyilik az idő majd az gyenge füre —
Hova két szemünk lát, oda megyünk ketten!

Óh édes pajtásom, hogyne busulkodnék:
Midőn az sok gondok rajtam uralkodnak;
Sok gondolkodások szüntelen fárasztnak —
Minden órán engem elmémben bágyasztnak.

Rongyos az dolmányom, ki van az oldalom,
Az sok folttul ugyan nehéz az nadrágom,
Hátam lapoczkáját veri az kalpagom —
Zsirtul ködmenyem is igen megavult már.

Az köpönyegem is igen jó-viselt már,
Az sok esső miatt vagyon benne sok kár,
Mind elrothasztotta az csizmámat nagy sár —
És nyereségemmel kerest *) pénz szűkön jár.

Nincsen abrak, széna, rút hitvány az lovam,
Rongyos az istállóm, igen puszta házam,
Mind eltöredezett szegen az nyeregfám —
Mind lekopott rólla az sok szép nyert szerszám.

Kenyerem, pecsenyém igen szűkön vagyon,
Morzsalék sem hever mast az tarsolyomban,
Pénzem penig nincsen mast az oldalamon,
Kiürült az gyüszőm, elkölt kóborlásom.

Az lovamrul igen lekopott az patkó,
Az ki még rajta van az is nem igen jó;
Ha nem patkoltatok, elhal tűlem az ló,
Csak gyalog maradok, mintegy rút koborló . . .

Az farkasbőrömnek lekopott az szőre,
Pókháló palaczkom az szegen bélepte;

*) Keresett, szerzett. T. K.

Nyargalódzik rajtam az tetvek serege,
Mert szurkos az igem, nincs ki fejéritse.

Kurva már az anyja! mint élhetek: élek,
Kivetem hasamat az szép verőfénynek;
Csak úgy dohányozok — az midőn éhezek,
Igy én is másokkal szépen eltöngődök.

* * *

Szencsey György dalkönyvéből; megvan egyébiránt rövidebben s újabb közlések után mult századi nyomtatványokban a nemz. muz. kézirattárában (hung. oct. 74.) többször. Közölve van — szintén röviden és az újabb, hiányos versio szerént — Erdélyinél is, a kit a „szegénylegény“ mai ferde értelmezése oly tévedésbe hozott, hogy a jelen katonadalt a haramja és pusztai énekek rovatába, s épen a Zsobri Jóska nótája mellé tette; Buga Jakab nem volt haramja: de — ezen énekének szerzésekor — szolgálat nélküli szabad vitéz. A zsiványok nem szoktak farkasbőrkaczagányban, kalpagban és köpönyegben járni, sem tarsolyt viselni. *) — Eltöngődök = eltengődök. T. K.

*) Egyébiránt hogy még az ezredekben rendesen szolgáló katonákat is magok a vezérek szegénylegényeknek nevezték: ezt történelmi kutatásaim folytán számtalan példával bebizonyithatom akár Rákóczi és Bercsényi, akár Bezerédi Imre és Béri Balogh Ádám — e két hires kurucz brigadéros — eredeti leveleiből, ugy egykorú kurucz dalokból is. T. K.

BUJDOSÓ ÉNEKE.

— A XVII-ik századból. —

Bujdosik, bujdosik szegény árva legény,
Országrul országra, városrul városra,
Hogy az ő életit fordíthatná jobbra,
Fáradsága után lenne nyugodalma.

Elindula szegény, az utat nem tudja, —
Eszében jut neki Seregeknek Ura,
Gyakorta orczáin könyje lecsordula, —
Igy szól ő magában, keservessen sira:

Istenem, Istenem, én édes Istenem!
Már egyedül benned vagyon reménységem,
Felségedet kérem: el ne hagyjon engem —
Mert csak tetőled függ én egész életem.

Én édes barátim titeket elhagylak
Az nagy Ur-Istennek kezében ajánllak;
Hogyha mikor látlak: örömmel lássalak —
Hogy a mi szíveink együtt vigadjanak!

Óh én édes anyám, ki világra hoztál
Sok búval bánattal engem feltartottál;
Mindeddig pellikán-módra hozzám voltál
Bánatimban engem sokszor vigasztaltál.

Tudom édes anyám, hogyha most láthatnál:
Mostan egy fiadot tudom megsiratnál;
Jaj keserves szóval engemet jajgatnál
Sok könnyeket értem szemedbül hullatnál.

Boldogtalan sorsa siralmas szivemnek
Árad naprul-napra gyötrelme lelkemnek
Nem virrad fel már vig napja én kedvemnek, —
Árad nagy bánatja én árva fejemnek.

Istennek ajánllak kedves édes hazám
Kitül keservesen én megváltam mostan;
Kevés ideig volt benned én lakásom:
Légyen rövid időn benned mulatásom!

Ne sirass engemet anyám, édes anyám,
Ki voltál énnekem kedves édes dajkám;
Tudom ez világra fájdalommal hoztál —
Sok édes álmokat értem elmulattál. *)

Csak az Isten tudja hol lész maradásom
Az idegen földön hol leszen romlásom;
Vagy piros véremnek hol lesz kiontása,
Az gyarló testemnek csontja kihullása . . .

Az én bánatimat én meg nem mondhatom
Avvagy papirosra le nem rajzolhatom;
Mert már utoljára tollamat sem birom —
Jaj már közel vagyon utolsó szóllásom!

Adjad én Istenem: a szent angyalokkal
Hogy részes lehessek magas mennyországban;
Dicsérjem Uramat szent cherubímokkal
Mindörökké ámen, édes atyáimmal.

* * *

*) Elmulasztottál értelemben, régies.

T. K.

Nemz. mus. kézir. hung. quart. 175. I. és III. E gyönyörű bujdosódalt valami idegen földre induló katona szerezhette, mint a 10-ik versszakból stb. következtethető.

T. K.

REMÉNYSÉG AZ EMBERT...

— Katonadal a XVII-ik századból. —

Reménység az embert gyakorta táplálja,
Istrázsa istrázsát reménységért állja,
Erős had az várat ugyanazért szállja —
Hogy pályafutását ő is megpróbálja.

Jó reggel az szántó ekéjét forgatja,
Fúr, farag, vasait földnek igazgatja;
Reménységért szegény földeit megszántja, —
Megérett búzáját örömmel aratja.

Hol kiljebb, hol beljebb halászgat az halász,
Távul puskájával kerülget az vadász,
Lépet szed, és tőrt hány reggel az madarász,
Reménységért hányja horgait az halász.

Tengeren az gályák ha elszakadoznak:
Eloszlott deszkákhoz sokan ragaszkodnak,
Noha ők szegények szárazat sem látnak —
De jó reménységért azokhoz kapkodnak.

Jó reggel vitézek ágyokból fölkelnek,
Lovat abrakolnak, puskákat töltenek,
Fegyvert s kardot kötnek, harczhoz ugy készülnek,
Az jó reménységért csak el nem repülnek.

Noha az rabok is vasakat viselnek:
De munkájok között mégis énekelnek;
Szoros belincsekbül reggel ha fölkelnek
Mégis szabadulást szegények remélnek.

Mondván, holnap dolgunk talám jobban lészen,
Ki rabjai vagyunk, kegyelmébe vészen;
Vagy megkönyörülvén értünk sarczot tészen —
Ugy szabadulásra dolgunk jobban lészen.

— Óh boldog szerencse! engem is jól biztass
Utamra indulván bátor szivet adhass,
Jó lovat, szép fegyvert Istenem szolgáltass, —
Ha meg köll halnom is: lölkömnek irgalmass!

* * *

E katonadal eleje a Szencsey György dalos-könyvéből ki van szakadva; megvan azonban egy régi ponyvairodalmi nyomtatványon, (nemz. muz. kézir. oct. 74. nro. 1.) innét egészitém ki. Megvan Erdélyi I-ső kötetében is, de hiányosan, s változással.

T. K.

KOVÁCS GYÖRGY VÉGBUCSÚDALA.

— XVII-ik század. —

Parnassus hegyein mulató Múzsáknak
Szünjön trombitája szép zengő Nymphának,
Hangos czitarája szünjön Orpheusnak:
Mert már lemetszetett virágja hazámnak!

Tenger mélységének istene Neptunus
S hires névvel folyó római (?) Homerus
Szánjad Kovács Györgyöt szerelmetes Vénus,
Fényes nap járását igazgató Phoebus.

A tárdi hid mellett erősen harczolván
A magyar vitézet erősen biztatván:
Hamar kiontatik vére az oldalán,
Jajszóval bucsúzik, vitézinek mondván:

Elmult vitézségem tündöklő virága
Elhervadt életem régi szabadsága,
Jelen már életem utolsó órája —
Bucsut veszek tőled Kecskemét pusztája!

Fogjátok vitézek elbágyadt testemet,
Vizzel öntözzétek elszédült fejemet;
Ezentul letészem romlandó testemet —
Jaj, fogjatok! ha már kiadom lelkemet.

Enyhitsd meg pajtásom epedt ajakimat,
Emeld fel erőtlen, bágyadt tagjaimat;
Szendrő vára felé vezesd paripámat:
Hogy életben lássam én öreg atyámat!

Nem gyötör annyira vérem kiontása:
Mint édes atyámnak sűrü könnyhullása,
Sok vitéz katona gyakor óhajtása,
Árva felé nemem keserves sirása.

A töröknek soha barátja nem voltam,
Vért is kiontani mindenkor kész voltam,
Régi nemzetemnek igaz utján jártam,
Én szép hazám mellett diadalmat víttam.

Bátran megharczoltam szüzekért, árvákért,
Az Istent kiáltván magam nemzetéért,
Pusztákat bujdostam a jó hirért, névért —
Csakhogy el nem éltem a sok igaz jókért.

Nem volna fájdalma megesett szivemnek:
Ha pogány lett volna hóhérja fejemnek,
De hogy első harczon magyar vitézeknek
Fegyvere kiontója volt szép véremnek.

De én mindezekkel keveset gondoltam,
Mert királyom mellett mindenkor felálltam,
Magyar nemzetünkért koporsóba szálltam,
És az Istentül is jutalmat találtam.

A török várának nagy az ő csillaga,
Fő Kohári te vagy legények gyámola,
Bujdosóknak pedig hadi kapitánya,
Megbocsáss énnekem árváknak gyámola!

Szembe szállottam én háromszor törökkel:
Nagy diadalmakat vivánk hegyes tőrrel,
Budai, hatvani, egri törökökkel —
Öklelő kardomat festettem vérökkel.

Azért jó vitézek míg világon éltek
Kérlek, ezen példa légyen előttetek:
Mintha mindenkoron harczra készülnétek:
Ollyan vigyázásban mindenkor legyetek!

* * *

Nemz. muz. hung. quart. 173. VIII.

„GYŐRI LUTHERÁNUS TEMPLOMNAK ELÉGÉSÉRŰL PANASZOLKODÓ ÉNEK."

— A XVII. századból. —

Óh te mindenható fölséges Isten!
Az te haragodnál más nagyobb nincsen.
Te uralkodol egyedül mindenen,
Sok sereged vagyon mind mennyen, mind földön.

Az melynek parancsolsz: mindjárt előáll,
Bűnös embereken kemény boszút áll;
Nem kedvez, akarkit hol előtalál —
Kártétel nélkül attul ő el nem vál.

Ilyen kész sereged néked az szél is,
Azzal egyetemben az szörnyü tűz is,
Sokszor sok helyben nagy romlást tesz ő is —
Melyben mast hozott és ejtett minket is.

Mert titkos, de igaz itéletedbül
Parancsolatodbul, engedelmedbül
Az által minket mastan kegyetlenül
Megostorozál te nagy hertelenül.

Jaj! oda imádságunknak háza,
Ki vala Isten áldásának háza;
Esső miatt is már fejünk megáza —
Az Úr bennünket igen megaláza.

Oda van sokaknak ő édes házok,
Oda van magzatjok, ő házastársok;
Oda marhájok, oda portékájok —
Oda mindenek, oda szép jószágok.

Óh nagy igazságu örök Ur Isten!
Valóban bűnünkért verél meg igen,
De keserüljed *) ily kárunkat igen,
Vigasztalj minket: ne essünk kétségben!

Sőt mi magunkat jól megalázván,
Erős kezed alatt tégedet áldván,

*) Az az: szánjad. T. K.

Csöndes türésben lölkeinket birván:
Többet érdemlénk — gondoljuk meg nyilván.

Te nagy haragodnak közepette is
Uram, emlékezzél irgalmadrul is!
Ne fizess nékünk örök-nagy tüzzel is:
Tudod, hogy vagyunk erőtlenek ugy is!

Sőt ennekutánna oltalmazz minket
Illyetén veszélytül, nagyobb keresztet
Ne bocsáss reánk, de nyújts kegyelmedet —
Hogy mi víg szivvel dicsérjünk tégedet!

Csudálatosképpen viseld gondjokat
Azoknak, az kik mast szörnyü károkat
Vallottak; néked könnyü mindazokat
Helyre állítani, s adni dupla jókat!

Ur Isten, te tehetsz gazdagbul szegént,
Viszont gazdagságra emelhetsz szegént,
Otthon lakozót, bujdosó jövevént,
Férfiat, ifjat, asszont és öreg vént.

Az Sionnak Uram, puszta falait
Épits föl, támaszd föl romlott oszlopit!
Hogy az te néped ajaki tulkait
Áldozza abban néked, áldozatit.

Add: az kárvallottak jobban nevedet
Áldják, magasztalják szent Fölségedet;
Főképpen penig kik ez veszedelmet
Mast nem kóstolták ez káros sérelmet.

Halld meg ez keserves panaszolkodást,
Bocsásd füleidben e fohászkodást;
Fordíts örömre e keserű sirást —
Hogy Chrisztus által mondjunk néked áldást!

* * *

Szencsey György dalkönyvéből.

RABY ISTVÁN ÉNEKE.

— 1682. —

Óh hamar elmúló világnak öröme!
Óh változás alá vettetett szerelme!
Rólam példát vehet az emberi elme:
Az jó szerencsének mely rövid élete!

Mint az szép liliom úgy virágzom vala;
Mint az ékes páva úgy sétálok vala;
Ugy éltem kedvemre mint főember fia —
Szivemet fonnyasztó bánatom nem vala.

De ímé, jaj mire juta állopotom,
Szivemnek bánatját már ki nem mondhatom,
Káromat ily igen meg nem sirathatom,
Óh szomoru óra, jászban *) merült napom!

---

*) Gyászban. T. K.

Nemzetes, vitézlő, nagy Raby Istvánnak *)
Jó hirrel tündöklő szerelmes atyámnak
Jaj árvája löttem, elfolyt élte annak
Az kit Isten után tarték gyámolomnak.

Egyik árvaságom — sárvári rabságom,
Az másik peniglen anyámtul válásom;
Keserüségemet ezek után várom,
Igy kettős bánatban újul meg fájdalmam.

Sárvár rabja voltam testem sebeivel
Három esztendeig súlyos vas-pöngéssel,
Lendvai kűfal is tovább esztendővel
Bizonyságom errül erős tömlöczével.

Már minden barátom jól megfontolhatja:
Uraság mint szállott nagy erős rabságra,
Mert még az napfény is orczámat nem látta,
Igy voltam világnak csúfja és játékja.

Keserű volt nékem — az én lefekvésem,
Keserű viszontag az én fölkelésem,

*) Nagy-uram! Dunántúl maig is divatos megszólítás a kisebbrendü nemeseket illetőleg. T. K.

Bubánat járásom, fájdalom ülésem —
Bár ne történt volna inkább születésem!

Annál keservesebb penig állapotom,
Azért mint lesz dolgom, azt előbb jól látom;
Szerelmes barátim ez az nagy fájdalom:
Rövid idő mulva tűletek megválom!

Egy-felől siratom súlyos rabságomat,
Másfelől kedvemre föltartott *) anyámat...
Meddig Uram Isten áztatod orczámat?
Hozd el énnékem is utolsó órámat!

— Azonban ur székit hirdetnek Sárvárott,
Fölséges császár is nagy parancsolatot
Országbírájának Draskovicsnak adott....
Óh mely nagy bánatot szivemnek indított!

Mindjárt Tulok Györgyöt száz lovassal értem
Küldötték: vonjon ki kűfal közűl éngem,
Hozzon föl csakhamar, hogy Sárvárott nekem
Fogyjon el életem, — és emlékezetem.

---

*) Fönntartott, fölnevelt. T. K.

Ki gondolta volna, hogy ily időt érjek?!
Atyámnak holtaig, holtomig itt légyek,
Szomorú éltemtül hogy itt búcsut vegyek —
Raby-nemzetségnek hogy itt véget vessek!

Ha atyámnak élte tovább szállott volna:
Talám még valaha kedvet löltem volna,
Szabadulásomra utat nyitott volna —
Egyetlen-egy fiát még megszánta volna!

De nem használ nekem immár nagy elméje,
Nem néznek bizonynyal senki személyére,
Nincsen is tekintet az fő-emberségre:
Mert törvény egyaránt szolgál minden rendre.

Vegyetek itt példát minden rendbéliek —
De legkiváltképpen amaz ifju népek:
Éltekben atyjokat miképpen böcsüljék,
Ártatlan vérben is kezek *) ne förtözzék!

Isten így akarta, hogy megbüntetődjem:
Mert édes atyámat meg nem böcsüllöttem,

*) Kezök helyett, régen mindíg igy használák.
T. K.

Csak szabad zablára magam eresztettem —
Ártatlan vérben is kezem förtöztettem.

Már nem vala nékem sohul maradásom:
Erdődy Sándorhoz volt folyamodásom,
Holott az atyámnak adtam kézirásom —
Az volt énnékem is legnagyobb romlásom.

— Szánakoznak rajtam, Isten légy jutalma!
Vitézlő rendeknek jelenvaló száma,
Hogy reád is száljon az Úrnak irgalma:
Temesd el testemet, vétkeimet is ma!

Minden jó barátim, véreim, rokonim,
Alsó-, fölső-renden tündöklő feleim,
Istennek ajánllak szerelmes uraim —
Rajtam szánakodó sok jóakaróim!

Istenem áldott légy, hogy megváltál engem,
Fogadd bé lölkömet az ki hozzád megyen,
Nem bízik az ő jó cselekedetiben:
Hanem csak egyedül az Te érdemedben!

Nem szólhatok többet, könnyhullásim folynak:
Mert hóhér-látásim rettegést indítnak;
Fejem is már várta éles pallosának
Adassék például világ fiainak.

— Az ezerhatszázban és nyolczvankettőben
Mikor busult lelkem szomorú testében
Elepedett volna nagy keserűségben,
Irám ez verseket sárvári tömlöczben.

* * *

Szencsey György dalkönyve.

BUCSÚ-ÉNEKE EGY JEGYZŐNEK, KINEK A NÁNÁSI PIACZON FEJE VÉTETETT

1688, sept. 20-kán.

Böcsületemet elvesztém,
Jó hirem, nevem elejtém,
Hivatalomat megszegém —
Sárban keverém.

Az Isten nagy állapotra
Emelt föl, hogy lenne jómra,
De azt fordítám gonoszra,
Gyalázatomra.

Mindenek kedvében voltam,
Hazámat sokat szolgáltam:
Mert nótáriussa voltam —
De megmocskoltam.

Sokaknak tanácsot adtam:
Magamnak pedig nem tudtam;
Az ki dorgált azt utáltam,
Nem szivvel láttam.

Husz esztendős alig voltam
Hogy az bűnt két kézzel kaptam
Melyet soha el nem hagytam,
Inkább javaltam.

De lásd végre mire hoza:
Vénségemben kézben-ada;
Hogy minden rólam tanulna,
Erre ne jutna.

Szülém-asszony édes anyám
Intésedet nem fogadám,
Sok sirásidat nem szánám —
Jaj édes anyám!

Nem gondolék leányimmal,
Hajadon szép hugaimmal,
Édes anyám sirásival,
Deák fiaimmal.

Édes jámbor feleségem
Ki voltál nagy segítségem:
Megbocsáss édesem nékem —
Ne nézd esetem!

Óh jaj mert elfeledkeztem;
Dehogy köllött ezt mivelnem!
Édes anyámat énnekem
Keserítenem.

Mi haszna hogy anyám szüle,
Születésemnek örüle?!
Jajszóval megtelik szive —
Sir keseregve.

Imé mire honám éltem!
Gyászban borítám én fejem;
Megrutittám szép vénségem,
Nemes nemzetem. *)

Azt tudtam, örömmel lássa,
Halálom hogy ne sirassa;

*) Nemzetségem, családom.. T. K.

Fiának ily kimulása
Ne lenne gyásza.

Nagy búra juta bús szivem
Ki megkeseredék bennem;
Kivánom vala életem:
Gyászt hoza nekem.

Én mindentül búcsut vettem,
Halálra is elkészültem;
Nem kivánom tovább éltem:
Csak légyen végem!

Édes anyám már elhagylak,
Az Úrnak téged ajánllak,
Több búval már nem busítlak —
Az égben várlak.

Hajadon édes leányom
Kire nem volt semmi gondom:
Az Istent tútorul hagyom,
Tenéked vallom.

Az Isten téged megáldjon,
Árva gyermekimmel tartson,
Sok jókkal tégedet áldjon —
Megkoronázzon.

Nektek sok bánatot hagyék
Kiket koporsóban tevék,
Nagy gyászt fejetekre hozék —
Ezzel fizeték.

Ez atyátok bucsuzása
Tűletek eltávozása,
Kit sirattok nagy zokogva,
Es tesztek sirba.

Én édes szép nemzetségem,
Siránkozó szép rokonim: *)
Megbocsássatok szomszédim,
Városfeleim.

Mert majdan elfogy életem,
Bűnömért vétetik fejem;

*) Jeles, derék. T. K.

Egy szempillantás-életem
Ezt hozá nekem.

Látom már hóhér fegyverét
Reám fölhuzott két kezét
Hogy elvegye éltem végét,
Kiontsa vérét.

Nem hittem, hogy szép *) személyem
Hóhér kezében ereszszem:
Nánási piaczon nékem
Kifolyjon vérem.

Az kivel halált szenvedek,
Az halálnak megfizetek;
Azzal együtt esedezek —
Istent dicsérek.

Uram légy kegyelmes nékem!
Ne nézzed sokságos bűnöm!
Lölköddel bátoríts(d) szivem,
Vedd hozzád lölköm!

---

*) Jeles, derék. T. K.

Siess hamar eljőnie:
Térj hozzám az kegyelemre!
Ne hagyj esnem az kétségben —
Végy kegyelmedben!

Küld el az szent angyalokat:
Hamar lássam Christusomat;
Dicsőült Cherubimokat,
Az szent atyákat.

— Ez negyvenkét esztendőmben
Nem is gyermeki időmben
Irám nánási tömlöczben,
Sirék ekképen.

Ezerhatszáz nyolczvan nyolczban
Szintén kisasszony havában
Annak huszadik napjában
Esém halálban.

* * *

Megvan Szencseynél, és nemz. mus. kézir. hung. oct. 74. csonkán, és költe későbbre téve. A kettőt egymásból egészítém ki. T. K.

NAGY-KUNSÁG ROMLÁSÁRÓL.

„Hajdani emlékezetes nemes Nagy-Kunságnak, vitézek anyjának nagy romlásáról."

(Nyomat. 1698. esztendőben.)

„Felix quem faciunt aliena pericula cautum,
Tum tua res agitur paries cum proximus ardet."

„Ezek pedig mi példáink voltanak, hogy gonosz dolgokat ne kívánjunk."

Nóta: „Mikor Senakerib a Jerusálemet..."

Hervadozott s fonnyadt árva, te Nagy-Kunság
Régtül fogvást való kietlen pusztaság!
Kár, hogy szomszédidnak most immár vagy csufság —
A kiknek ellenek vala az szabadság.

Hitetlen irigység mert igen örüli
A más veszedelmét kedvesen szemléli,
Előmentét pedig nagyon nehezteli —
Rágalmazás nélkül még csak nem is nyeli.

Az magad példája szomorún mutatja
Megromlott Nagy-Kunság, irigyidnek csufja;
Nevetséggel soknak telik meg a szája —
Keserves éneked a ki dúdolgatja.

A tatárok miatt hogy lőn nagy romlásod,
Mert hijában vala erős biztatásod:
Fiaid, leányid tatárkézben látod —
Vélek együtt vagyon rabi állapotod.

Reád felgerjede haragja az Urnak
És titeket ada az ragadozóknak
Kegyetlenül a kik elragadozának,
Siralmat hagyának Karczag-Újszállásnak.

Reád hozá hiszem, azt a rút nemzetet
Az melylyel az Isten téged fenyegetett,
Esaiás által megjövendöltetett —
Te rajtad is mostan ám bételjesedett.

Sűrü pogányok közt zászlóját emelé,
Kik távol lakoznak a nagy tenger felé;
Sok nemzetségeknek süvöltéssel inte
Kik lakoznak messze, az földnek szélire.

Sietve hogy ezek hamar eljőjjenek —
Sebes ráró-módra mintha repülnének,
Mindjárt hamarsággal nagy-könnyen eljőnek,
Mindenfelé széjjel sok károkat tésznek.

Arrul a nemzetrül azt mondja a látó: *)
Nem lészen közzülök egy is elfáradó,
Sem fáradtság miatt pediglen tántorgó —
Ez nép felől bizony vala igazmondó.

Az ő derekának nem oldik meg öve,
Avvagy el nem szakad saruja kötele,
Sem szunnyad sem alszik vigyázó rút szeme —
Szegény rabjainak oly serény őrzője.

Nyilai élesek mint a sasnak körme,
És minden kézivek erősen felvetve; **)
Mint a kova erős lovaiknak körme:
Mint sebes forgószél — szekerek kereke.

---

*) Az eredetiben is e magyarázat van hozzá téve: „Próféta, vagy nézö.“ Ma: látnok.

**) Felvonva értelemben.

T. K.

Nagy ő orditások mint az oroszlánnak,
Mint oroszlány-kölykök nagyon ordítanak,
Dühösködnek, prédát nagy bőséggel kapnak,
Ki veszi el tőlök? . . . békességgel járnak.

Jaj mint dühösködnek ellened zúgással
Erősben habozó tenger habjainál;
Nézzed bár az földet, a nyomoruságnál
Egyebet nem láthatsz sötétes homálynál.

Jaj mely homályos lőn napod is az egen:
Mintha elenyésznék még szintén délszinben . . .
Bizony az napon lőn olyan, lementében:
Mint a piros festék — öltözvén vérszinben.

Igy mondék én akkor: Bosszuálló Isten!
Ellenünk gerjedett haragod nagybőven,
Ránk ontád ez napon olyan nagy mértékben —
Hogy még szép napunk is gyászol lementében!

Édes napunk bezzeg szomorún enyészel,
Szabadulásunkra valjon mikor jösz fel?
Az tatárok birnak bágyadott testünkkel —
Tégy jól mi Istenünk szomorú lelkünkkel!

Világos szép napunk tőlünk elenyészék,
Nagy setét éczaka szomorún érkezék.
Erősen a rabok megkötöztetének,
Sok szép szüzek rútul megferteztetének.

Felséges Istennek megismért szolgája
Kit több *) szolgáinál feljebb magasztala:
Ez rút nemzet felül beszédét igy szólja:
Rút, szemtelen nép ez, a ki látta: tudja!

Fertelmes nemzet ez, és oly rettenetes:
Az vén ember ennél hogy nem tiszteletes;
Nincs nála gyermekhez semmi jó kedvezés —
Elfogy ezek között minden kényeskedés.

Ezt nagy-keservesen népe Nagy-Kunságnak;
Megkóstolván izit tatár fogságának:
Megpróbálta vala — minden hihet annak
Mely nagy-kegyetlenül ők hurcoltattanak.

Eszes, okos vének nem becsültetének;
A szép gyenge szüzek megferteztetének,

*) Többi. T. K.

Annyira rontattak némelyjek ezeknek,
Az a csuda: vége nem lött életeknek!

Romlott testek bőre mint cserép elszáradt
Fekete mint korom, a nagy éhség miatt;
Megszáradott nyelvek az inyekhez ragadt —
Érzik vala szintén az halálnak kinját.

Reménkednek *) vala az nagy Úr-Istennek,
Kit nagy siralommal fohászkodva kérnek:
Lenne segítője keserves népének —
De semmi segítség nem jű szegényeknek.

Ezért, mert miképen hogy Isten kiáltott
Nekiek: de tüllök meg nem hallgattatott;
Azonképen az nép Istenhez kiáltott:
De semmi jó választ nekiek nem adott.

Elszéleszté hanem mintegy forgószéllel
Őket minden pogány népek közé széjjel
Kiket nem ismertek soha szülejekkel —
Még csak nem is látták azelőtt szemekkel.

---

*) Rimánkodnak. T. K.

Nyilván mert az Istent a kik hátrahagyják:
Ő magoknak azzal semmit nem használnak,
Mert miltók ők arra — mindenek megtudják —
Hogy Istentül ők is hátrahagyassanak.

Nevek szerint a kik megszámláltattanak:
Négyszázhatvannyolczan még rabságban vadnak,
Nagy sok országiban ez szíles világnak
Jaj messze szegények elszórattatának.

Csuda nagy romlásod nem sokkal ezelőtt
Csak nyolczadik napon Isten jelentetött,
Égbeli jel által szóval is hirdetött,
Többször is ekképen mondatott jövendőt.

Csalárd Babylonnak amaz nagy várasát
Hogy elrontá Isten, hirdeti romlását,
Hasonló jelenést fenn az égen mutat,
Prófétája által meg is prófétáltat.

Zengedező szavát az Úr prófétája
Minden hallására népeknek igy szólja:
Íme jű az Urnak rettenetes napja,
Busulással gerjedt kegyetlen haragja.

Zokogó sirásra anyákat jutassa.
Hogy szörnyűképen az földet elpusztítsa,
És annak bűnösit elvessesse, rontsa,
Még az helyeket is az széllel fútassa.

Bokros csillagoknak mert világok nincsen
Hogy tündöklenének az egen fényesen,
Az feltámadott nap világos nem lészen,
Holdnak is világa szép fényes nem lészen.

Bizony ilyen napok járának ez tájban
Mikor esél Kúnság ilyen nagy romlásban,
Sok keserves anyák holtig való gyászban,
Ebbül tanítattál utolszor templomban.

Ugyan kérdem tüled: ha találtatnak-e
Terajtad-kesergők? szivesen szánnak-e?
Romlásodon inkább vagy nem örülnek-e
Izetlen ajakak, és nem átkoznak-e?

Ugy látom: némelyek romlásodon sirnak
Eresztvén magokat éretted bánatnak;
De szomorú sorsod a kik most siratják —
Talám dolgaidat titkosan csúfolják!

Igy vagyon, mert dolgod Kunság, bizonyára
Vettettél Istentül nagy szidalmasságra,
A te szomszédidnak, és megcsufolásra
Környültedvalóknak nagy főcsóválásra.

Jaj példabeszédet szólnak most terólad,
Ki-ki nagy-nevetve csufságot üz rajtad,
Mert igen megbotlott, megesett az lábad —
Mint másszor is szoktak: gajdolnak terólad.

De légyen bár az úgy, csufolóknak dalja:
Rájok száll Istentül kemény sententia,
Mert a csufolókat Isten megcsufolja,
Rettenetes átkát házokra szállítja.

Dolgod roszra fordult, árja nagy sirásnak
Rád szállott lakosa Karczag-Újszállásnak,
De ha romlásodon valakik vigadnak!
Mondatnak azok is Ézsau-bátyáknak.

Örülj és vígadozz Edomnak leánya!
Az felséges Isten neked is azt mondja;
Még te-rajtad is az veszedelem árja
Által megyen Isten keserű pohára!

Okádol mint részeg, de minekutána
A te álnokságod Sionnak leánya
Megemésztettetik: népedet nem hagyja
Az számkivetésben, sőt hozzá fogadja.

Sőtinkább azt mondom, hogy vegyék mindenek
Christus tanítását, hogy el ne veszszenek;
Nagyobb volt-é bűnök Karczagbelieknek
Hogy ekképen romla, mint egyéb népeknek?!

Sőtinkább bűnökbül hogyha meg nem térnek:
Hasonlatosképen elvesznek mindenek;
Adják hát magokat az jó megtérésnek —
Szörnyű nagy romlással hogy így ne veszszenek!

Óh hatalmas király: mennybéli nagy Isten!
Vigyázó szemeid legyenek népeden!
Kit vessződdel vertél meg ily keservesen —
Emeld fel pálczádat érette, mint régen!

Ocsmány bűneinkért egy kis búsultodban
Minket elvetettél miltó haragodban;
Örökkévaló nagy irgalmasságodban
De könyörülj rajtunk, te nagy jóvoltodban!

Többé ne hallassék földünkön pusztétás,
Sem amaz kegyetlen véres ragadozás,
Az mi határinkon ne légyen már rontás —
Legyen mi kőfalunk az szép szabadúlás.

Térj mihozzánk Urunk, magvát népeidnek
Hozd meg, napkeletről egybengyűjtessenek,
Még napnyugotrul is, és mondd ezt a délnek:
Ne tartsd meg népemet, hadd gyülekezzenek!

Azt mondd az északnak: add meg fiaimat!
Hozd meg nagy-messzünnen gyenge leányimat!
Szabadíts meg Uram nyomorult rabokat,
Vigasztald meg immár az siralmasokat!

Az kik keservesen az Sionban sirnak:
Vigasztalásodat nyújtsad már azoknak!
Légy felépítője puszta városinknak,
És megépítője régi pusztaságnak!

Nekünk idegenek legyenek pásztorink
Az kik legeltessék mezőnkön barmaink,
Idegen fiakból szántóink-vetőink,
Legyenek mezőnkön buzatakaróink.

Nagy gyalázatunkért két annyi jutalmat
Urunk végyünk tülled, de az nagy szidalmat
Vedd el immár rólunk, sőt örömnek napját
Szidalom helyében deríts fel világát!

Immár kegyelmezz meg Urunk, népeidnek —
Minden határiban az magyar nemzetnek;
Vedd ki igájokból idegen népeknek —
Többé szidalomban immár ne légyenek!

Íme meghagytál még valami keveset:
Ne fogyasd el Uram ez maradék-népet!
Rabságra s csufságra ne küldj már többeket,
Zabolázd meg, kérünk, az kegyetleneket!

Térits meg tehozzád az nép maradékát,
És megtérnek, Urunk gyászos napjainkat
Újéts meg *) minékünk, adj régi napokat,
És terjeszsz mireánk nagy-szép áldásokat.

Térits ostorodat a nagy Babylonra
Sok gonoszságoknak vétkező anyjára;

---

*) Újítsd: az az vidámítsd meg. T. K.

Légyen por-hamuvá, s teljék meg pohára:
Ne légyen népednek ily kegyetlen ura!

Óráját és napját szörnyü romlásának
Közelítsed Urunk, néped rablójának;
Ölibül gyermeki kiragadtassanak
Kőszálhoz veretvén öszverontassanak.

Óhajtással téged óh kegyelmes Isten
A kik kiáltanak, felelj kegyelmessen;
Rajtunk igéretid igazsága légyen
Hogy mi víg örömmel ezt mondhassuk: Ámen!

* * *

Megvan e régi ének Szencsey György dalgyüjteményéhez hozzá kötve, de külön állott mojette nyomtatványon, melyen alul 1698. évszám áll, hihető a nyomtatás, vagy tán az ének irásának éve is. Ha ez utóbbi állitást fölteszszük is, az énekben régibb dulásról van szó: „Nagy-Kunság, Régtül fogvást való kietlen pusztaság"; „És megépítője régi pusztaságnak." Az énekben sokszor jőnek elé bibliacus helyek és mondatok, melyeknek igazolásaúl az eredeti nyomtatvány szélén az illető bibliai helyek ki vannak téve. — Többször előfordul („Keserves éneked a ki dudolgatja", „gajdolnak terólad", „csufolóknak dalja")

egy ennél még régiebb talán gúnyos dal emlegetése a kunsági, illetőleg karczag-újszállási pusztulásról: e körülmény is azt bizonyitja, hogy ez ének és a benne megénekelt tatárpusztitás között bizonyos időnek le kelle folynia. T. K.

IDEJE BUJDOSÁSOMNAK . . . .

— A XVII-ik századból. —

Ideje bujdosásomnak
Eljött már távozásomnak,
Szomorú utazásomnak
Sok okai vannak annak.

Angyalodat én Istenem,
Küldjed hogy kisérjen engem,
Utaimban vezéreljen,
Minden gonosztól megmentsen.

Nincsen látom a legénynek,
Semmi becse jaj szegénynek,
Mert itthon inkább kedveznek
Az idegen jövevénynek.

Oly helyet azért keresek
Az hol becsületben lészek,
A tengereken túl megyek,
Jó hirt nevet ottan szerzek

Csak egy sem fogja megtudni:
Szegény fejem él-e hal-e?
És élésben módja van-e?
Isten gondomat viseli.

Záloga te vagy lelkemnek
Én Istenem! bizom benned,
Hogy ottan gondom viseled
Az hol engem nem ismérnek

Iíjú Tóbiást vezérlé
Szent angyalod messze földre:
— Szegény fejemnek vezére
Ez légyen, és őrizője.

Az egész föld kerekségén,
Erdőn, hegyen, földön, vizen,
Ellenség tábor közepén
Félelem nélkül elviszen.

Nem félek ha megbetegszem:
Mert meggyógyít én Istenem,
Rabságomban megszabadít,
Inségemben ő megsegít.

De hogyha rabságba esem
Ott is van jó reménségem,
Hogy szabadítóm énnékem
Te lészsz kegyelmes Istenem.

Róllam el ne felejtkezzél,
Ha meg halok te temess el;
Akárki bánjon testemmel,
De csak te birsz én lelkemmel.

Azért hozzád fohászkodom,
Mikor eszem, avagy iszom,
Éneklek, vagy imádkozom,
Te légy úti kalauzom.

Szerelmes atyámfijai,
Nemzetem kedves tagjai,
Szivemnek vigasztalói,
Kik voltatok orvoslói!

Csak kell immár bucsut vennem,
Édes atyám, anyám, néném,
Szerelmes bátyám és öcsém,
Mert nincsen immár késésem.

Szomszédim s jóbarátimat,
Kik látják még válásomat,
Köszöntsétek mindazokat,
Kik jóakaróim voltak.

Isten hozzátok pajtásim,
Velem' felnőtt jó barátim,
Kikkel sokszor nyájasságim,
Voltak sokszor mulatásim.

Nékem a mi jót tettetek,
Isten fizesse meg néktek,
Hosszabbítsa életetek,
Hogy őtet tisztelhessétek.

Az idegen földre megyek,
Veletek többé nem lészek,
Talám nem is lát szemetek, —
Róllam ne felejtkezzetek.

Lábam akár merre mégyen,
Róllatok nem felejtkezem;
Minden járásom, kelésem
Áldja meg a szent Ur Isten.

Áldása szent háromságnak
Isten fijának Jézusnak,
Ki angyalt ád kalauznak
Az igaz utban járóknak.

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. quart. 175. II. és III. A versfőkben: „Jánoczi András csinálá.“

E költemény némely kifejezése, modora, és bevégzése oly régies, hogy azt hiszem nem tévedek, midőn még a XVII-ik századból származottnak vélem. Valamely idegen földre katonának menő irhatta: mert szegény-legénynek (régenten a katonával csaknem azonos jelentésü szó) nevezi magát; (3. strópha) s mert jó hirnév szerzésről (4. st.) ellenség- táboráról (8. st.) rabságba esésről (9. és 10. st.) beszél. A 3-ik strópha egyébként is a Tököli, vagy a Rákóczi háború bevégződése utáni korra utal, mint a melyben a hadi szolgálatban állott szegénylegények foglalkozás nélkül tengödtek, s az idegen elem által mint volt kurucsok gyüllöltettek. T. K.

FUT AZ OLÁH . . .

Fut az oláh hegyoldalon,
Magyar legény, rácz, parlagon —
Didalom, madidalom, dilamalom,
madidalom, dilamalom!

Lám megmondám Rabul öcsém
Hogy nyergeljünk két paripát —
Didalom stb.

Rabul öcsém, rabul esék:
De én magam elszaladék —
Didalom stb.

Meleg málé tarisznyámban
Málé mellett korpa-czipó —
Didalom stb.

* * *

Horváth Ádám jegyzé fel irott gyüjteményében, melyben szerinte „a kuruczvilággal egyidős, sőt régiebb énekeket is találhatni.“ A jelen homályos töredéket a „Patyolat a kurucz“ és „Árokszállásánál volt a veszedelem“ kezdetűekkel együtt különösen kiemeli előszavában. Lehet, hogy a jelen vers a zsibói csatavesztésre vonatkozik, s így 1705-ből való volna. De ez csak gyanitás, és korántsem igénylem bizonyosságát, miután a vers oly homályos, hogy belőle biztosan következtetni lehetetlen. T. K.

„GENERÁLIS INSURRECTIÓ.“

— 1740. —

Megbolondult a világ,
Fegyverben az ország,
Elmult már az békesség
Támadt sok ellenség,
Összevesztek királyok
Nagy hatalmas országok,
Uri méltóságok.

Szegény magyar nemzet is
Bánatját újítja:
Mert királyné asszonyunk *)
Táborban hivatja.
Készül minden vármegye
Az országnak jobb része:
Mert kénytelen véle!

*) Mária-Terézia. T. K.

Katonát ad nemesség,
Hajdut a szegénység; *)
Mindeniket súlyosan
Nyomja az nagy inség;
Lovat, kantárt, karabélyt,
Kardot, pisztolyt, pantallért
Készítnek új mundért.

Búslakodik, bánkódik
Gazda ő magában:
Nagy-kelletlen, kedvetlen
Nyúl az ládájában,
Előveszi erszényét,
Számlálgatja költségét —
Régi keresményét.

Gyakorta gyülnek egyben
Falu gyülésében,
Pörlekednek egymással
Hol egy, hol más helyben.

*) Katonát: azaz lovast; hajdut: azaz gyalogot; a „paraszti renden lévők“ ugynevezett „portális hajdu“-kat — kapuszám szerint kivetett gyalogokat — tartozának kiállítani. T. K.

Majd üstökben is kapnak
Erősen káromkodnak,
Nagy haragban vagynak.

Az katona vigan van
Iszik, csókolódik;
Gazdasszony szomorkodik —
Szivében bánkódik:
Mert megürült ládája,
Oda köntöse ára —
Kelt az katonára!

Öszveülnek némelykor
Szomszéd asszonyával
Panaszkodnak egymásnak
Jutka leányával;
Mondja szegény: mit tegyünk?
Borravalót hol vegyünk?
Csizmát is min vegyünk?

Nem régiben eladtam
Egy pár kappankámat,
Tikom, ludam, kenderem,
Kevés olajkámat:

Abbul reám mi esett?! . . .
Az mit uram keresett:
Eb szájába esett.

Nem azért neveltem föl
Egynehány csibécskét,
Kiért adott a tikász
Egy kevés pénzecskét:
Hogy katonára költsem,
Az ő erszényét töltsem,
Szobáját is fűtsem.

Elvitte az uramnak
Egy szép paripáját
Az nyakába vetette
Rozsdás karabélyját;
Egy aranyos szép nyergét,
Péter bátyám fegyverét,
Aba-köpönyegjét. *)

*) Köpönyeg aba-posztóból, mely alatt őseink durva szövetü posztót értettek; a magyar katonaságnak — legalább a kuruczoknak, mint egykorú számadásokból látom — nadrágjaik és köpenyeik ily kelméből, mig dolmányaik finomabb — vörösszinü —

Nem maradt már uramnak
Testére valója,
Elöl hátul kitetszik
Eldugni valója.
Magamnak sincs köntöském
Elszakadt péntölöcském —
Kilátszik a micském;

Mert rám hozták az adót
Az executiót:
Kitekerték kezembül
Az szoknyára valót.
Mivel födjem testemet,
Mezítelenségemet,
Hitvány szemérmemet?!

Bárcsak immár valami
Kis pénzecském volna
Az mellyen az urammal
Bort ihattam volna!

---

posztóból készültek. A tisztek ruházata kékszin selyem-posztóból vala.

T. K.

De ímé mind elhuzták
Katonára prédálták, —
Inségem nem szánták.

Jaj édes komámasszony
Bezzeg pórul járánk!
Pálinkára valóbul
Ugyan kipusztúlánk!
Az kasbul is kifogyott,
Erszénybül is kikopott...
Igyunk már egy kortyot!

— Hallod-é komámasszony,
Ne gyötörd magadat!
Gyere hozzám jó reggel,
Megöntöm torkodat!
Maradt még amaz kasban
Lisztem, búzám hordóban —
Jó lesz égett-borra!

Elküldtem a szolgálót
Két font pecsenyéért,
Katicza lányomat is
Két pint jó szinborért.

Tedd félre most rokkádat,
Hagyd holnapra dolgodat,
Készítsd az torkodat!

Megeheti az uram
Sovány kenyerét is,
Megihatja reája
Az kut friss vizét is;
Nem szeretem a dolgát
Rosszul forgatja magát —
Nem tudja a módját!

Jó ember a korcsmáros,
Megalkudtam véle:
Hogy az uramnak szólna —
Nem kell félni tőle!
Nosza tehát csak igyunk,
Mert itt jó helyen vagyunk,
Estig dorbézoljunk.

Jó bort kezdett csárdában
Tegnap a csaplárné:
Nála iszik, vigan van
Nyalka katonáné;

Vonjad czigány az nótát!
Ne kíméljed az hurját!...
Megadom az árát.

Jer be rózsám katona,
No járjunk egy tánczot!
Majd a nyakadba vetek
Egy szép aranyláncot.
Heje-huja katonám,
Gyöngyvirágom, tulipám —
Édes majoránnám!

* * *

Ezen kitünő zengzetességü, sok helyütt oly szép, s szomorúan jellemző költemény megvan Horváth Ádám irott dalgyüjteményében, úgy a nemzeti múzeumban régi szétszórt nyomtatványokon, s Jankovich iratai között többszörösen; ezek egyikén följegyezve találtam az 1740. évszámot, a mi a 2-ik strópha „királyné-asszonyunk"-jával, s ennek ismeretes történetével tökéletesen összeegyez, s világossá teszi előttünk az ének keltének idejét és alkalmát. Horváthnál az énekből több versszak hiányzik. Közlé Erdélyi János is (Népd. III. k.) de igen összezilált versió után, és né-

mely helyütt felette hibásan, például az „aba-köpönyeg“ helyett „abban köpönyeg“-et irt, a mi teljesen értelmetlen. Közlése ezenkivül az enyémtől több helytt tetemesen elütő.

T. K.

NEMES JÁSZSÁG, HIRES KUNSÁG...

— A XVII-ik század első feléből. —

Nemes Jászság
Hires Kunság
Nagy jajra jutott:
Csendessége
Békessége
Mert felbontatott.
Boldogsága elfogyott,
Szabadsága megromlott,
Hire s neve
Szép czímere
Béboríttatott.

Régi kedve
Víg öröme
Bánatra fordult,

Nyájassága
Vidámsága
Rekeszben szorult;
Ékes csillagja elmult,
Napja homályba borult,
Mind egészlen
Nagy-véletlen
Romlásra indult.

Más, kertének
Szépségének
Szedi virágját;
Zsengéjének
Gyümölcsének
Vondossa fáját;
Nála tartja pálmáját
Hajdani zöld laurusát,
Társainak
Javainak
Elveszi hasznát.

Ezt gyászolja
Tapasztalja
Berény városa,

Nemes Jászság
Hires Kunság
Régi lakosa;
Az kürtöt ritkán fujják
Bú és bánat közt dugják *)
Mert már magok
Nyájasságok
Nem nyugtathatják.

Tudja Dózsa,
Jákóhalma
Mihálytelkével,
Ladány is azt
Fényszaruval
És két Szent-Györgygyel.

---

*) Vagy a jászkürt (Lehel kürtje) értetik, vagy a tárogatók, a melyeket a kuruczvilág után dugdosni kellett, felsőbbségileg elrendeltetvén megégettetésök, mivel Kecskeméten egy tárogatós a „Hajh Rákóczi Bercsényi...“ hires kurucz tárogató-nótát elfujván rajta, a lakosságot oly tüzbe hozá, hogy ezek vasvillára, dorongra kapva, 40 vasasnémetet megöltek, s a többit elkergették.

T. K.

Árokszállás Kisérrel
Apáthi a Kúnfölddel,
Abban kedvet
Mind életet
Az Kunság visel.

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. quart. 175. IV. — Jankovich Miklós kézirásával az van fölé jegyezve e dalnak: „Tárogatóra“. Versmértéke nagyon hasonlít a hires Rákóczi-nótáéhoz. T. K.

EZERHÉTSZÁZ ÖTVENEGYBEN....

Ezerhétszáz ötvenegyben
Katonaság tünt szememben,
Béállottam regementben —
A Prajczoknak seregiben. *)

Sárga csizma, veres nadrág,
Királynérul maradt jószág:
Mente helyett kabátod lész —
Az is hátul hasított lész.

Gyere pajtás katonának,
Jól lész dolgod, meg sem bánod,
Négy krajczárod fizetésed
Ha megiszod — nem lesz pénzed.

*) Valószinüleg Prinz v. Preussen. T. K.

Csizma helyett topányod lész —
Az is elöl hasított lész;
Azt gondolod, minden ugy lesz —
De bizony még foltos is lesz.

Mert az Isten az katonát
Ugy bünteti mint rosz fiát;
Majd elvisznek a burkusra
De nem a jó kvártélyokra.

Az Istennek szent angyala
Szálljon az én galambomra!
A katona Istenfia:
De a paraszt csak mostoha.

Hajdu volnál: szeretnélek,
Katona vagy: nem szeretlek.
Huzó-vonyó a te neved,
Akasztófa a te helyed.

Jól megbecsüld a katonát:
Csinálj neki akasztófát,

Lábbal akaszd fel a káprált —
Utánna a közkatonát!

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. quart. 175. III.

MOHÁCS, MOHÁCS!...

— A mult század közepe tájáról. —

Mohács, Mohács, régi *) vérontás helye,
Magyarország gyászos mezeje,
Kegyetlen föld, nemes nemzeted vérét
Ittad, s nyelted szép dicsőségét.
Midőn téged gondollak:
Záporkönnyek borítnak,
Szivemet bánat fojtja —
Nyelvem meg nem mondhatja.

Nemes hazám! virágzó Pannónia!
Európának valál kőfala,
Tiz országok imádták czímeredet
Al- s felvilág félte erödet;

---

*) Vagy: sebes. T. K.

Rettent pogány előtted,
Bizott keresztyén benned,
Alig villámla fegyvered:
Kész vala győzedelmed.

De fájdalom, egy nap egy viadallal
Véget vetett mohácsi harczczal;
Nem birhatta ingó homokföld háta
Nagy nevedet, hogy birtál rajta.
Epét ada szerencse
Hogy fényedet behintse;
Kerék ellened fordult —
Magyar homályba borult.

Lajos! Lajos! hol vagy szép ifjú király
Magyar csillag, ékes virágszál;
Erkölcsesei, királyi termeteddel —
Hol vagy gyenge kedves életeddel?
Jaj, hogy tartsam könnyeim,
Kiáradott bánatim:
Elesett édes hazánk,
Ledült véle koronánk!

Országi, nagyúrias, kardos vitézek!
Urak, szolgák, fő-, köz- alrendek!
Keserves jajt együtt énekeljetek:
Egy sir zárta minden örömetek.
Hallgass zengő muzsika,
Szünjél hangos czithara,
Vidám völgyek, zöld erdők
Bánkódjatok sik mezzők!

Tanácsurak, zászlós, ezres hadnagyok,
Fővezérek, ország-ispánok.
Husz s ötezer válogatott vitézek,
Lovas, gyalog — mind nemes fejek! —
Melly nagy nevek egy hadra
Mentek véres halálra!
Mohácsi halmok nyomják
Csontjaikat takarják.

Magyar szüzek, nyájas asszony-állatok
Keserves dalt együtt fújjatok;
Hervadt szinü koszorútok rózsáján
Sirjatok illy köntöstök gyászán.

Nemzetségünk virágja
Oda van magyar lángja;
Szentegyház tiz oszlopi —
Ország erős bajnoki.

Pogány-török, istentelen gonosz had,
Tigris-téjjel nevelt fenevad:
Hogy nem szántál illy szép nemes sereget
Földhöz verni fényvitézséget;
Azt gondolod dicsőség? . . .
Inkább baromdühösség!
Ne bizzál hogy meggyőztél:
Reád fordul a veszély!

Bécset viád, azt véléd, hogy elnyered?
Majd Budán fejedet elveszted;
Nándorvárnál foly a Duna véreddel —
Leopold király nagy erejével.
De még meg nem adóztál —
Vesztedrül csak hirt adtál;
Nemzetedben Lajos-vér
Veszendő életre tér.

Főniksz madár könnyü szárnyas, fészekkel:
Magyar nemzet fegyveres néppel,
Porrá égni, kivánva megyen tüzre —
Porbul támad újabb életre.
Higyjed, változó sorsa
Magyar Mársnak igy hozza,
Hogy kelvén virradatja:
Magyar törököt rontja.

Látja Isten, és irgalmassan szánja,
Fényes nap is búson sajnálja,
Napsugárban magyarok nagyasszonya
Látjuk, holdot lábaival nyomja;
Ő általa holdodat
Kettős-kereszt szarvadat
Lesz az idő — leveri —
Elmém azt jövendöli. *)

Adott Isten Anna unokájának
Császármagvbul Teréziának
Szép fiak közt első királyt Józsefet
A ki éljen, segéljen minket!

---

*) Vagy: „Egészen porrá töri." T. K.

Nemesség már terjedvén
Vitézség feléledvén: *)
Magyar teljes nap fénylik —
Mig török elhaldoklik.

* * *

Ezen a régi ponyvairodalmi nyomtatványokban s irott dalfüzetekben gyakori költemény megvan saját gyüjteményemben, úgy a nemzeti múzeum, s magy. akadémia kézirattárában többszörösen. Kiadta Erdélyi is (Népd. I. köt.), de nem ily teljesen, mert nála a 9-ik, 10-ik és 12-ik versszakok — melyek az akademia példányában s a nemz. muz. kézir. hung. oct. 161-ben olvashatók — hiányoznak, s a többiekben is itt-ott eltérés tapasztalható. — A régi nyomtatványokon még e strópha szokott e vers után biggyesztve lenni:

„A mohácsi harcznak hány esztendeje mult,
Hogy a török által ott sok magyar elhullt:
Kétszázötvennégynek **) az irók számlálják —
Érte a polturát tudom, meg is adják."

De ez évszám az illető nyomtatvány kiadási évéhez képest változik; igy olvastam kétszázötvenkettőt, kétszáz ötvenhatot, kétszáz ötvenkilenczet stb. Ebből tehát a vers keltére bizton következtetni

*) Vagy: „Ellenség elszéledvén
Nemesség elterjedvén".

**) Saját példányomban. T. K.

nem lehet; jobban bizonyít erre nézve az én közlésem utolsó stróphája — ha ez viszont nem később — Mária Terézia korában — hozzácsatolt toldalék, mert az is lehet, hogy maga a vers még régiebb, tán eredetileg egykoru Buda visszavételével — a mi azonban szabatosan be nem bizonyítható. Én 1778-ikinál régiebb nyomtatványban, sem kéziratban nem láttam.

T. K.

ISTENHOZZÁD MAGYARORSZÁG!

— XVIII-ik század. —

Istenhozzád Magyarország
Mert béjött a háboruság,
Meg sem tart semmi mulatság —
Jobb nekem a katonaság.

Régtül fogva a mit kértem,
Hogy meglenne becsületem:
Azt az időt már elértem —
Istenhozzád szép nemzetem!

Már megbocsáss, talám nem látsz,
Tudom, hogy bizony meg nem szánsz,
Értem könnyeket nem is hánysz,
Ha veszélybe esem, sem bánsz.

De én téged igen szánlak,
Elmémből ki sem fordítlak;
Álmamban is óhajtalak —
Ezzel Istennek ajánllak.

A tatárokra kell mennem,
Császár mellett fegyverkeznem,
Ámbár ha ott kell is vesznem:
De nincs már tovább mit tennem!

Haláltól semmit nem félek
Sőt magamban jót remélek;
Megbocsáss nemzetem kérlek —
Meglátogatlak ha élek.

De kesergem elmentemet,
Sírni látom édesemet,
Jaj de szánom kedvesemet,
Tudom: ő is szán engemet!

Méltó nékem szomorkodni,
Méltó szivemből bánkódni;
El kell menni, nincs mit tenni,
Nincs lelkemnek hová lenni.

Hogy kell távozni földemtől,
Bujdosni szép nemzetemtől:
Nehéz válni szerelemtől —
Az én drága kedvesemtől.

Isten hozzád lelkem Rózsa
Kit szájam gyakran csókola;
Most megbocsáss lelkem Rózsa
Ha mit vétettem valaha!

Árván maradsz már úgy látom
Mindennél drágább gyémántom,
Istenhozzád jó rubintom —
Szived már nem szomorítom.

De mégegyszer megcsókollak
Azután Istenre hagylak,
Szivemben már békapcsollak —
Mindenkor téged óhajtlak.

Tenger vize tartománya
Víg szivemet hozzá vonja,
Éles kardomat kivánja —
Még ellenség is óhajtja.

Maradj immár egészségben,
Tartson Isten víg örömben,
Hordozzon ő szent kezében —
Hogy lássalak víg örömben.

* * *

Megjelent az Erdélyi János szerkesztette népdalok I. kötetében is, de itt-ott eltérőleg, és a végstrópha hiányával. Közlésemet a muzeum irattárából (hung. oct. 74. V.) vettem. T. K.

HUSZÁRTOBORZÓ.

— A XVIII-ik század második feléből. —

Nossza gyertek legények, menjünk katonának!
Éljük vigan napjait e hitvány világnak!
Szép élet, gyöngyélet — ennél szebb nem lehet,
Azért jöjjön katonának ki minket szeret!

A szép lovas katonának arany az élete:
Csillog-villog az oldalán szép, vitéz fegyvere.
Szép élet, gyöngyélet stb.

Királyomnak bémehetek bátran személyéhez,
Éles fegyverem kivonom, állok a székéhez . . .
Szép élet, gyöngyélet stb.

Nádasdy közlegénységből ment fel marsalságra:
Mivel sokszor füzött burkust a magyar pórázra!
Szép élet, gyöngyélet stb.

Splényi, Hadik, és Siskovich azzal hiresedtek:
Hogy a szakszoknak vérébül gátot rekesztettek.
Szép élet, gyöngyélet stb.

Ha a portára *) kimégyen: nyér az ellenségtől,
Ha a kvártélyára mégyen: nyér a menyecskétől.
Szép élet, gyöngyélet — ennél szebb nem lehet,
Azért jöjjön katonának ki minket szeret!

* * *

E költemény Horváth Ádám kézirati népdalgyüjteményében van följegyezve, kótástul. — B. Amade Lászlónak van egy ily kezdetü verse: „A szép fényes katonának...“ a jelen éneket valaki ebből készíthette, mert refrainja is igen hasonló, utolsó versszaka pedig majdnem szóról szóra onnét van véve; a többi eredeti. T. K.

*) Portára menni = portyázni; a kuruczvilágban a porta 50 egész 5—6000 emberből álló recognoscirozó csapatot is jelentett. T. K.

BAKATOBORZO.

— A mult század végéről. —

Ha meguntad életedet,
Feleséged, gyermekedet:
Haj, gyere pajtás katonának!
— Jaj, dehogy megyek, mert levágnak!

Ne félj pajtás, nem bántanak:
Csak a karddal tapogatnak.
Haj, gyere pajtás stb.

Ha nem tudtál lovagolni:
Megtanítunk gyalogolni!
Haj gyere pajtás stb.

Ha nem tudtál imádkozni:
Megtanítunk dohányozni.

Haj, gyere pajtás katonának!
— Jaj, nem megyek én, mert levágnak!

* * *

Horváth Ádám 1813-iki népdalgyüjteményében, dallamával együtt. T. K.

KATONA BUCSUJA.

— A mult század végéről. —

El kell menni — nincs mit tenni,
Jaj-jaj, be keserves!
Marsot vernek, — pedig ennek
Engedni köteles.
El kell mennem, mert fölvettem
Hópénzem, s azzal kötöttem
Zászlómhoz hitemet.

Itt hagylak hát szerelmesem,
Maradj békességben!
— Utazz, s jöjj vissza kegyesem
Te is egészségben!
Végyen az Úr jobb karjára,

S ne járjon élted kárára
Semmi veszedelem!

* * *

Horváth Ádám kézirati gyüjteményében zenéstül együtt. Közölve van Erdélyinél is (Népd. III. köt. 126. l.), de fölötte hiányosan. Én valamelyik mult századi költő müvének, s nem szoros értelemben vett népdalnak vélem. T. K.

MEGBUSULT KATONA ÉNEKE.

— A XVIII-ik századból. —

Zarándokság — kemény rabság
Élete az embernek,
Nem tudhatja mellyik légyen
Igaz utja mennyeknek.
Gondolkodik — és törődik
Elméjében vetekedik:
Hogy szolgáljon lelkének?!

Bujdosásban — fáradságban
Csak meg nem hal az ember,
Akaratját — gondolatját
Bú árasztja, mint tenger.
Volna kedve vitézségre:
De rettenti ágyu tüze
Kit föllobbant kis kender. *)

*) Azaz kanót. T. K.

Vagy boszuság — vagy adósság
Embert táborban viszi,
Gazdaságát — rokonyságát
Azért zálogban teszi.
Mert reménység ugy táplálja
Hogy jószágát visszaváltja —
De testit földben teszik!

Az táborban — mint tárházban
Sokat igér szerencse,
Fordul koczka — hatrul vakra:
Nincsen állandó kincse!
Ott nyereség — ott veszteség
Uralkodik az nagy inség —
Mégis szivem arra vágy.

— Jobb lett volna országomban
Istenemnek szolgálnom,
Hogysem itten fris paripám
Kantárszárou forgatnom.
Vagy egy ugrás — vagy egy botlás:
Lészen világbul kimulás.

* * *

E különösen szép versalakban irt ének a nemz. múz. kézirattárában (hung. quart. 175. II.) létezik. E füzetet Jankovich még 1789-ben irta össze.

T. K.

PÁTER MÁRTON.

— A XVIII-ik század közepe tájáról. —

Óh én szegény páter Márton, magyar királyné rabja,
Jaj melly elburíta engem sok inségeknek habja!
Nincs mit tennem,
Hová lennem,
Kevés van innom és ennem,
Jaj már nékem — én most érzem:
Nyugta szivemnek nincsen.

Elindultam ide Bécsben, a hol sohasem voltam,
Lóhalálával siettem, mellyet meg sem gondoltam
Hogy illyen nagy keserőség
Váratlan keserves inség
Szálljon magamra — s társamra,
Mellyet megtapasztaltam.

Alig jutottam bé Bécsbe, hát ott terem egy német
Ki fegyverben, nagy kevélyen szállásomra bélépett,
Csak azt mondja: kum her mindjárt!
Hogy menjek el, nem vallok kárt;
Jaj elmentem, — néki hittem,
Ime rabságba estem.

Egy haragos és parókás németre bizattattam,
Annálinkább morgolódott: mennél szebben szóllottam;
Sem irást, sem izenetet,
Sem beszédet nem engedett:
Hanem mintegy gonosztévőt
Még meg is fenyegetett.

Könyörögtem a németnek: hallja meg beszédemet;
De egy vastag: holts maul!-lal letorkola engemet,
Három lakat alá tettek
Társomtul messzevetettek,
Minden vigasztalás nélkül
Magamot rekesztettek.

Eljön estve három leány, ételt italt hozának:
Kiket amaz hatalmasok hozzám sem bocsátának,

Ajtón ált kiáltnak: essen!
Feleltem én: nem kell, fressen, —
Ober Jungfrau — ober Jungfrau
Sag den Grafen: pitt fir uncz!

Azok pedig nevetének, és azt mondák: der nix tájts!
Még azt kérdték: mit vétettem? talán valamiben
pájsz . . .
Azt feleltem, hogy: ik vájsz nit,
Mert én nem vétettem semmit,
Ártatlanul — büntelenül
Szenvedek én itt annyit!

A szolgám is azzal biztat: Nicht fircht, Praelat is
schon hier!
De ez nékem volt igen nagy-keserves, szomoru hir,
Mert féltem az apáturtul
Mint az Jákob Ézsáutul,
Nem volt tehát a ki engem
Mentett volna bánattul.

Sőt hány napra fölviradtam: annyi rosz hirt hallottam,
Hogy keserü búbánatban nem is imádkozhattam.

Hol az ablakomat verték —
A vasgótért készítették,
Hol pediglen bilincseket
Ajtóm előtt pöngették.

Kérlek azért Szent Úr Isten, ebbül a nagy fogságbul
Vigy ki, haza Szent-Mártonba ily nagy nyomoruságbul!
Fogadom: Németországban
Sem pedig Bécs városában
Soha többet bé nem jövök —
Otthonn, helyemen ülök!

* * *

A magy. akadémia, s a nemzeti múzeum kéziratárában többszörösen előfordul, péld. muz. hung. oct. 161. stb. T. K.

MEGÖLTEK EGY HUSZÁRT...

— A bakonyvidéki nép ajkáról. —

Megöltek egy huszárt
Hatvan forintjáért,
Bevetették a Dunába
Piros pej lováért.

Duna be nem vette,
Partjára vetette,
Arra ment egy hajóslegény —
Hajójába tette.

Oda megy az anyja,
Költi, de nem hallja:
Kelj föl, kelj föl édes fiam,
Borulj a nyakamba!

— Nem kelhetek én föl
Mert meg vagyok halva:
Szép fekete kondor hajam
Vállamra van hajtva!

Oda megy az apja,
Költi, de nem hallja:
Kelj föl, kelj föl édes fiam,
Borulj a nyakamba!

— Nem kelhetek én föl
Mert meg vagyok halva:
Réz-sarkantyús sárga csizmám
Lábamra van fagyva!

Oda megy galambja,
Költi, azt meghallja:
Kelj föl, kelj föl édes rózsám,
Borulj a nyakamba!

— Fölkelek én rózsám,
Nem vagyok meghalva,
A szerelem, hű szerelem
Szivemet elfogta!

* * *

E gyönyörü nápballadát — melynek egy a miénktől lényegesen különböző, és rövidebb variánsa „Megöltek egy legényt...“ kezdettel Erdélyinél is olvasható — én Csepen, Komáromvármegyének a Bakonyra dülő vidékén tanultam el a kukoricza-fosztó pórleányok ajkairól. Szép dallama — melyet azóta soha sem feledhetek — bús, ódonszerü, és elbeszélő költeményhez felette alkalmas. — Keletkezése e versnek, a 6-ik strófából itélve, legalább is a mult század közepénél nem újabb; akkor még ugyanis sárga csizmát viselt a magyar lovasság. T. K.

SZÉKELY VITÉZEK ÉNEKE

a török hadakozáskor, 1788-ban.

Fájlald uram veszedelmét te keresztyén népednek,
Óh fordítsd el kemény súlyját méltó büntetésednek!
Sirva esedezünk — előtted könyörgünk:
Szánd keserves ügyünket!
Látod: ellenségünk — szomjuhozza vérünk,
Veszteni jő fejünket.

Irgalmasságodat mutasd, — igazságod távoztasd,
Sújtó vessződet változtasd — bosszuállásod mulasd,
Számtalan bűninkért — terhes vétkeinkért
Tudjuk igazán büntetsz:
De hát hová legyünk? — máshoz kihez megyünk
Ha jó atyánk, te elvetsz!

Megvalljuk, hogy érdemlettük büntetését kezednek:
Sok ezerszer sértegettük szent nevét Felségednek,

De inkább könyörülsz — hogysem reánk készülsz,
Oly kegyes, irgalmas vagy,
Jobbulásunk várod — vesztünk nem akarod,
Atyai jóságod nagy.

Ne nézd azért bűneinket, mutasd irgalmasságod,
Mert ha miként érdemlettük, úgy büntet igazságod:
Meg nem menekeszünk — egy lábig elveszünk,
Olly terhessek vétkeink;
Rabságra vitetünk — vagy mind megöletünk,
Igy fizetjük bűneink.

Felejtsd kérünk te jó Atyánk, rosszaságit népednek!
Irgalmazzál egy igazért gyakorta híveidnek!
Ha mi sok bünt tettünk — gonoszt cselekedtünk:
De vagynak ártatlanok,
Kikért irgalmazhatsz — minket jóra hozhatsz:
Legyünk mi is ollyanok!

Édes népünk, íme látod, a pogány ellenséggel
Szembenszállott, s viaskodik a dühös törökséggel,
Erősítsd fegyverét — bátorítsad szivét,
Őrizd minden veszélytül;

Gyullaszd fel hivségét — gyámolítsad ügyét,
Mentsd meg ellenségétül!

Mutasd meg nagy hatalmadat, mindenhatóságodat,
Te népedhez jóvoltodat — atyai oltalmadat;
Ne dicsekedjenek — ne örvendezzenek:
Hogy elveszett erejek,
S nem volt oly védelmünk, — hatalmas Istenünk,
Ki megrontsa fegyverek!

Csak egyedül helyheztetjük benned reménységünket,
Íme szánjuk — szivbül bánjuk elkövetett vétkünket,
Ezentúl fogadjuk — hiven is megtartjuk,
Jobbítjuk életünket:
Csak nyújtsad kegyelmed — adjad segedelmed
Melly őrizzen bennünket!

* * *

A magy. tud. akadémia kézirattárából.

ERDÉLYI INDULÓ.

— A mult század végéről. —

A nap kerül
Hajnal derül
Már a szabott óra cseng;
Már minden sor
Minden bokor
Lassu marssal zeng.
Serkenj fel hát, talpadra kelj
Vitéz magyar! lóra székely!
Kabalára szász!
Rest ember az a ki nem fut
Mikor előtte van az ut;
A gavallér
Mikor rá ér
Ha nem mehet: mász.

Bölcső-hintó, *)
Czafrangos ló,
Társzekér, hámos kancza;
Négy nem derék
Kocsikerék
Fakó targoncza.
Czifra lektika, rezes hám,
Piros csalmás uti szerszám...
Ugy készüljetek:
Hogy utaimhoz kezdhessek
Csikorgás nélkül mehessek —
Katonásan
És pompásan
Járjak veletek!

* * *

Horváth Ádám többször említett népdalgyűjteményéből. Erdélyinél (Népd. I. k. 363. l.) megvan, de csak első versszaka. E költeményt sem tartom határozottan népi eredetűnek. T. K.

*) Azaz: oly ringó mint a bölcső. T. K.

A KATONA JÓ PARIPÁN...

— A XVIII-ik századból. —

A katona jó paripán megugratja magát —
Pantallérja — karabélyja megrángatja nyakát;
A szép leány ha meglátja: elfelejti búját,
Azután is csak óhajtja katona csillagát.

A katona mikor felül a lova hátára:
Megugratja paripáját, elmégyen strázsára;
Csillog-villog a mezőben virágszál módjára —
Mint friss ráró bocsátkozik a szelek szárnyára.

Rengedező veres csákó illik az fejében,
Ezüstlánczos habpipája fénylik a kezében;
Pár pisztolya, görbe kardja villog hüvelyében —
Török vére — de nem vére *) cseppen az szemében.

---

*) Azaz: de nem az ő maga vére. T. K.

A mezőben kiteríti aranyos zászlóját,
Apollóval sipoltatja dali vig nótáját,
Muzsikával harsogtatja kettőzött nótáját,
Vigan vagyon, s megugratja gyakran paripáját.

Ellenségre — nyereségre kimégyen próbára,
Megütközik — viaskodik, siet a prédára;
Fel van irva — és rajzolva haragos kardjára:
Ez az élet — a böcsület, a király számára!

Sippal, dobbal, trombitával ő magát vidítja,
Jó barátit — jó pajtásit bátran is biztatja;
Hol feküszik az ellenség: elméjében tartja,
Merre fogjon? merre menjen? titkon hántorgatja.

Elhagyott szép asszonkája gyakran jut eszében,
Ha itt volna, vagy láthatná, forgatja szivében:
Győzedelmes friss karjait nyújtaná elébe,
Dicsőséges nyertes fejét hajtaná ölébe.

Valamikor, egykor, olykor — de hiszem: meglátlak!
Egykor, olykor még Erdélyben talán megcsókollak!
Szerelmemmel, szerelmeddel meg is vigasztallak:
Mintegy szép folyó-borostyánt magamhoz kapcsollak.

* * *

E gyönyörű katonadal töredéke az Erdélyi szerkesztette népdalok III-ik kötetében is közölve van, ugylátszik ujabbkori hiányos beküldés után — a Székelyföldről. Én az akadémia kézirattára mult századi egyik iratáról másolám le; ily teljes közlést még nem láttam. Lehet, hogy eredetileg nem is a mult, de még a XVII-ik századból származik e vers, de a mely mégis közelebb látszik állani a XVIII-ik század verstermékeihez, ezért tűzém homlokára e századot.

T. K.

TROMBITÁKNAK SZÖRNYÜ RIVADÁSÁT . . .

— A XVIII-ik század második feléből. —

Trombitáknak szörnyü rivadását
Sipnak dobnak hallom harsogását,
A vérontó Mársnak
Hangja ez, nem másnak,
Bajnoki ébrednek lármájára —
A csatára.

Mars! Mars! azt kiáltja hiv népének
Minden vezér maga seregének,
Vitézit biztatja,
Népét bátoritja, —
Nap villog aczélos fegyverében —
A kezében.

Óh jaj! melly szomorú elválások
Esnek melly iszonyú zokogások!
Rettentő történet
Hány ezer hív szivet
Legkeservesebb gyászba öltöztet —
Sirba temet.

Szomorú anyának az ölében
Lankad fia könnyek özönében;
Jegyese karjain
Függ másik ajakin;
Midőn bucsúzik hivétül hive —
Reped szive.

Nékünk is egymástul a mint látom
Meg kell válnunk szerelmes barátom!
Óh jaj, melly keserves,
Búbánattal teljes
Két hív szivnek egymástul elválni
S meg sem halni.

Elmégy tehát immár óh szerelmem
Mársnak mezzeire . . . jaj Istenem!

Melly gyászos elválás
Ez szivszorongatás;
Szivemet, hivemet Mársnak adni,
Feláldozni.

Boszuló fegyvered kedvelled hát
Inkább, mint megszánnál szegény árvát?
Mársnak piaczára
Siétsz csatájára
Kegyetlen! szerelmed, tulajdonod
Elhagyhatod?!

De nem tartóztatlak, menj el bajnok!
Menj, sóhajtásimmal rád találok,
Ekkor is csókollak
Szivemhez szorítlak:
Csak szivedben hordozd szerelmedet,
Jegyesedet!

Kegyes ég, rád bizom e kincsemet,
Kincsemet — egyetlen reményemet;
Őrizd a haláltul,
Vad pogány kardjától,

Győzhetetlen karod oltalmazza —
Visszahozza.

Vitézkedj, vitézkedj már hazádért,
Nemes leventa, tapodj pogány vért;
Jól forgasd kardodat
Nemes zálogodat,
Jőjj vissza ölemben: dicsőséges,
Vitéz, híres.

Jőjj vissza borostyánkoszorukkal,
Ölelhesselek ezért csókokkal;
Jól vigyázz éltedre,
Tarts számot hivedre —
Az egek áldása szálljon reád!...
Isten hozzád!

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. oct. 161. és egyebütt; ugy látszik e csinos mű az utolsó magyar-török háború idejéből való. T. K.

MAGYAROKNAK KIRÁLYNÉJA...

Magyaroknak királynéja
Boldogságos szűz anya
Mária!
Néked áldoz magyar sziv
Mely hozzád örökre hiv
Mária!
Óh Mária!
Krisztus anyja!
Esedezz hiveidért:
A te magyar népedért —
Mária!

Im hozzád folyamodunk,
Mert benned bizakodunk
Mária!

Segíts szenvedésinkben
Bokros keserveinkben
Mária!
Óh Mária!
Krisztus anyja!
Esedezz hiveidért
A te magyar népedért
Mária!

Tekints le országodra
Te árva fiaidra
Mária!
Néked élünk és halunk
Te híveid maradunk
Mária!
Óh Mária!
Krisztus anyja!
Esedezz hiveidért
A te magyar népedért
Mária!

Magyarid szószólója
Ügyökben pártfogója
Mária!

Hallgasd könyörgésünket
Inségben nyögésünket
Mária!
Óh Mária!
Krisztus anyja!
Esedezz hiveidért
A te magyar népedért
Mária!

Légy utolsó óránkban
Segitőnk halálunkban
Mária!
Légy halálunk óráján
Velünk az élet után
Mária!
Óh Mária!
Krisztus anyja!
Esedezz hiveidért
A te magyar népedért
Mária!

* * *

Nemz. muz. hung. quart. 74. XCVIII. Egy Rév-Komáromban 1820-ban nyomatott iven. T. K.

RIMANÓCZI ÉNEKE.

Hajnali csillagom nem derül föl,
Szemérem, gyalázat majd meg nem öl
Hogy illy sok ideig —
Három esztendeig
Bilincset pengetek,
Szenvedek veletek
Gyermekeim.

Im atyátok szive majd megeped,
Értetek egyedül majd megreped,
Bánkódván, hogy kárban
Döntött ollyan sárban
Egy cselekedettel
Gonosz itélettel —
Boldogtalan!

Méltán rajtam mégis szánakódtok,
Tudom esetemen, hogy bánkódtok;

Egy rút vakszerelem
Mit tetete velem:
Illy hosszas rabságban,
Unalmas fogságban
Szörnyen kinoz.

Böcstelenséget ti is szenvedtek:
Gyilkos gyermekinek neveztettek, —
Mert az ártatlan vér
Illy bosszuállást kér,
Buzgón kiált éghez, —
Nem is juthat véghez
Szenvedésem.

Jobb lett volna nékem nem születnem,
Vagy azon órában megöletnem:
Igy most nem végezném —
Sem nem is félteném
Hóhér pallosától
Szörnyü csapásától
Életemet.

Nem türhetem tovább kínaimat,
Jajjal kell kevernem szavaimat;

Ihol mire lettem:
Vérbe keveredtem,
Éltem kell vesztenem,
Gonoszság ellenem
Kiált szüntelen.

Veszéjtsem el tehát életemet,
Bizvást törüld el halál nevemet;
Óh szörnyü kivánság!
Gonosz fajtalanság!
Valjon mire hoztál:
Halálra átkoztál
Rabság után.

Hallátok már egek szavaimat:
Hogy türtétek eddig siralmimat?!
Hozzatok már halált
Melly rabságbul kivált;
Avvagy szabadságot,
És békés zöld ágot —
Ván kora már!

* * *

A magy. tud. akad. kézirattárából.

ADJON ISTEN JÓ SZERENCSÉT...

Adjon Isten jó szerencsét
Annak az anyának:
A ki fiát fölnevelte
Lovas katonának!

Ördög adjon rosz szerencsét
Annak a kurvának:
A ki fattyát fölnevelte
Gyalog bakancsosnak!

* * *

Horváth Ádám kézirata után, hol dallama is meg van. T. K.

SÁRGA CSIZMÁS...

— 1809-ből. —

Sárga csizmás Miska sárban jár —
Panni patakon túl reá vár.
Ne várd Panni Miskát, nem jöhet a sár
Miatt, sárga csizma kár!

De ámbár a sártul jöhetne;
A vizen át még sem mehetne;
Az padot elmosta az árvíz —
Panni Miska szemébe nem néz!

De ámbár a víz is elapadt,
Visszacsúszott az elúszott pad;
Ne várd Panni Miskát, a kutyák — ugatják:
Nem jön, mert megharapják.

Sem sár, sem víz, sem ebugatás . . .
Óh hatalmas egek, de mind más!
Rágalmazó nyelvek irigysége:
Régi szerelmünknek lett vége.

* * *

Nemz. muz. kézir. hung. oct. 308. E szép dalt, mely oly fokozatosan fejlik, Horváth István följegyzése szerint legelőször 1809-ben Heves és Külső-Szólnok t. e. vármegyék fölkelő nemesi gyalog seregei énekelték, — azért sorozám a vitézi énekek közé. — Az első és harmadik, viszont a második és negyedik strófhák egyforma mértékben vannak irva — bizonyosan a nyolcz-soros dallamhoz alkalmaztatván. T. K.

ELEGYES ÉNEKEK.

ÉNEK A GAZDAGRUL.

— A XVI. századból. —

Óh mely nagy bujaság az gonosz gazdagság,
Ki embert elveszti, átkozott hamisság.

Csudálok én ember igen te dolgodon —
Hogy te nem keresed te idvösségedet!

Jutna jól eszedben az gazdag példája
Ki minden nap bíbor-bársonyban jár vala.

Járván gazdag ember ő gazdagságában:
Minden gazdagságát magasztalja vala.

A gazdag azt mondja: hála néked lölköm
Mert sok esztendőre tett javaid vannak!

Megszólítá őtet Istennek angyala,
Monda: Te balgatag, mely nagyot reméless!

Tudod-e, megkérik ma az te lölködet —
Nem viheted véghez az te szándékodat!

Angyal mondásával semmit sem gondola,
Vacsorára frissen konyháltatott vala. [1])

Az vacsorán szolgák előtte udvarlnak,
Fiai, leányi előtte tánczolnak. [2])

Virginákat [3]) nyomnak, trombitákat fujnak,
Gyönyörködnek igen az égyes [4]) italnak.

Előálom-korban [5]) az gazdag meghala,
Belőle az lölket kiragadták vala.

Az lélek mellette ám megállapodék,
Kezdi az holttestet oly igen átkozni:

Óh te átkozott test, férgeknek étele!
Hogy nem igyekeztél Isten igéjére!

Az Ur Jézus Christus szent evangyeliomát,
Meggyülölted annak az ő hirdetőit.

Teljes életedben magadnak szolgáltál:
Azzal az ördögnek örömöt hirdettél.

Az lélök azt mondja: no jaj immár neköm,
Mert az én kinomnak soha nincsen vége! [6])

Átkozott az atya kitül fogantattam,
Átkozott az anya kitül születtettem.

Átkozott gazdagság ki miatt kárhoztam,
Átkozott az nap is mellyen születtettem.

Szörnyü az ördögnek az ő ábrázatja:
Szarvai hegyessek — körmei horgassak.

Kivel bűnös lölköt ő magához vonja
Hogy ne üdvözüljön; jusson kárhozatra.

— Óh ti keresztyének, hamar térjetek meg,
Az Ur Jézus Christust engeszteljétek meg!

Dicséretet mondjunk az nagy Ur Istennek,
Térdünket meghajtván az ő szent nevének.

Dicséret, dicsőség légyen az Atyának,
Dicséret, dicsőség légyen az Fiúnak! Amen.

* * *

Szencsey György dalkönyve. Ezen eredeti ódon éneket Toldy Ferencz is kiadá már (Magy. Költész. kézi könyv. I. k. 180. l.) más kutfő után, mely Szencseytől sok helyütt eltér, s majd minden strophája variál; én a Szencsey-féle közlést sok — de különösen verselési — tekintetben tökéletesebbnek tartom.

T. K.

---

[1]) Ezen versszak teljesen hiányzik Toldynál. [2]) Emez viszont Szencseyben hiányzik. [3]) Többnyire nők által kezelt régi hangszer: virginale (A „virgo“ latin szótól.) [4]) Égyes: hihetően: „édes“ helyett, a mi teljes értelmet ad, mig az „egyes“ itt értelmetlen volna. [5]) Azaz első álmakor, mindjárt elaludta után. [6]) E versszak Szencseyben hiányozván, Toldy közléséből vettem át a mű kiegészitése végett. T. K.

LAKODALMI GAJD. *)

— Énekli egy hegedős a XVI-ik században. —

Tunyaság az életnek jobbját megtompítja,
És elmének jobb részét igen megvakítja,
Szerelmes jó barátját ezzel eltávoztatja,
Magát sanyargatja,

---

*) Gajd, melyből a gajdolni ige, mint dal-ból a dalolni származik, annyi mint gúnyos, csúfos, tréfás ének. Mltgos Zádor György hétszemélynök ur és magy. akadémiai rendes tag birtokában létezik egy régi ének, mely e czimet viseli „Csúfos gajd" = tréfás ének. A csúfság szó, mely a jelen sajátságosan szép és eredeti költemény második versszakában is előfordul, hajdanában egy jelentésü volt a tréfa szóval, s itt is ezen értelemben veendő.

T. K.

Vígasságnak nagy voltát s lőlket homályosítja,
Életet háborítja.

Jer, hagyjuk el ezeket, mondjunk csúfságokat,
Az ki itt lakozóknak adjon vigasságot! —
— Vidralábu Kis Vincze az regulát megirta,
Az apálczaságot,
Csináltatott czafrangot — közel érzi farsangot,
Fejébe vont két zsákot.

Olvasóját ellopták Sándor Ilonának,
Czipelléjét ellopták szegény nyavalyásnak,
Igér comparátiót az ő plébánussának
Jámbor Dömjén papnak,
Könyörög ispánjának — félszáju kis Lukácsnak
Az agg eb fiának.

Morgó Fóris az tánczban ketté törte lábát
Részeg lévén ellopták egy aranyos tollát,
Az ő nagy tanácsában — és lába fájdalmában
Mozgatja szakállát,
Törli falhoz az hátát — süti szénhez az szárát,
Szidja ő házastársát.

Az alföldön hirdetnek gazdag lakodalmat,
És ő benne mondanak gazdag diadalmat;
Egyik mondja másiknak: mind ellopták rákomat,
Nem veszik mákomat,
Mastan kérlek tégedet — mint én édes komámat:
Varrjad meg nadrágomat.

Sótalan lencsét eszik kopasz, szép kölykével,
Másfelől az s..giben vakar az körmével,
Ott a hegedűsöknek fizet ő nagy bőséggel
Mind apró fillérrel,
És ugy kinálja őket az jó gombás bélessel:
Nosza hozzá az fakéssel!

Az varga felesége megsérté ajakát,
Az egerek megrágták fonala bordáját,
Az deákok ellopták ő lánya pártáját, —
Szakgatja orczáját,
Bánatjában urának visszavonta gatyáját,
Eltörte benne az szárát.

Dömötörnek az hugát mondják meghasasúlt —
Szerencséje megvagyon: mert fia megnémúlt;

Vizre vivén szegénynek egyik lova megsántult —
Rajta igen búsult,
Az lovának az lába mert igen megtárósult,
Az feje megkoszosúlt.

Orsóját elejtette laposfaru Dorkó;
Mit motozsz kebelében te goromba Jankó?
Az én vitéz uramnak ezt megmondja az szajkó,
Bevádol az Markó,
Azt megmondja az Sulkó — reá néz füles Markó,
Kezében egy nagy mankó.

Antal varga ő komját hítta vendégségben:
Én szerelmes jó komám egyél az bélesben!
Komlót főzök estére, ha szereted, eczetben,
Csak egy kis bögrében;
Szép zabzsömlye-kenyérben — igyál reá a sörben
Kit csináltam lópösbül.

Nadrágja megszakadott az sánta Szarkának,
Szabó Györgynek könyörög mint édes komjának:
Varrjad meg nadrágomat — néked adom lányomat,
Czímeres tollamat,

Jövendő vasárnapon keressed meg házomat,
Lássad meg leányomat.

Fölkészüle Szabó György az ő szép népével:
Gyalogokkal, huszárokkal mind fegyveresekkel,
Sántalábu Egyveddel *) torban f.. gó Péterrel,
Súgó Sebestyénnel,
Poroszló Dömötörrel, észvesztő Rafáellel —
Illyen jámbor községgel.

Isten vetne vendéget: papoknak pirossát,
Deákoknak nyakassát, tótoknak talpassát,
Katonáknak farossát, az ráczoknak rosszassát,
Vargáknak varassát,
Barátoknak szurkossát, horvátoknak horgassát,
Lengyeleknek legyessét.

Megnyősztette az pücsök az ő vitéz fiát
Megkérette szunyognak hajadon leányát;
Hogy hivata az prücsök az nagy boldog örömben
Sok jámbor gyermekeket,

*) Egyed, Aegídius. T. K.

Levelekkel egyenként, mind az Mura-mellyékét —
Barátit mind fejenként.

Parancsolá az ptücsök hamar szolgájának:
Vesd hátára az nyerget jól tartott lovamnak,
Szépen irt levelemet vidd el az tar varjunak,
Az borzas csókának,
Trombitáló darunak, az doboló farkasnak,
Az siklósi sólyomnak.

Azután hamar vigyed kapranczi kakasnak,
Kapornyaki kappannak, bihari bagolynak,
Rókamazi rókának, az szegszárdi szarkának,
Szikszói szajkónak;
Komáromi kakukknak, vöröskűi kakasnak,
Szömörei seregélynek.

Annakutánna vigyed vasvári nagy gémnek,
És az egri egérnek, erdélyi öszvérnek,
Pölöskei pöhölynek, verebélyi verébnek,
Az litvai légynek,
Körmendi keselyőnek, kecskeméti kecskének —
Fegyverneki fecskének.

Annakutánna vigyed zábrági *) szamárnak,
Szörömlyei szecskőnek, az lévai lúdnak,
Az heváti hollónak, én szerelmes szolgámnak:
Sateus Lukácsnak,
És az Bankó Máthénak, az nagyorrú Orbántnak,
Az félszáju Fábiánnak.

— Igen hamar mindezek együtt készülének,
Ajándékot pücsöknek ők szépet szerzének;
Seregekkel, hajdukkal egynihány százon lőnek,
Nagy örömben lőnek;
Az boldog menyegzőben nagyvigan elmenének,
Eszessen köszönének.

Tar varju legelsőben köszöne gazdának
Erős pücsök vitéznek, az örömatyának;
Kezét fogá pücsöknek mint szerelmes bátyjának
És atyjafiának.
Borzas csóka köszöne szunyog szép leányának —
Mint ő édes hugának.

---

*) Zágrábi.

T. K.

Farola szegény farkas, méne az konyhára,
Néki nagy gondja vagyon az mészárosságra,
Pecsenyeforgatásra, kecskebárány-nyuzásra,
Jó levek nyalásra;
Igen morog szakácsra, — zúgódik az kulcsárra,
Ekképen a sáfárra.

Parancsolok én — ugymond — pücsök ur képében,
Vigadjatok nagy bőven mind szarvasban, őzben;
Szolgabiró én vagyok mast itt az vármegyében —
Egész Erdélységben;
Sok esztendeig voltam kulcsár is én Zömlénben,
Porkoláb Zebernikben.

Balaton vize mellett én főhalász voltam,
Jó Szegednek mezején nemes pásztor voltam,
Az gyulai sik mezőn juhász, hajdúk között is
Igazlátó voltam;
Drávai tótok között — hütös jámborok között
Én igazlátó voltam.

Olvasztott hájjal kentem mindennap torkomat,
Kétszer is meghalásztam egy nap halastómat,

Éjjel nappal juhokkal jól tartottam társomat,
Kecskékkel fiaimat,
Lóhussal barátimat, tehénhussal szolgámat —
Igy töngettem konyhámat.

— Esznek, isznak, lakoznak, fejenként tánczolnak,
Trombitálnak, sipolnak, és igen vigadnak;
Az ifjak is peniglen hegedülnek, lantolnak,
Hajdutánczot járnak;
Az bolhási kis bolha szunyog szép leányával
Ládd mely szép tánczot nyomnak!

Sőt nagy kárt ott vallanak község az örömben,
Mert igen ittanak volt fejenként az sörben,
Másfelől ruhájokat ellopták azonközben —
Vannak erős pörben.
Vadak és az madarak ő nagy kissebbségeket
Panaszolják ekképen:

Néked fejenként mondunk boszut mint gazdának:
Vesd lábára az békót ím az tar varjúnak,
Enni, innia ő néki ne adj mint árulónak
És mint meglopónak.

Ott szabódik, esküszik: — de beszédét nem hiszik
Mint efféle latornak.

Trombitáját ellopta darunak az varju,
Egy szép czifra palástját ő néki ellopta,
Az farkasnak is penig mindenféle marháját *),
Sólyomnak sólyáját, **)
Az kappannak kapáját, — az kakasnak kalászát,
Bagolynak félbocskorát.

Az vasvári nagy gémnek gerébjét ellopta,
Az bihari bagolynak ismét egy som-botját,
Az rókának rokkáját, az szarkának nagy sarját,
Pacsirta palástját,
Szajkónak sarkantyúját, az kakukknak kalánját,
Az fürnek ő furuját.

Seregélynek süvegét, az egérnek övét,
Az verébnek verőjét, légynek legyezőjét,
Az főcskének fegyverét, keselyű keszkenőjét,
Kecskének is kését;

*) Jószágát.
**) Karó, czölöp. T. K.

Hollónak olvasóját, az Máthénak mankóját,
Báránynak is lazsnakját.

Félszemü fűzfa mellett bucsut hirdetének,
Kanta-irral az ágnak mind oda csellegnek.
Az kik megcsömörlöttek elmenvén siessenek,
Semmit ne késsenek.
Az kik ennek nem hisznek: ők sem könnyebbülnek,
Az bucsúban sem nyernek.

* * *

Szencsey György dalkönyvéből.

KÖNYÖRGÉS.

— A XVI-ik század közepe tájáról. —

Járulok elődben szerelmes Jézusom,
Az én könyörgésemben.
Ne nézd undokságát én sok bűneimnek:
Fogadj bé szerelmedben!
Mert csak benned vagyon minden reménségem,
Hallgass meg kérésemben;
Te vagy bűneimnek drága áldozatja —
Juttass Atyád kedvében!

Szerelmes szent Atyám, ne vess el előled
Az én gonoszságimért;
Ne utálj meg, kérlek édes Idvözítőm
Sok hitetlenségimért.

Mert tebenned vagyon erős bizodalmam
Bűnöm bocsánatjáért.
Figyelmezzél kérlek én könyörgésemre
Szent véred hullásáért!

Tenéked könyörgök édes oltalmazóm:
Ments ki nyavalyáimból!
Te szent Fölségedtül reám eresztetett
Súlyos nyavalyáimból.
Egyedül csak te vagy ki megszabadíthatsz
Én lelki fájdalmimból;
Benned vagyon Uram — minden bizodalmam,
Ments ki keserüségből!

Vagyon bizodalmam, erős reménségem
Te szent ígéretedben,
Az mellyet te ígérsz és nyilván hirdettetsz
Uram, te szent ígédben.
Minden bizodalmam: erősíts meg Uram
Te szent Istenségedben!
Hogy én bűneimnek bocsánatját vessem
Az te szent érdemedben!

Az te szent igédben prófétáid által
Uram ez hirdettetik:
Hogy valaki hozzád — bűneit elhagyván —
Tiszta szivvel folyamik, *)
Bűne bocsánatját érdemedből kéri:
Néki megbocsáttatik,
És az boldogságnak szép koronájával
Ő megkoronáztatik.

Néked most könyörgök szerelmes Jézusom,
Az te nagy irgalmadból
Hallgass meg engemet te nagy jóvoltodból
És kegyelmességedből,
Mert ha bűnöm szerént engemet ostorozsz:
Éltem meg nem igazúl;
Mert csak Szent Lölködnek ő vezérléséből
Az mi lölkünk megvidúl.

Dicsérlek tégedet míg itt ez világban
Én életem vezérled;

*) Folyamodik; mint futamik, futamodik helyett.
T. K.

Te nagy jóvoltodból — irgalmasságodból
Én lelkem igazgatod.
Tégedet áldalak míg ez romlott testben
Én lelkemet megtartod,
És ez élet után az örök életben
Lölköm megkoronázod.

Ezen kérlek téged mennynek földnek Ura,
Királyoknak királya:
Hogy míg ez világban én éltemet tartod —
Szent Lölköd igazgassa!
Hogy így Fölségedet minden életemben
Én lölköm magasztalja,
És te Szent Lölködnek igazgatásából
Te szent nevedet áldja.

Az te Szent Lölködnek ő vezérléséből
Ismerjem Fölségedet!
Szerelmes Jézusom, az te Szent Atyáddal
Dicsérjelek tégedet!
Mert csak Fölségednek szent ajándékából
Tehetem én ezeket;

Tégedet dicsérlek, téged magasztallak —
Ha vezérled lölkömet.

Kiért én örökké tenéked tartozom
Szent nevedet áldanom:
Mert szent Fölségödnek gondviseléséből
Enlelkemet megtartom.
Téged magasztallak: mert csak szent neveddel
Lölkömet bátoríttom,
És az boldogságnak gyönyörűségére
Szivemet édesíttem.

Hajts(d) alá füleid, az mit tűled kérek
Tölts(d) bé nagy irgalmadból!
Ifjuságom után — vezérld minden dolgát
Te kegyelmességedből!
Hogy én dicsérjelek, és magasztaljalak
Tiszta szivből, lélekből;
Hogy az boldogságnak örömére jussak
Te szent vezérlésedből!

Amen. Finis.

* * *

Csoma-codex. A versfőkben e név rejlik: „István deákh“, azaz Temesváry István, a ki a kenyérmezei diadalról irt hosszabb éneket is szerzé. Ő magát többször csak István deáknak nevezi, mint egykorúja Tinódy Sebestyén Sebők deák-nak. — Nevezetes, hogy a jelen költemény — mely Balassa Bálint müveinél régiebb — az ugynevezett Balassa-mértékben van irva, csakhogy középrímei nem oly szabályosak. Ime, e versmérték már Balassa előtt használtatott, ő csak népszerűvé tette. T. K.

HALLGASSÁTOK JÓ URAIM...

— Hegedős-ének 1586-ból. —

Hallgassátok jó uraim az mit néktek mondok!
Mert bizonynyal nem kis dolgot tielőtök adok,
Vének, ifjak ezenekbül ti is tanuljatok.

Én beszédem házasnépek ti rólatok lészen,
Az ifjakrul kik vénekkel kapcsoltatnak egyben,
Az papokrul kik ilyekrül gondot nem viselvén.

Dicséretes, köllemetes az házasság rendi,
Mint Istennek szent szerzését ezt ugy köll böcsülni,
Alkalmatos embert erre gyakran köll inteni.

Nem jó — ugymond — az embernek csak egyedül
élni,
Paradicsomban az Isten azt mondta Ádámnak —
Azért Évát társul adá az szegény Ádámnak.

Mezételen és tudatlan mind az kettő vala,
Sem aranyjok, sem ezüstjök nékiek nem vala —
Puszta kézzel az nagy kertbül kiűzettek vala.

Megőrizi az Ur Isten az nyomorultakat,
Jóvoltábul látogatja az szükölködőket,
Isten szerint házasságnak adják ő magokat.

Ifjak, kérlek magatokat hogy észben vegyétek:
Mint gyermekded szép olajfa-vesszők, úgy éljetek —
Isten szerint kérlek légyen az ti házasságtok.

Ne tekéntsed vén kofának az ő öregségét,
Nagysok kincset, gazdagságot, magas palotákot:
De megnézzed — miért Isten szerze házasságot?

Ellene vétsz, hidd el bizony, Isten törvényének:
Anyád-korút ha magadnak vészesz feleségnek —
Ifjuságnak szép idejét ha adod kofának!

Nám az erős gyors lovakat ha fogják az hámban:
Az röstökkel, fáradtakkal nem fogják egy hámban —
Mert nem rugják, higyjed, az port kimenet szemedben.

Mint ürgének, gazdasszonynak elöl csak két foga:
Husz esztendős ura vagyon szegény-nyavalyásnak,
Ha nem tudnád — állítanád fiának vén asznak.

Ti pásztorok, kik az népnek őrállói vagytok:
Nagy gyakorta az népeket errűl ellenzzétek —
Aggal össze leányokat ne esküdtessétek.

Vén-szakállu jó bátyáim, kérlek hallgassátok —
Gyönge testet tapogatni kik igen kivántok:
Az ifjaknak gonoszságra gyakran okot adtok!

Szép leányok titeket is kérlek ezenekben:
Ne bizzatok olyan igen az vén emberekben —
Mert illendőbb ifju legény lenni szerelemben.

Mert az vénnek el köll türnöd nagysok köhögését,
Egyik helyrül az másikra ágyának vetését:
Mint az tőkét emelned köll az ő nehéz testét.

Óh mely nagy, kit vén embernek akasznak eladni!
Ha mint bagoly az szép sólymot társul nem érdemli:
Azonképen az vén ember ifjat nem érdemli.

Az agg ember szintén olyan mint az ravasz róka,
Mikor nőszni készül, kérded: kire van szándéka?
Ő azt mondja: hogy özvegyre van ő gondolatja.

De már akkor leshelyeket ő mind elfutotta,
Nagy-erősen szép leányra vásik az ő foga —
Mert az ki vén: nem fér össze, gyakran köll sompálcza.

Ősz az fejed, turós lábad az régi időtül,
Mint az tőke megaggottál az sok csütörtöktül:
Leányasszonyt véssz magadnak örök-feleségül!

Fogyatkozott vagy erődben és természetedben:
Házastársod penig vagyon ő szép idejében —
Ifjat ha lát: szive vagyon nagy görjedezésben.

Az szerencsét ő alázza, sirván szidalmazza,
Az urának ő halálát nagy örömmel várja:
Mert hörgését — köhögését urának elunta.

Veszedelem gyakran esik ez-illyen nép között
Mert az vének nem keresnek hozzájok illendőt, —
Kitül gyakran ő magoknak nyernek kissebbséget.

Meglássátok magatokban ti menyegzőszerzők:
Torkotokért hogy ti soha ne hizelkedjetek —
Isten szerént hasonlatost egybenszerezzetek!

Magatok is illyetének kérlek ne legyetek:
Kész gazd'asszonyt illetnétek, mégis leányt vesztek—
Az nép között botránkozást higyjétek, szereztek.

Jól tudjátok, hogy papsüveg nem kedves asszonynál:
Annálinkább utálatos az vénség azoknál,
Papsüvegben, — bőrköntösben, leány-nézni ne járj.

Ha te pap vagy: cziframódra magad ne viseljed;
Feleségtek cziframódra magokat kontyozzák:
Piros saru, csillagos fedel immár ő ruhájok.

Mostaniak mindennapra egy-egy köntöst szabnak,
Feleséged deli-módra föl ne ékesítsed:
Mert az népközt ez dologgal higyjed, nagy kárt tészesz.

Ennyit végre az papokrul szólni nem akartam:
De közöttük én jártomban nagy sok gonoszt
láttam,
Énekemben kit köznépnek mastan előadtam.

Az nagy konczra igen nézünk, hogy az mit kaphatnánk,
Sok hallgató bár ne légyen, azzal sem gondolnánk,
Békességes jó-testtartó helyt igen kivánnánk.

Rágalmazás avvagy irigység köztünk kevés nincs:
Az nagy konczra — tafotára ki nem nézne, egy sinçs,
Tanítókra gondviselés ő köztök egy szál sincs.

Böcsületes, drágalátos az jó bölcs tanító,
Jövedelmit és ő bérit meg nem fizethetni:
De jutalmát mennyországbul, Istentül veendi.

Kérek én is bocsánatot minden emberektül
Ha valakit megbántanék itt ez kis énekben;
Adja Isten, megrettenjen efféle vétektül!

Az ki szerzé, szive vala igen nagy bánatban
Ezer ötszáz nyolczvanhatban, Bama-püspökében, —
Kinek nehéz: ám búskodjék bátor ő szivében!

* * *

E végtelenül becsès és nagyérdekű régi dalt, melyet — mint az aláhuzott elébbi sorok bizonyítják

— még valamelyik vándor hegedős szerzett: Szencsey György dalkönyve tartá fenn az utókor számára. Bama-püspökében kifejezést nem értem; „Bama-püspök napján“, vagy „Bama-Püspökiben“ akar tán lenni? De én sem ily nevü püspököt, sem ily nevü helységet nem tudok, pedig világosan „Bama“ van irva. T. K.

MIVESEK LAKODALMA.

— Gajdolja egy hegedős a XVI-ik században. —

Lakjatok vígan,
Igyatok bátran, —
Eja!
Az idő mondja
Gazda kiáltja:
Fusson az bánot
Töltsd az pohárot —
Hej, jo jo jo jo!

Nem vizet adnak
Innia torkomnak —
Eja!
De tarczali bort,

Mézes mádi bort;
Töltsed az pohárt
Ne lássunk több kárt —
Hej, fa la la la!

Meg ne részegülj,
Gőgösen se ülj —
Eja!
Gazda adj innom
Régen kivánom;
Üres erszényem
Mert nincsen pénzem —
Hej, jo jo jo jo!

No, ne bánkódjunk:
De vígan lakjunk —
Eja!
Gazda vigadjunk,
Mind estig igyunk;
Majd lefeküggyünk,
El is alugyunk —
Hej, fa la la la!

Reggel ismétlen
Fölkeljünk szépen —
Eja!
Mai lett vétked
Semmi előtted,
Elő ne hozzuk,
Sőt elfelejtsük —
Hej jo jo jo jo!

Kádban ugráló
Csertörő vargák —
Eja!
Izderi Fóri
Büdös gyomrotok,
Nem szükség néktek
Elő jönnötök —
Hej fa la la la!

De tirólatok
Mit mondjunk szűcsök —
Eja!
Pölyhösök vagytok,

Tudom bánjátok,
Megbocsássátok
Hogy mast igy szólok —
Hej, jo jo jo jo!

Vargáknak bátyja
Nem hagylak hátra —
Eja!
Az bikahústul
Kecskefadgyútul
Fénlik az nyaka,
Megnyőtt az hasa —
Hej, fa la la la!

Héj mely szurkos vagy
Lakatos bátya —
Eja!
Kovács bátyáddal
Talám nem régen
Jöttél az kohóbul
Sz...s fortélybul —
Hej, jo jo jo jo!

Tetves borbélyok
Mely rútak vagytok —
Eja!
Mely czifrán jártok,
Kevélyek vagytok,
Hetykére vágytok
Nagy fönnyen szóltok —
Hej, fa la la la!

Csiszárok rátok
Mast szépen szólok —
Eja!
Hogy ti is mastan
Ajándékoznátok
Kardokkal engem
Fölruháznátok —
Hej, jo jo jo jo!

Mívetek ékes
És igen kedves —
Eja!
Mert nagy-szép-fényes,

Pogányon éles:
Kitül rémülés
Hamar nekik lesz —
Hej, fa la la la!

Kevély ötvösök
Rám hallgassatok —
Eja!
Miként az üstöt
És az aranyot
Megolvasztjátok:
Igy sokat loptok —
Hej, jo jo jo jo!

Bezzeg nevetek
Szabók már nektek —
Eja!
Mert kicsinyenként
Ti sokat loptok,
Pokolban mentek
Ha meg nem tértek —
Hej, fa la la la!

— Mastan nem szólok
Többet rólatok —
Eja!
Kinek mit szóltam:
Csufságbul *) mondtam,
Megbocsássátok
Kik mast itt vagytok —
Hej, jo jo jo jo!

Mastan rólatok
Ti menyegzősök —
Eja!
Mondok újságot
Kit ma hallotok —
Ti ne bánjátok
Sőt vigadjatok —
Hej, fa la la la!

Az menyasszonynak
És vőlegénynek —
Eja!
Vonjanak hajnalt

*) Tréfábul. T. K.

Gyönyörű nótát,
Adják meg módját
És ő jutalmát —
Hej, jo jo jo jo!

Az menyasszonyért
És szolgálóért —
Eja!
Tartozik csókkal
Kedves játékkal,
És egy szép tánczczal,
S egy pohár borral —
Hej, fa la la la!

Nyoszolyó-asszony
Dolgához lásson —
Eja!
Az mézes borra,
Vajban sült fánkra
Légyen nagy gondja
Mert minden várja —
Hej, jo jo jo jo!

Szakácsasszonyok
Ne pazolljatok
Eja!
De barátságot
Vélem tegyetek:
Étkekkel engem
Mast jól tartsatok —
Hej, fa la la la!

Azért szép móddal
Dolgunkhoz lássunk —
Eja!
Tyukot, malaczot,
Mindenféléket
Szép szerszámokkal
Jól megvajazván —
Hej jo jo jo jo!

Vőfény, tisztedet
El ne felejtsed —
Eja!
Az fönnszólásra, *)

*) Felszólalásra, felköszöntésre. T. K.

Gazdálkodásra,
Pohártöltésre
Vigyázz mindenre —
Hej, fa la la la!

Ez kis énekem,
Vele személyem —
Eja!
Noha kedves volt:
Add meg jutalmát —
De nem nyakcsapást:
Hanem mézes bort —
Hej, jo jo jo jo!

* * *

Szencsey György dalkönyve. E régi hegedős-ének ugy látszik még a XVI-ik századból, vagy legfölebb a XVII-ik század elejéről való. Élénk humora, sajátságos verselési modora, s tárgya rendkivül érdekessé teszik. Az imént eléfordult „pazorlljatok“ szó = pazarljatok, pazaroljatok. T. K.

„AZ ISTEN BÜNTETI AZ HITETLENEKET...“

— Töredék a XVI-ik századból. —

. . . . . .

„. . . . . magtalanok
Az kik megtettétek: ne gyümölcsözzetek;
Az tüzes párnákon örökkén üljetek,
Skorpiókkal együtt egy ágyban háljatok.

Az varas békák szopják emlőtöket,
Az fekete bakok rugdoznak tikteket, *)
De hiszem azok is mind ördögök lesznek,
Véghetetlen kinnal örökkén kinoznak.

No hasonlóképpen ember rágalmazók:
Ördög országára tüzes követ rágni,
Tüzes kemenczében örökkén kapdozni,
Tüzes tajtékokat ottan fogtok turni.

*) Titeket; Dunántúl ma is ama régi forma használtatik. T. K.

Én többet nem szólok pokolnak kinjárul;
Ez kicsiny versekbül ti megérthetitek:
Melly rettenetesek pokolnak kínjai —
Az kik meg nem tértek az ti Istentekhez!

No hát minden ember magát eszre vegye:
Az örök életet hogy el ne veszesse!
Kérlek, hogy légy jámbor az te életedben,
Hagyd el bűneidet, térj meg Istenedhez!

Dicséret, dicsősség légyen az nagy Urnak,
Vigyen bé minket is az örök életben;
Az ő Szent Fiának nagy áldozatjáért
Az örök életet adja elnyerhetnünk! Amen.

* * *

Szencsey György dalkönyve tartá fenn e töredéket, mely bizonyosan valamely régi hegedős feddő énekéből való. Szencsey codexéből itt két levél ki van szakadva: erre esik a jelen vers első, tán lényegesebb része. Czimét a költeménynek a könyv „tartalma“ megőrizé. Verselése oly ódon, szórakási oly azonszerüek Tinódyéival, hogy e versnek kétségkivül az ő korából, a XVI-ik század közepe tájáról kell erednie. — T. K.

„ÉDES VIGASZTALÁS

az bűnnek nehézségi alatt."

— A XVI-ik századból. —

Mennybéli Ur Isten
Hallgass meg engemet
Az én könyörgésemben!
Ne hagyj el engémet
Ily nagy nyavalyámban,
Tekints meg szükségemben.
Az nagy bánat miatt
Már adj vigasságot
Az én nagy bús szivemben,
Az te Szent Lölköddel
Vigasztalj meg kérlek
Én keserüségemben!

Mert nám teljességgel
Elhagyál engemet
Az én nagy szükségemben;
Valjon Uram Isten
Már kihöz kiáltsak
Az én nagy inségemben!

Ugyan megutáltál
Látom, bűneimért;
Itt az én életemben
Már minek örüljek
Ha semmi jó nincsen
Nekem az én szivemben?!

Nagy búval, bánattal
Eszem kenyeremet:
Mert nincsen vigasságom;
Vigasságom helyett
Bánatom érkezett, —
Vagyon szomoruságom.
Mind éjjel, s mind nappal
Az sátán-ördögtül
Vagyon én nagy bántásom.
Mert igen elhagyta
Te kezed munkáját, —
Vagyon nagy jajgatásom.

Jól tudom micsoda
Okai legyenek
Én nyomoruságimnak:

Mert az álnok világ
Hizelködésinek
Hittem, csalárdságának;
Az ő szép szavának,
Sok ajándékának —
Kik nekem bút hozának!
Engemet mindenben
Ez világ kedvelle . . .
Jaj, ím miben hozának!

Jaj nekem bűnösnek
És gyarló embernek:
Ha rajtam nem könyörülsz!
Az én nagy bűnömért
Hatalmas Istenem
Nekem meg nem kegyelmezsz!
Soha nem lehet igy
Nékem vigasságom
Hogyha bűnöm szerént versz;
Már minek örüljek
Fölséges Ur Isten
Hogyha velem jól nem tészsz?!

Hova legyek Uram
Ha elhagysz engemet?

Kihöz hajtsam fejemet? . . .
Föld kerekségében
Sohul nem találom
Kire bizzam fejemet!
Nincsen itt ez földön
Ki elvenné rólam
Az én sok bűneimet;
De nagy félelemmel
Te hozzád kiáltok:
Hallgasd meg kérésemet!

Im mint nyomorodám
Hatalmas Istenem
Az te ostorod miatt:
Mert elfogyatkoztam
Az én életemben
Én sok bűneim miatt.
Az én reménségem
Már elfogyatkozott
Ő csalárdsága miatt, —
Kiért az én szivem
Mint az megszáradt föld
Ugyan elhasadozott.

Hova legyek immár
Hatalmas Istenem
Ily fogyott életemmel?!
Mert lám sokszor Uram
Hozzád felkiálték
Keserves beszédemmel:
Miért nyomoríttál meg
Én édes Istenem
Most ez keserüséggel?
Mit használok immár
Itt ez világ szerént
Bujdosó életemmel!

Óh miért te Uram
Ennyi sok ideig
Az te szent szömélyedet
Reád nem fordíttád
Kegyelmességedből
Az te kegyességedet?
Én sirásim előtt
Elfordíttád Uram
Az te szent füleidet;
De ha meghallgatnál —

Megvigasztalhatnád
Az én nagy-bús szivemet!

Ne utáld meg Uram
Én sok bűneimet
Számtalan esetimért: *)
Mert méltónak vallom
Mindenkor magamat
Ezen undokságimért
Az megbüntetésre,
És fölsörkentésre
Az én kényességimért.
De nem vetsz el Uram
Szent szemeid elöl
Az én érdemem szerént!

Ezen kérlek téged
Mennynek földnek Ura
Királyoknak királya:
Hogy míg ez világban
Éltemet kivánod:
Azt csak Szent Lölköd birja!

*) Bünbeesésimért, botlásaimért; eset: bibliai kifejezés. T. K.

Minden dolgaimat
És én utaimat
Szüntelen igazgassa, —
Hogy te szent nevedet
Hozzánk jóvoltodért
Én lelkem magasztalja!

Ne bánkódjál lölköm,
Ne hagyd el magadat
Nagy keserüségedben;
Óh én édes szivem
Mit kesergessz engem
Ily igen életemben?!
Hagyd el az bánatot,
Végy nagy vigasságot
Az hatalmas Istenben!
Az nagy bánat helyett
Adjon jó örömet
Az Szent Lélek Istenben!

Dicsőség teneked
Magasságban Isten,
Királyoknak királya!

Dicséret mondassék
Neked Krisztus Jézus
Minden uraknak Ura!
Ezekkel egyemben *)
Szent Lélek Ur Isten —
Mi lölkünknek világa!
Teljes Szent Háromság
Egy bizony Istenség
Az örök boldogságban.

* * *

A Csoma-codexből. A homályos borongás, mély busgóság, vezeklés, Istenben való megnyugovás, ugy maga a versmérték — minden a Balassa Bálint korára emlékeztet; azonban lehet, hogy ez ének pár évtizeddel még régiebb, mivel Balassáéinál verselése fejletlenebb, s nagyon hasonlít az elébb közlött István deákéhoz; lehet hogy szintén Temesváry István irta, a codexben is egymásután következnek. Nyelvezetök is igen egyforma. Több helytt szép emelkedettség van benne, s végstrophája különösen szabatos és szép.

T. K.

---

*) Egyetemben, rövidítve. T. K.

ÉNEK A RÉSZEGSÉGRŐL.

(„Cantio de ebrietate.“)

— Hegedős-ének a XVI-ik századból. —

Kénszerítem elmémmel rythmus-hozó Pallást:
Hogy hozzon verseivel egynihány szép szóllást,
Tegyen az részegségrül egy kis prédikállást,
De félek némelyektül halljak ily csufolást.

Öröm-böröm nótáját áldott misemondást
És egy kis praecátiót de azt is sólyomást;*)
Egy kis tisztet, nem adnék azon credentiát:
Az jó teli pohárbul kevés jó praegustát.

Ösztövér pecsenyével környül huzott nyársot
Nem adnék, mert hasamban azzal tennék némulást:
Éhség miatt nem tenne annyi sok korogást,
Az torkom is épülne, nem látna száradást.

*) Azaz: hamar, gyorsan, mint a sólyom röpte.
T. K.

Elhittem, hogy nem adná azon pohárhajtást
Atyjával az Bacchusnak gyakor társolkodást:
Mert nem szokott az borbul mértékletes ivást,
Száradt torka röttegi szörnyü rút szomjuzást.

Örvend, tapsol, szereti csak az hajtogatást,
Egy pohár bort meginnia — de nagyobbat kér mást,
Bőven hinti beszédét, mint folyó kutforrást —
Kiván akkor társának bőséges áldomást.

Sőt ereje fölött is igér sok szolgálást,
De meg annakelőtte hántorgatja az hárst,
Arat: noha füvében látja az aratást —
És éretlen korában kaszálgatja az sást.

Idejének előtte tészen sok fogadást,
De ha kéred: azt mondja, megunta az szántást,
Nem szoktam, nem tehetem az vassal kapálást —
Tenyerem sanyargató kedvetlen kaszálást.

Inkább tészek máskor is veled egykét ivást,
Megüzöm vörsönt veled billikommal ivást:
Mint engem fárasztanak kapáddal röst munkást!
— Tészen fogadásával ily visszahajgálást.

Sőt tallérral ingerli, forinttal az csaplárt,
És nagy-bátran igéri az bőven solválást:
Másnap ha megtekénti az fölmetszett rovást —
Nem igen kedvelheti az egyszer fogadást!

Tetszik, és emlegeti az megtöltött pohárt:
Mert az duskás *) ivásbul nem akar vallni kárt,
És nehezen viheti lábát mint az mozsárt —
Elkerüli az tisztát, megheveri az sárt.

Vén bátyám is ifjunak jelengeti magát
Elesik egynihányszor míg éri az szállást,
Tészen ott beste-lélek! köszönetet **) áldást, —
Az szegény is az boron fölemeli szavát.

Az utczán egy fillérért elmondja nótáját,
Mint röpülni akarna: ugy terjeszti karját,
Nem szánja szényi ***) követ, verten veri lábát —
Illyen szókkal illeti, taszigálja komját:

*) Dús, gazdag; Dunántul ma is él e szóban: duskáskodni = mindennek bőségében lenni, benne kénye-kedve szerént válogathatni.

**) Köszöntést.

***) Talán szőnyi; mezőváros Komárom közelében, igy volna értelme, de ha a Szencseyben rendes

Huj! hallod-e jó komám, ha elfogy pénzünk is:
Bizony jó bor! megigyuk ezen az csuhát is,
Reá vessük zálogban az gabaniczát is —
Hiszem megér egy pint bort még az szakállunk is!

— Neszteje komámasszony, igyunk mi is egyet!
Töltessük meg bögrénket ugy mint az egy-pintest;
Igyunk nosza melletted komámasszony pintest —
És az pénzt majd marokkal az csaplárnak fizesd.

Dorottya-asszony igyál! mert én ugy szeretem
Az édeskét: komámasszony köntösét beiszom,
Köczökjét, és leánya ura köpönyegjét,
Ha megnyőszött **): ugy őrizzen mint két szeme fényét!

Én is volnék az ki volnék, igyunk komámasszony!
Hadd muljék, hadd haladjon szüvetlen az vászon;
Föltettem fonalamat az szegre, hadd ázzon —
Az mit mast megihatom, az lesz nékem haszon.

---

dunántúli kiejtést veszszük: szenyi vagyis szennyi: azaz szedni, — igy nem lelek ezuttal értelmet.

*) Azaz: nőül vett. T. K.

Állj tovább részeg bátya, nem szólok mast tréfát!
Végy keziben Tamásnak egy vagy két pintos fát
Kivel emeld csap alját, és vedd meg jutalmát:
Hajts(d) föl egy hajtókában az megtöltött kánnát!

Hagynék részeg embernek örömest több áldást:
De ki látott ilyenben igen gyakran ruhást? *)
Az ki csak éjjel-nappal üzi az duskálást:
Igen féltem, végtére megissza az mázlást!

Kérlek részeg asszonyok, hogy meg ne szidjatok
Esse-, bestye-fiával ebet tapongassatok, **)
Nem használ orvosságtok, ha átokkal adjátok,
Sőt ártalmas józannak tántorgó szólástok.

— Hogyha kérdik: ezeket ki irta rythmusokban?
Menj ahhoz ki fundálta, néked azt megmondja;
Jer, im viszlek könnyebb utra versek-vizsgálóhoz:
Az versfő megmutatja nevét, ki fundálta.

* * *

Szencsey György dalos könyve. Ez ódon ének — mely élénk szellemben van tartva — bizonyára Tinódy korának, a XVI-ik századnak szülötte. Szerzője a versfők szerint: „Köeös Istvahn deákhh“ azaz: Köves István deák. T. K.

*) Azaz sok ruhával biró.
**) Illessetek. T. K.

SIRALMAS BESZÉDEM...

— A XVI-ik századból. —

Siralmas beszédem — hallgasd meg Istenem,
Könyörülj én rajtam!
Sok undok bűnömet bocsásd meg énnekem,
Légy kegyelmes nekem!

Megaláztam magam, lehajtottam fejem,
Én édes Istenem!
Óhajtó beszédem — vegyed füleidben:
Légy kegyelmes nekem!

Ne nézd undokságom, számtalan sok bűnöm
Kegyelmes Istenem!
De nekem kegyelem — légyen engedelem:
Légy kegyelmes nekem!

Mint Magdalénának megbocsáttád bűnét,
Számtalan sok vétkét:
Úgy nekem bünösnek — bűnömet bocsásd meg,
Légy kegyelmes nekem!

Bűnöm undoksága, — mint föveny sokasága
Oly számtalan volta,
Testemet rutítja — szinemet hervasztja . . .
Légy kegyelmes nekem!

Ha ezt megnyerhetem — nincsen is kétségem
Benned én Istenem!
Boldog közt magamat boldognak állítom . . .
Légy kegyelmes nekem!

Terjeszd ki kezedet — ne nézd bűneimet
Hatalmas Ur-Isten!
De nézz kegyelmessen — térj hozzám kegyessen,
Légy kegyelmes nekem!

Megemésztő bűnöm siratom, óhajtom
Kegyelmes Istenem!
De tekints kegyessen — láss meg kegyelmessen,
Légy kegyelmes nekem!

Végy hozzád kedvedben, — ez gyarló testemben
Ne hagyj elepednem!
Tudod bűnben löttem — bűnben fogantattam . . .
Légy kegyelmes nekem!

Kiért dicséretet — míg élek éneklek
Neked én Istenem!
Dicséret, dicsőség — légyen nagy tisztösség
Mindörökre, Ámen.

* * *

Csoma István 1638-ban összeirt énekgyűjteményéből, mely egészben véve szigorúan protestáns jelleggel bir. — A jelen buzgó vallási ének bizonyára egyike a legrégiebb magyar refrainos verseknek; régiebb talán csak az egy „Adhortatio mulierum“ (Lugossy-codex), melyet Toldy a XVI-ik század első feléből származottnak vél. — Nevezetesek jelen költeményünkben az oly gyakran mutatkozó középrímek is. A 8-ik versszakban előforduló „óhajtom“ annyi mint sóhajtom. T. K.

JAJ MELY MULANDÓ MÁR EZ ÁRNYÉK-VILÁG...

— A XVI-ik századból, csonka. —

Jaj mely mulandó már ez árnyékvilág
Az melyben változás minden boldogság;
Jaj hol vagyon ..... szépség és az nagy ékesség
Kit el.....te bünnel az emberség. *)

Szép természetünktül ottan megfoszta:
Hogy Ádám és Éva első bűnt hozta;
Önnön magát, s maradékit pokolra bocsátá
Az kinokra elbétaszitá, nem szánā,
Utálá s elrontá.

Tündöklő szép forma természetünk volt,
Isten ábrázatja, képe rajtunk volt,
Az igazság és bölcsesség — isteni dicsőség,
Világosság sötétség nélkül volt.

---

*) A kipontozott helyek az eredetiben olvashatlanok. T. K.

Veszedelmünknek jaj szörnyü oka lőn,
Luciper angyalnak jaj társává lőn,
Halhatatlan dicsőségbül jaj halandóvá lőn,
Véletlenül esénk az halálban.

Az átok, fájdalom ott reánk szálla,
Az bünnek ő foltja rajtunk marada,
Mert mely almát kivánsággal megharapván Éva:
Ádám mérges halált talált rajta.

Nem csuda, hogy szent Jób nagy fájdalmában
Ő születésének napját átkozta:
Az mely nap én születettem, és azt az étczakát
Sötét föjhő, homály béburítsa!
Nem szána, rutíta, megkinza.

De sötétüljön meg estve csillaga,
Ha várja: ne jőjjön világossága,
Ki az halált inkább várnám, mert az sok nyavalya
Éjjel-nappal lölkömet busítja.

Ez fökélyes testet kiben mast láttok,
Ki azelőtt volt szép, ékes — tudjátok:
Az sátánnak rostájában Istentül adatott

Fojtós sárban heverni látjátok, —
Nézzétek, szánjátok, fogjátok.

Tekénts én reám te ki halandó vagy,
Nézz jól meg engemet ki elmuló vagy:
Ezen sorsod — állapotod, por hamu és föld vagy,
Csak óráig itt lakó ember vagy.

Siessen az halál utolsó órám!
Temetésemre no készülj nyoszolyám!
Mindenféle tagaimra — halálra hajlott rám
Gyarló testbül elbucsuzik lölköm,
Elmentem kivánom, már várom.

Jövetek, nézzétek kimulásom,
Nagy gyötrelmekben én fohászkodásom;
Jobb volt volna nem születni ily nagy sok kinokra
Az halálban kiknek végét értem.

Pályafutásomban mert véget vetek:
Az hitben halálig végig hű lészek,
Koronámért az Chrisztusnak hű vitéze lészek,
Mennyországban örökösse lészek,
Ur lészek, nem félek.

Ragyogó fényesség kiben öltöztem,
Örökös dicsőség, kit rám ruháztam,
Illy jutalmat az Christustul bajvivásban vöttem —
Mondhatatlan szép országban értem.

Ez ország szép ország, gyönyörü ország!
Seraphim, Cherubim angyali ország;
Hol az szentek, arkangyalok vigadnak, oly ország,
És isteni dicsőséges ország,
Új ország, szent ország: mennyország!

Drága szép dücsőült lélekben vagyok,
Angyalok, szentekkel mind együtt vagyok,
Dicsőséges seregekkel dicsőséges vagyok —
Az báránnak széki előtt állok.

Isten báránnyának vélek udvarlok,
Nagy szép új éneket ű vélek mondok;
Kit azelőtt sem szem, sem fül soha nem láttanak
Mast nagy nyilván nézek és szemlélek,
Kit látok, mast hallok, csudállok.

Készítsed magadat ily boldogságra,
Ne igérj sok időt jobbulásodra;

Gyönge tested ne bizlaljad az földnek gyomrára —
Az férgeknek az ő asztalára.

Asvérus királynak nagy lakodalma,
Gazdagnak bársony és bíbor-ruhája
Mit használa az halálban szép friss aranyláncza:
Mast tüzes láncz forog ő nyakában —
Nagy búra, sirásra, sok kinra.

Néked mint Eszternek szép ékességed?
Valjon mit használhat szép gyöngeséged?
Oly szép légy bár mint az Vénus, vagy szép Absolon:
Ugyan bizony mégis meg köll halnod.

Olly okos, bölcs légy bár mint az bölcs Plátó
Aristoteles, és az Cátó, Cúnó,
Demosthenes, és Galenus, az bölcs Hipocrates:
Ugyan bizony mégis meg köll halnod —
Az halál olly biró, s gyors futó.

Az égben czeknek angyali várnak
Hol az sok szenteknek seregi vannak,
Téged néznek ugy kivánnak szép társaságokban
Mennyországban vígan haza várnak.

Dicséret dicsőség légyen Atyának
Fiú és Szent Lélek szent háromságnak,
Mind .....

(A többi ki van szakadva.)

* * *

Szencsey György dalos könyve. A versfejekben e név rejlik: „Istvan de Tsipredi." E költemény, mint ódon szóalakjaiból és verseléséből látszik: bizonyára a XVI-ik századból való, — ha tán nem régiebb. Szencsey ugy látszik már maga is valami szakadozott régi iratról másolta le, azért némely helyütt oly kuszált. A mi csonkaságát illeti: én azt hiszem, nem hiányzik belőle több két vagy három sornál, mert a régi hegedősök „Dicséret dicsőség légyen..." kezdetü versszakaikkal szokták berekeszteni énekeiket, s e versszak közepénél van épen a jelen költemény kiszakadva. Lehet, hogy a hiányzó két-három sor a mű szerzésének évét tartalmazá, a „mindörökkén" szón kívül, melylyel a hiányos harmadik sor kezdődött.

T. K.

SZERENCSÉVEL AZ KINEK VAN FRIGYE...

— A XVI-ik századból. —

Szerencsével az kinek van frigye:
Szaporodik annak az irigye;
Ezt én tülem bár minden elhigyje,
Sőt megpróbált igaz gyanánt vegye,
Minden megengedje — szivében föltegye,
Ej-ej, szerencsének támad sok irigye!

Mert valakit víg örömben látnak:
Ott az alá nagy mély vermet ásnak
Irigylői az szépenjárásnak,
De azért hogy ők úgy nem járhatnak:
Mint ebek ugatnak, — újjal mutogatnak,
Ej-ej, nincsen fullánkjok: ugyan nem árthatnak!

Mely dologban kinek nincsen módja:
Úgy utálja, s mindjárást azt mondja,
Ha mit tud, s hall, azt ő bőven toldja,
Imitt-amott mindennek kiadja,
Hazugsággal foldja — beszédét mert tudja...
Ej-ej, mert kitetszik az lapátnak vége!

Hozzá zsugorodik az olyanhoz,
Püssögetve, mint szokták az lóhoz;
Kenyeret tész akkor az turóhoz,
Igen köti ebet az karóhoz;
Sok példát előhoz — hogy ő jól tud ahhoz,
Ej-ej, mit vehet ki tűled: azon nyomoz.

Szép szint mutat hozzád mindenekben,
Alázatos, mint farkas veremben;
Azt gondolnád: nincs mása megyében —
De belé öl csakhamar az vizben,
Meggyőz két színében — árkot ás előtted,
Ej-ej, megkötöz ellenség képében.

Gyökeret vert benne az ó kovász,
Hálójával ember után halász;
Tarisznyát rázz előtted mint lovász,

Ha mit vehet tűled? azon horgász,
Sűrü kassal csikász — te szürödön rákász....
Ej-ej, jó hiredben mint mérges pók megmász.

Ilyent azért az ki vesz eszében:
Kigyót tart az akkor kebelében;
Ha kinál is mézzel jó kedvében:
Méregnek tarts(d), ne vágj effélében!
Megpróbáld elsőben — ha megéred egyben —
Ej-ej, válogatva higyj el beszédében!

Rókahájjal kenték meg az farkát,
Az hol fejért keressz: mutat tarkát,
Bár meg ne ölj előtte egy szarkát,
Vagy el ne vágd az ebednek farkát;
Csak köpi az markát — de megásza árkát,
Ej-ej, rizskásának mondja az tatárkát.

Életedben ki voltál ily ravasz
Förgeteget hajtson rád az tavasz,
Házad alul kidüljön az támasz,
Valahol jársz: ugasson az kuvasz,
Mint az tőke megaszsz — mert hamisat mondasz,
Ej-ej, az mit nem tudsz azzal is rágalmazsz!

Csak tékozló az parasztból lött ur,
Mint kötözött disznó gyökeret túr,
Mint vakondok: ganéjos földet fúr,
Mint az kigyó fullánkjával megszúr
T...t illet az túr — hegedűsé az húr, —
Ej-ej, rosz nyelvével, valamit lát, megfúr.

Nincs tanácsa, noha ő nagy agyú: *)
De mégis szól nyelve mint az ágyú,
Azt tudja: ökör-ikra, rák-fadgyú,
Az vén asszony, csak süsd ki pattantyú,
Fejér madár hattyú — zabgyermek az fattyú...
Ej-ej, nyalka legényt illet az sarkantyú!

Alattomban melléd szíjja magát,
Azt gondolnád: erős mint egy kűgát,
Ha eszedben nem veszed az módját:
Utánad veti szekere rúdját,
Szivednek fájdalmát — öregbíti gondját,
Ej-ej, mind ellened rakja tüze lángját.

Effélétűl másszor megódd magad,
Mit csacsogtál: azt mind vissza tagadd,

*) Azaz: nagy fejü. T. K.

Az szárodat másszor ugy meg ne csapd:
Reám szólást ezután alább hagyd,
Nyelved meg ne harapd — de hallgatáshoz szabd:
Ej-ej, az mit tűlem vársz, te azt el ne kapd!

— Ez éneket homályosan irám,
Haragomat mégegyszer megbirám;
Ugyan sokat tudtál volt hazudni rám!
Melyért szemeimet majd kisirám,
De szólást elhagyd rám — mert nem szenvedem ám
Ej-ej, ha rád költöm es *) egynihány gyirám! **)

* * *

Ez érdekes régi ének még a hegedősök idejéből, igen valószinüleg a XVI-ik századból származik, oly sok benne az antik-szólam. Megvan teljes épségében Szencsey dalkönyvében, továbbá a nemz. muz. kézir. hung. oct. 74-nek több füzetkéjében pl. XXVI., XXV-ben is, de hibákkal telve. T. K.

*) Is.
**) Pénz neme; gyra. T. K.

HÁZASSÁGRA JAJ MAGAM...

— Lakodalmi ének a XVI. vagy a XVII-ik századból. —

Házasságra jaj magam
Ideje már hogy adjam:
Mert naponként aggom,
Ideje most vagyon —
Jól látom, jól látom.

Házasság tisztessége:
Szeretők egyessége —
Nem gondolok véle
Mert Isten szerzette
Jó végre, jó végre.

Hogy egyedül ne lenne,
Férfi mellett társ lenne

Asszonyember lenne,
Magzatokat szülne —
Nevelne, nevelne.

Azért jöttem jó uram
Kérlek, hogy légy násznagyom;
Tanácsod megtartom
Elmémbe béirom,
Javallom, javallom.

Édes fiam, én hallom,
Szándékodat javallom,
Magamat ajánlom,
Kérésed megadom —
Ezt mondom, ezt mondom.

Bölcs Salamon mondása:
Istennek nagy áldása
Nincsen annak mássa
Kinek eszes társa
Házában, házában.

Arany, ezüst, tisztesség
Atyától száll örökség,

Istentül üdvösség, —
Értelmes feleség:
Segitség, segitség.

Legyen első regulád:
Isten, ki minden jót ád;
Segitségül híjjad:
Jó társat melléd ad —
Ezt meglátd, ezt meglátd!

Hozzád légyen illendő,
Ne légyen vén, és meddő;
Ha gazdag: csak feddő;
Ha szép is — veszendő
Mást néző, mást néző.

Igen szegént ha lehet
Ne végy, mert ilyent terhet
Veled nem viselhet
Szégyent rajtad tehet —
Elveszthet, elveszthet.

Ha leány vészsz: oktathatd,
Kezeidhez taníthatd;

Az ki mástul marad,
Özvegységre marad —
Hozzád vágy, hozzád vágy.

Téged légyen bőcsülő
Hátad mögül jót mondó,
Ne légyen gunyoló,
Szemben is csak morgó,
Dadogó, dadogó.

Az jó hirnév, jámborság,
Hűség, légyen az jóság,
Nem leszen itt mordság,
Sem az rút bujaság,
Hazugság, hazugság.

Jól megnézzed szemeddel,
Szeressed igaz szivvel,
Azután jó renddel
Szüléid hirével
Kezd ugy el, kezd ugy el.

Az Istennek törvénye
Hitöt kötött melléje,

Házasság kötele:
Esküdjél meg vele,
Élj véle, élj véle.

Bizzad jó követidre,
Megkéressed hetfüre;
Országunk törvénye
Gyűrüt kiván tűle —
Az jele, az jele.

Gondot viselj mátkádra
Ha siet gonoszságra;
Ha látod: akarja —
Ne halaszd sokára,
Hozd haza, hozd haza.

Böcsületnek okáért,
Menjünk el egy kevéssé
Mátkádnak kedvéért
Ládaemelésért
Adj lépért, adj lépért. (?)

Menyegzőnek napjára
Hogy készülj órájára,

Az szentek példája,
Jámborok szokása
Kivánja, kivánja.

Erszényed megmutatja:
Elég ebéd, vacsora,
Fölöstököm, uzsonna
Jó lesz másszor torra
Számodra, számodra.

Böcsületes személyek
Legyenek az vendégek:
Jámbor, kegyes vének
Tisztességes ifjak
És szentek, és szentek.

Jó bort hozz vendégeknek
Kik hozzád gyülekeznek,
Mert ha kedvet vesznek:
Szégyent rajtad tesznek —
Elvesztnek, elvesznek.

Az vőfények józanak
Gyorsak, és igazmondók,

Asztalra vigyázók,
Tál- tányér béadók,
Béadók, béadók.

Az főnnszolgáló ifjak
Ne légyenek csacsogók;
Szüntelen vigyázók,
Csak bornak szolgálók,
Tékozlók, tékozlók.

Szakácsod is jó főző,
Étke legyen jóiző:
Mert az csömör-szerző
Hidegen tálaló —
Nem köllő, nem köllő.

Az éneklő személyek
Kérlek, jelen legyenek,
Mondjanak éneket
És dicséreteket
Szépeket, szépeket.

Szűkölködő szegények
Ki ne rekesztessenek,

Megelégedjenek:
Eleget egyenek,
Igyanak, igyanak.

Az muzsikás vau hátra,
Ennek ő regulája
Hegedű-nótája,
Czimbalmi hárfája —
Ezt vonja, ezt vonja.

Sokáig az vőlegény
Éljen, és az menyasszony!
Áldás rájuk jőjjön
Mennyégbül nagy bővön,
Gazdagon, gazdagon.

Az táncz légyen tilalmas:
Mely léleknek ártalmas,
Disztelen forgódás,
Éktelen tapodás,
Tombolás, tombolás.

Prédikátor uram is
Jól tudja tisztit ő is;

Légyen könyörgés is
És hálaadás is
Ő tűle, ő tűle,

Ezeket bésommálva:
Gazdát bizzuk az Urra,
Ki-ki szállására,
Magát nyugovásra
Így adja, így adja.

* * *

Ez igen érdekes költeményt, melynek rythmusa is sajátságos bájjal bir, Szencsey György dalkönyve tartá fenn a XVII-ik, vagy még a XVI-ik századból.

T. K.

HÁZASSÁGI ÉNEK.

(„Cantio matrimonialis.“)

— A XVI-ik vagy a XVII-ik századból. —

Jövendő dolgaimrul
Addig gondolkodám,
Példát vévén másokrul
Én megházasodám;
Immár napjában egyszer
Avvagy két hétben egyszer
Lészen zsiros konyhám.
Kevés gondom másszorra —
Elég nekem holnapra,
Hogy mellettem mátkám.

Ugyan talám megérem
Ím ez hordó liszttel,
Kit hogyha meg nem észem
Jeles vendégimmel:
Jó lészen az egy részrül
Mindennapi éhségrül
Disznópecsenyével.
Az mellett több is lészen:

Csak mast lásson meg Isten
Jámbor feleséggel!

Az nőszésben ha nyertem:
Helyén vagyon dolgom;
De ha abban vesztettem:
Megöregbül gondom.
Mert az gonosz házastárs
Éltig való nyavalygás —
Ördög, pokol tudom.
De talám jómra adja
Az seregeknek ura —
Kiért őtet áldom!

Hallod-e mit beszélek
Kedves-édes társom?
Azért tégedet kérlek
Tündöklő gyémántom:
Ne szégyeljed, se bánjad,
Sőt vidám kedvvel halljad
Ez rövid tanácsom:
Az sereg vendég előtt
Étel és ital között
Mastan hozzád nyujtom.

Te lészesz ez világon
Nékem minden kincsem,
Segítőm nyavalyámban,
Édes könnyebbségem.
Minden gyönyörüségem,
Hasznom és ékességem,
Koronám, szépségem;
Ha szómat megfogadod
Intésemet megtartod:
Te lész merészségem.

Kivánok azért tűled,
Hogy az tisztaságot
Igen-igen szeressed
Az szép jámborságot;
Gyülöljed igen-igen
Az hires kurvaságot:
Mintegy poklosságot;
Utáljad mindenekben
Sőt penig temagadban
Azért csélcsapságot.

Nincs ocsmámb éktelenség
Sem télben sem nyárban:

Mint az kurva feleség
Az férfi házában.
Nem lehet ott békesség
Sohasem gyönyörüség
Az hol az asszonyban
Feslettség és az csunya
Csömört szerző nagy inség
Van benne valóban.

Rusnyább az lator asszony
Az franczos embernél,
Ártalmasabb is bizony
Az fujtó méregnél.
Az szegény férfi megholt
Noha még világban él.
Amaz utálatos,
Az hol az lélekvesztő
Csömört szerző nagy inség
Azokkal latrul él.

Ha kilépik házábul
Az ilyetén ember
Ne féljen olyan igen
Hogy addig ő néki
Sok rendbéli vendégi

Háza oltalmazói,
Kölletlen baráti,
Asszonyfeleségével
Ne volnának bőséggel
Fogas komondori.

Szép pogácsákat sütnek
Gyakran — de nem néki,
Drága étkeket főznek
Melyeknek az férfi
Ha fáradva haza jön
Semmi belőle nem jut —
Csak az szagát érzi;
Asszonyfeleségének
Mint komondor-ördögnek
Szavát sem veheti.

Távul légyen tetűled
Édes feleségem,
Avvagy tiszta élethez
Hajló édes kincsem;
Te éretted véremet
Kibocsátni lölkömet
Soha nem kéméllem:

Ha tiszta életedet
Hozzám is hűségedet
Eszembe vehetem.

Meggyülölt, meggyalázott
Élte az kurvának,
Bár szóljon is igazat:
Nincs helye szavának.
Ha az utczán elmégyen
Mindenfelől sokképen
Utána kiáltnak,
Kiváltképen az ifjak
— Minthogy igen vásottak —
Felőle igy szólnak:

Ez asszony az sótartót
Balfelől kötötte,
És az rézdobosságot
Tegezben fölvette,
Jeles jó szitakötő,
Gyapjuval kereskedő,
Parittyát hord Bécsbe,
Mikor kedve van neki:

Még sörrel is keresi,
Kobzot hordoz véle.

Hiszem rút gyalázat ez,
Megódd magad ettül,
De még mást mondok ehhez
Hallhatdsza, ezentül
Nemcsak az feslettségnek
Köll távul lenni bezzeg
Az jó feleségtül:
Hanem az tékozlás is
Szükség hogy távol légyen
Az tiszta élettül!

Feneketlen kas nyilván
Az tékozló asszony
Az ki mindenkor urán
Mind csak vetten vészen;
Az mit az férfi keres
— Avvagy sok, avvagy keves —
Másfelől az asszony
Kémélletlen tékozolja,

Mint bitangját ugy osztja —
Nem fáj szive rajta.

Az férfi esztendeig
Annyit nem kereshet:
Az asszony egy hónapig
Mennyit ki nem hinthet;
Soha előmeneti
Semmi szerencséjében
Szegénnek nem lehet.
Az férfi tiz volna is:
Mégis egy tolvaj asszonyt
Nyilván be nem tölthet.

Lopás az asszonyokban:
Gondviseletlenség,
Mikor minden dolgokban
Vagyon csak kevélység;
Nem bánkódik az káron,
Nem fáj szivek urokon —
Óh nagy hitetlenség!
Az sok pénzes csömöge
És gyakor kis pintőke
Agyon-vér valaha.

Ezt se kövesd életben
Én szerelmes társom,
Gyors légy inkább mindenben —
Tanácsul azt adom.
Meggondold, hogy az tied
Hát igen megkéméljed;
Hogy valaha tégedet
Egyszer mikor nem vélnéd
Az torkon ne ragadjon
Soha az szegénység.

Hogy te jámbor asszonynak
Méltán mondattassál:
Házban lévő gyémántnak
Lenni találtassál:
Ne járj kérlek szurkosan,
Viseld magad csinosan —
Meg ne utáltassál,
Minden te dolgaidban
Mind kicsinyben s mind nagyban
Tisztának láttassál.

Az penész meg ne esse
Pad alatt az tálat,

Rozsda ne környékezze
Mosott fazokadat.
Hiszem napjában egyszer —
Avvagy két hétben egyszer
Kisöpörhetd házadat,
Tisztán tarthatd konyhádat.
Orsó, rokka, matola
Gyakran légyen nálad.

Ha jó reggel kilépöl
Rabotás házadbul:
Nem bánom ámbár menj el, —
El is járj dolgodban, —
De idején megsiess,
Estvére haza siess
Az fársángjárásbul.
Hirharang kérlek ne légy,
Hallgató és türő légy —
Ne szólj boszuságot.

Kérlek, az egyességet
Fölötte szeressed;
Az templomnak küszöbét
Gyakorta nyomdozzad.

Szitoktul és átoktul,
Undok rágalmazástul
Magad megőrizzed.
Ha mikoron szegént látsz:
Adj néki az mit adhatsz —
Örömest segéljed!

Hozzám jó kedvet mutass,
Szépen szólj ha hívlak;
Rút szemmel ne hunyorgass,
Igy szólj ha kiáltlak:
Hallom én édes uram!
Mit parancsolsz hadd tudjam?
Mit akarsz hogy hozzak?
Olyankor én is téged
Megfogván mind két kézzel —
Szépen megcsókollak.

Ha mondom, hogy ehetném
Kérek tüled ennem:
Ne szólj kérlek ugy nekem —
Vagy ennél eleget,
Hogy immár bé nem tölti
Isten egyszer béledet, —

Edd meg az ebet!
— Mert azféle dolgodért
Durczás akaratodért
Megrontom testedet.

Ha Isten magzatokkal
Végre meglátogat:
Szépen bánjál azokkal,
Ne szólj annak gonoszt;
Ugy oktassad is őket,
Hogy tűled hallhassanak
Csak jót, de nem gonoszt.
Ne tanítsad szitokra
Őket sem hazugságra —
Szeressed azokat.

Ne szidd őket ha rínak,
Ne nevezd porontynak,
Ne mondjad bitangoknak,
Se disznófiaknak.
Ne szidd kurva fattyának,
Kurafi csináltának,
Se ördög tagjának
Se ne mondjad préczkónak:

Mert ebet hínak annak, —
Ne mondjad békának.

Meg ne átkozzad őket
Mikor enni kérnek;
Ne kivánd veszedelmét,
Se ne add ördögnek;
Halál-himlő mérgét is
Se nehéz betegséget
Ne kérj szegényeknek.
Vagy: Isten vesztene el!
Vagy: ördög szaggatna el!
Ne mondjad nékiek.

De minden te dolgodban
Légy szelid jó kedvű;
Szódban, gondolatodban
Igaz Istenfélő.
Igy lészesz az Istennél
Mennyben ő Fölségénél,
Míg itt lészesz kedves;
Halálod óráján is —
Sőt halálod után is
Mindörökkén fénlő.

Ez legyen mastan elég
Első tanácsomban;
Ez nékem szintén elég
Az új házasságban:
Ha ezeket cselekszed —
Szeretetemet veszed
Mig élsz ez világban.
Ha penig általhágod:
Igy ez jutalmát várod
Még idő jártában.

— Igy tanítá mátkáját
Egy korban egy ifjú
Újonnand hozott társát,
De vége lőn csak bú;
Mert az hitet megszegé
És csak tréfának vélé.
Az szél már rosszul fú!
Házasságot megunta,
Sok izben megsiratta —
Még most is szomorú.

* * *

Szencsey György dalkönyvéből.

JAJ NEKEM SZEGÉNYNEK...

— A XVI-ik vagy XVII-ik századból. —

Jaj nekem szegénynek
Idegen legénynek
Ki mast utra indulok;
Szokatlan helyekre,
Hegyekre völgyekre
Immár ma s holnap jutok,
Az én asszonkámnak
Szép palotájának
Füstire csak vigyázok.

Szüzek szép virágok
Én vagyok példátok —
Istennek szolgáljatok,
Hogy itt ez világon
Az szerelem miatt
Tőrben ne akadjatok,
Bánat keserüség
És siralom miatt
Ti el ne hervadjatok.

Nohát édes lölköm
Kihez hajtsam fejem?
Mert nincs nékem szerelmem, —
Sok irigyek miatt,
Gonosz nyelvek miatt
Elhagyattaték tőlem;
Kegyetlen vadakkal
Avvagy farkasokkal
Együtt hagyott már engem.

Siralmas életem,
Szomorú én lölköm,
Nincs semmi keservesem:
Mert még az vadak is
Az oroszlánok is
Még ők is szánnak engem.
Szép szavú rigócskák
Csácsogó szajkócskák
Együtt siratnak engem.

Adta volna Isten
Az te szépségedet
Hogy ne láthattam volna,
Vagy anyád méhében

Soha ez világra
Ne születtettél volna.
Adta volna Isten:
Az te szépségedben
Ne részesültem volna.

Lölköm szép asszonyom
Mondd meg szolgálatom:
Hogy ha köllök-é, vagy nem?
Mert az hajnalcsillag
Mikoron el-föl jün:
Fülemüle akkor szól,
Az ő szép szavával
És szép énekével
Hasogatja ő szivét.

* * *

E gyönyörű — bár ugy látszik csonka végü — dalt Szencsey György daloskönyve tartotta fenn. Egész modora, versmértéke, a „csácsogó", „el-föl-jün" stb. régiesb kifejezések a Balassa idejébe: a XVI-ik század második felébe, vagy tám legkésőbben a XVII-ik első éveibe helyezik keletét. T. K.

BÁTOR BÁR UGY LÉGYEN...

— A XVI-ik vagy XVII-ik századból. —

Bátor bár ugy légyen mint hozza szerencse:
Megnyugodtam rajta — teljék kedve benne!

Engedek mindenben csak legyen érdemem,
Holtig rabod lészek, mert vettél kedvedben.

Óh melly nehéz dolog sokat várakozni —
Várakodásának jutalmát nem venni!

De csoda az idő: attól is kell várni:
Ha magának ember nem akar ártani.

Az szerencse ollyan mint az forgó kerek —
De vakot ne vessen, mert az koczka megdül.

Mert mind éjjel nappal szivem téged óhajt:
Kedvedben ez világ most néked nem adhat!

Tartson meg az Isten tégedet sokáig,
Hogy vígasztalj engem mindenkoron szívem!

Ajánlom magamat holtiglan hűséggel:
Mert feljegyzettelek tégedet szivemben.

Nálad minden kedvem vagyon elrejtetve —
Kérlek jóakaróm, ne legyen elvesztve!

Adja meg az Isten rövidnap azt érnem:
Hogy teveled legyen nékem minden kedvem.

Éltessen az Isten téged szép Katuskám
Kláris ajakiddal zöngő szép madarkám.

Se téged, se engem búra ne taszítson —
Mint rózsát harmattal szépen megújítson.

Irám ez verseket szeretőm kedvéért
Az én hozzám való kedves hűségéért.

* * *

Mátray-codex. Ez ének rythmusa szabatos, de rímelése oly kezdetleges, a minőt a XVI. századon innen már nem igen találunk. Az első sorban előjövő „Bátor bár" sajátságos együtthasználása két egy jelentésü szónak. T. K.

SÖRKENJ FÖL ÉN LÖLKÖM...

— A XVI-ik vagy XVII-ik századból. —

Sörkenj föl én lölköm,
Kiálts Istenedhez
Illyen nagy szükségedben;
Minden kétség nélkül
Bizzál csak ő benne —
Meghallgat kérésedben.

Imé Uram Isten
Mely nagy sokan vannak
Kik ellenem támadnak;
Nincsen nyugodalmam,
Minden felől látom
Én reám támadtanak.

Gyakorta búsulok
Ezt mondván óhajtok:
Hogy az Isten engemet

Szinte elfelejtett
Előle elvetett —
Hová hajtsam fejemet?

Siralmas lefektem,
Siralmas felköltöm —
Megyek immár Istenem!
Vagy ülök vagy állok:
Búbánatban vagyok . . .
Jaj már az én életem!

Régi ismerőim
Sok jó akaróim
Engemet megvetettek;
Már szegény fejemre
Mintegy ellenségre
Szintén ugy támadtanak.

Ne hagyj én Istenem!
Hallgasd meg kérésem,
Tekénts reám árvádra;
Nyisd meg az egeket,
Hajts(d) le füleidet
Az én imádságomra!

Mastani igyemben
Keserüségemben
Kérlek, vigasztalj engem!
Mert tebenned vagyon
Én édes Istenem,
Hitem és reménségem!

Vedd el bánatimat
Fordíts(d) siralmimat
Kérlek, boldog örömben;
Vigságos napokon
Engedd hogy láthasson
Ez földön életemben!

Hallgasd meg kérésem
Én édes Istenem
Az te áldott Fiadért!
Az egy idvözitő
Szép Jézus Christusért,
Mi áldott egy Urunkért.
Ámen.

* * *

Szencsey dalkönyvéből.

VAGYON-É SZIVEM SZÁNDÉKODBAN...

— Igen régi. —

Vagyon-é szivem szándékodban
Hogy befogadsz engem?

Igen is vagyon szivem, lelkem —
Csak legyen jó kedved!

Add kezemben jobb kezedet —
Okossan forgassad én édes violám!

Lám megholdult, lám megholdult
Én árva fejem néked!

De sőt inkább ápolgatnám
Ragyogó villogós két szép szemed!

* * *

E dalocskán, melyet a XVII-ik századbeli Mátray-codexben találtam, oly ódon szinezet ömlik el, a rimelésnek úgy szólva még csak sejtelme mutatkozik, s a rythmus alakja oly ószerü: miszerint bizton merném állítani, hogy a XVI-ik, vagy talán még a XV-ik századból való, s egykorú lehet a maig is élő gyermekdallal: „Lengyel László jó királyunk...“, a melynek rythmusához a jelen dalocska rythmusa helylyel-közzel sokat hasonlít. T. K.

Nyomatott Bécsben, Jacob és Holzhausen-nél.

LAUFFER VILMOS

könyvkereskedésében Pesten, váczi-utcza 9. sz.

megjelentek, és minden hiteles könyvárusnál kaphatók:

A Regens Leánya, regény, id. Dumas Sándortól. Francziából forditotta Hang Ferencz. Három kötet, ára . . . . . 2 frt. 40 kr.

Paulina, regény, id. Dumas Sándortól. Francziából forditotta Bereczk Béla és Hang Ferencz, ára 1 frt.

Ifj. Dumas Sándor **Érdekesb Novellái.** Forditotta Hang Ferencz, ára . . . . . 1 frt.

Myrtuslombok. Költeményfüzér Pados Jánostól, ára füzve 1 frt. 80 kr. díszkötésbe . . 2 frt. 80 kr.

Idegen Virágok, Heine szebb dalaiból, forditotta Sausek Elek, ára 80 kr. díszkötésben 1 frt. 50 kr.

Értekezések, Titus Livius Római történeteinek X első könyve fölött, irta Machiavelli Miklós, magyaritotta Pados János, ára . . . . . 3 frt. 40 kr.

Balogh Zoltán költeményei. . . . . 2 frt.

Csalomjai költeményei. . . . . 70 kr.

Dumas, Egy szerelmi kaland. . . . . 1 frt.

— — A vivómester, regény, 3 kötetben, ára 2 frt. 40 kr.

Garay János Összes költeményei, 2-ik teljes kiadás, a költő arczképével . . . . . 6 frt.

— — Ugyanaz díszkötésben . . . . . 1 frt.

Tompa, Virág-regék II-ik kiadás, . . . 1 frt. 26 kr.

Történelmi kalászok, 1063—1711, a Vargyasi Dániel család irattárában levő legnagyobbrészt eredeti kéziratok után kiadá Dániel Gábor, szerkeszté Thaly Kálmán, Bethlen Gábor, Kemény János, Béldi Pál, és II. Rákóczi Ferencz sajátkezü leveleinek másolataival, ... 2 frt. 40 kr.

Lauka Gusztáv, válogatott költeményei s azokra az előfizetés díszpéldányra 2 frt. közönséges példányra 1 frt. 50 krjával a nevezett könyvárusoknál november végeig elfogadtatik.

Nyomatott Budán, Jacob és Holzhausen-nál.

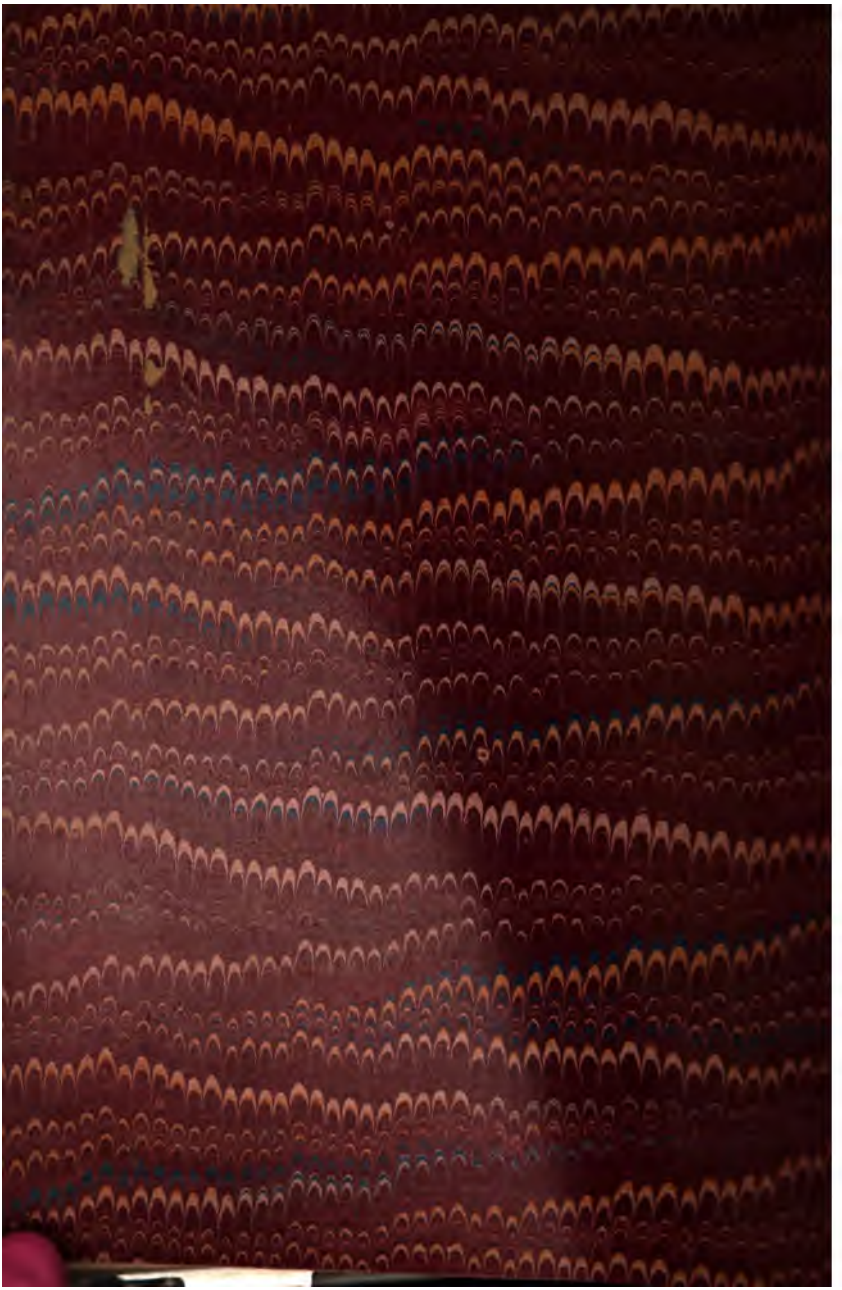

3 2044 018 752 998

MAR 2 3 1994
MAR 7 1994